

KÖNYVTÁRI

FIGYELŐ

1986 | 6

ORSZÁGOS
KÖNYVTÁRÜGYI TANÁCS -
KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI
ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

A FORMAI FELTÁRÁS ÚJ SZAB- VÁNYAINAK ALKALMAZÁSA

Eredmények, gondok

32. ÉVFOLYAM
1986. 6. SZÁM

HU ISSN 0023–3773
ISBN 963 7773 12 6 OKT
ISBN 963 201 260 7 KMK
ISBN 963 564 275 X MKK
INDEX 26 408

A szerkesztő bizottság elnöke:
Papp István

Szerkesztő bizottság:
Balázs Sándor, Bujdosó Ernő,
Földi Tamás, Gál Andorné,
Havasi Zoltán, Horváth Tibor,
Katsányi Sándor, Kiss Jenő,
Kováts Zoltán, Orosz Bertalanné,
Ruzsás Lajosné Tóth Gyula

Felelős szerkesztő:
Gerő Zsoltné

Szerkesztő:
Kovács Katalin

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület
Budapest 1827
Telefon: 757-533/519 vagy 517 m.

Megjelenik kéthavonként.

Példányszám: 1350

Egyes szám ára: 30,- Ft

Évi előfizetési díj: 180,- Ft

Terjeszti a Magyar Posta.

Előfizethető

bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál,
a Posta hírlapüzleteiben

és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál
(HELIR) Budapest, 1900 V., József nádor tér 1.
közvetlenül, vagy postautalványon,
valamint átutalással a HELIR 215–96162
pénzforgalmi jelzőszámra.

Külföldre előfizethető

a Kultúra

Könyv- és Hírlapkereskedelmi Vállalatnál
Budapest P.O.B. 149
1376

Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest

Felelős kiadó: Nemes Iván igazgató

Megjelent: 10,01 A/5 ív terjedelemben
11061/86

Készült a Múzsák Közművelődési Kiadó
nyomdájában

TARTALOM

Abstracts	565
Inhaltsangaben	567
Резюме	570
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	574

Előszó (VARGA Ildikó)	575
-----------------------	-----

I.

BACZONI Tamásné	
Az új szabványok és a nemzeti könyvtár leíró könyvkatalógusai	577
KOVÁCS Mária	
Áttérés az új szabványokra az MTA Könyvtárában	588
KÖRMENDY Edit	
Könyvek leírási és besorolási szabványainak alkalmazása a BME Központi Könyvtárban <i>Megoldások és ötletek</i>	595
MADERNÉ KISS Márta	
Katalógusok a JATE Központi Könyvtárában	605
MAJKÓ Katalin	
Miért nincsenek, s vajon lesznek-e iskolai könyvtári katalógusok?	610
SIPOS Márta– SZILÁGYI Tibor	
Az új szabványok az Új Könyvek szemével	614
BERKE Barnabásné	
A szabványkészítő felelőssége	628

II.

PINTÉR László	
Jött! Látott! Győzött!(?) <i>Szubjektív szabványtörténeti szemle</i>	632
FÜGEDI Péterné–KURUC Imréné	
Kis magyar szabványtörténet – másképp	647

NAGY Zsoltné	
Szabványos gondolatok	658
BERKE Barnabásné	
Reflexiók Pintér László: Jött! Látott! Győzött!(?) Szubjektív szabványtörté- neti szemléjéhez	666
Szabályzatok, segédletek	670

E számunk szerzői, munkatársai: BACZONI Tamásné (OSZK), BERKE Barnabásné (OSZK), FÜGEDI Péterné (ny. főosztályvezető), KOVÁCS Mária (MTAK), KÖRMENDY Edit (BMEK), KURUC Imréné (MSZH), MADERNÉ KISS Márta (JATEK), MAJKÓ Katalin (OPKM), NAGY Zsoltné (OSZK), PINTÉR László (Városi Könyvtár, Pécs), SIPOS Márta (OSZK), SZILÁGYI Tibor (OSZK–KMK), VARGA Ildikó (OSZK–KMK).

ABSTRACTS

APPLYING THE NEW STANDARDS OF FORMAL CATALOGUING: results and problems

VARGA Ildikó: Preface. – The guest editor's introduction. [pp. 575–576]

BACZONI Tamásné: **New standards and the future of the National Library's alphabetical catalogues.** – The introduction of the new standards will be a change in the Library's life of importance as great as that of the 1936 reform was. This progress was started by developing a computerized system for "Hungarian National Bibliography." In 1976, in association with computerization, the Hungarian National Bibliography department began to apply the new standards available. Since then, the deposit copies sent in have been processed parallel. Work in preparation of a "reunion" of processing started, but the question of integrated processing was postponed to the Library's move and became timely again as late as 1986. The change is planned for the publications from 1987 on: application of bibliographic description with alterations, regarding both form and content, necessary for the catalogues. At the same time, new standards also have to be applied in the Cataloguing department to foreign books. Because of the differences between old and new standards, the main alphabetical catalogues are to be frozen and new card catalogues are to be developed. [pp. 577–587]

KOVÁCS Mária: **Adoption of ISBD(M) by the Cataloguing Department of the Library of the Hungarian Academy of Sciences.** – The author has lived in London for 18 years and worked at the British National Bibliography for 6 years using ISBD(M), Anglo-American Cataloguing Rules 2nd ed., and BLAISE (British Library Automated Information Service). She describes staff recruiting and training systems in the British Library including circulation of existing staff within the organization. Observing the general alarm in Hungary's libraries in connection with the adoption of the Hungarian ISBD standards, she believes its cause to be lack of organized training within the libraries and its coordination nationally. She then describes in detail the (part time) training system adopted throughout 1985 by the Library of HAS for its cataloguing staff ISBD(M), with the establishment of a new catalogue was introduced there (full time) from January 1986. [pp. 588–594]

KÖRMENDY Edit: **Application of the standards of describing and filing books in the Central Library of the Budapest Technical University.** – On January 1, 1985, the Central Library of the university began to apply the new standards of description, filing and catalogue maintenance in processing books. An in-house draft version of rules was elaborated in 1984. The author describes the basic principles of this draft as well as endeavours for simplification (within individual areas of description). She deals separately with the multi-level description of multi-volume books, and within this topic, with the problem of making what are called continuation cards. Describes a method of selecting the filing medium (first of all for personal names and conference names), applied in her library. Finally describes the changes in their system of catalogues resulting from the introduction of the new standards and how they try to create some concordance between the old and the new catalogues. [pp. 595–604]

MADERNÉ KISS Márta: **Catalogues in the Central Library of the University of Szeged.** – Describes the structure of the present catalogue system of the library, its basic principles as well as the functional relations of the system elements. In addition to the effective national standards, the computer-

assisted processing, introduced in the seventies, of the new accessions of the Library also had an effect on document processing and on the way of recording information. The Library aims at the creation of the conditions of joining an expected national computer-based library system (or systems), tries to bring its own processing practice into harmony with the requirements of a uniform national system of documents control. [pp. 605–609]

MAJKÓ Katalin: On school library catalogues: why they aren't and whether they will be. – The new curricula introduced into the elementary and secondary educational institutions expect much of the "teaching with more books", based on independent information gathering. However, most school libraries are still poorly equipped, they often do not even possess their own premises. Under such operating conditions, the cataloguing and indexing work in these libraries was of secondary importance, they remained intact of the new standards. Today all school libraries are expected (according to central guidelines) to have a basic catalogue and shelflist. The Central Pedagogical Library and Museum and the Library Supply Agency are organizing a catalogue conversion action in order to help school libraries build their–lacking–catalogues. [pp. 610–613]

SIPOS Márta – SZILÁGYI Tibor: New standards–viewed from the "New Books". – The central card distribution service is organically associated with the book selection tool "Új Könyvek" (New Books), which reviews every Hungarian book commercially available–with descriptions, UDC marks and subject words as well as recommendations for library types. The article describes the process of compiling the reviews as well as the way of making the descriptions (by the editorial staff of "Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek", Hungarian National Bibliography: Books), mentions the complaints and problems in relation to the new standards of description, and discusses the question of the centrally printed catalogue cards, which, as a matter of course, cannot equally satisfy all users at the same time, but require deletions or additions, according to special needs. [pp. 614–627]

BERKE Barnabásné: The standard maker's responsibility. – The author provides an insight, based on her own experience, into the workshop of the makers of the new Hungarian bibliographic standards. The group of those who undertake the making of the standards is rather small, which can be explained by a triple burden: professional tasks at the place of work; standardization; teaching. The elaboration and publication of the rules necessary for reforming the catalogues took more than ten years. In the meantime, the courses intended to teach the new procedures, and organized first of all by the National Széchényi Library Centre for Library Science and Methodology, were begun. The central card distribution service started, "Magyar Nemzeti Bibliográfia" (Hungarian National Bibliography) and "Új Könyvek" (New Books) have also adopted the new standards. The methodology centre published aids and methodological guides. Standard makers admit that the needs of libraries for continuous information is justified but they have too little time for this. A cataloguing manual, intended to facilitate synthesis, is in preparation. [pp. 628–631]

PINTÉR László: A subjective standard-historical review. – The author gives outlines of the Hungarian adoption of ISBDs, the changes of standards of description and application as well as the reactions to these changes. Discusses both international and national antecedents. Finds the MSZ 3424 Hungarian standards of description easy-to-use and necessary, while the applications standards are less successful and less easy-to-use, the time lag is too long. He says their introduction has resulted in much confusion in catalogue maintenance in public libraries. Protests against arguments that the changes were justified by a spreading over of automated data processing, especially in the case of the applications standards, following MSZ 3424/1 (on the description of monographic publications). Recollects questions and requests raised by public librarians. Calls the publications explaining the introduction of standards tardy, loose and gratuitously imperative. Asserts that catalogues, with the introduction of the new standards, can perform the identification function excellently, but the information function poorly, with errors. Finally makes suggestions for clearing up the situation and, in the interest of an enhancement, wishes a consistent application of the existing standards, instead of new ones and a further debate. [pp. 632–646]

FÜGEDI Péterné – KURUC Imréné: **Another short Hungarian history of standards.** – In order to prove that the new Hungarian cataloguing standard did not mean an unnecessary alteration to a practice already well regulated, the authors give a detailed analyses of the 1960 standard repelled by the new. Point out that out of the functions of descriptive catalogue, the old standard was only suitable to make the described publication identifiable; several rules in relation to personal names were incorrect; prescriptions related to the uniform names of corporate bodies were gratuitously complicated, on the one hand, and deficient, on the other; the use of uniform titles was restricted to classical anonyms. Finally, the inconsistent and inaccurate terminology of the standards required a correction in itself. Consequently, the application of the recommendations of the 1961 cataloguing conference in Paris did not mean unnecessary alterations to details but a justified and sweeping reform. The recommendations of the conference were published as early as 1962, and the Hungarian translations of ISBD/M and Outline ISBD/M were published in 1977 and 1975, respectively, including comments and instructions; consequently, the Hungarian library community was given authentic information about the alterations under preparation, well before the publication of the drafts of the new Hungarian standards. [pp. 647–657]

NAGY Zsoltné: **Standard thoughts.** – Standards regulating various procedures of library processing have been continuously published since 1978. The application of these means a considerable task for librarians, as every alteration means after all a responsible alteration to the catalogues. The new standards are necessary, their aims are the elimination of traditional uncertainties and deficiencies as well as an adaptation to the international practice. The proper interpretation and use of the standards require more than special courses: certain terms misunderstandable or misunderstood have to be cleared up also in library literature. [pp. 658–665]

BERKE Barnabásné: **Comments on L. Pintér's subjective standard-historical review.** – Corrects a few statements she feels false, especially in relation to the comparison of the prescriptions of the old and the new standards; she also adds some new aspects to what has been written about the responsibility of standard makers. [pp. 666–669]

INHALTSANGABEN

DIE ANWENDUNG NEUER STANDARDS IN DER FORMELLEN ERSCHLIESSUNG: Ergebnisse, Sorgen

VARGA Ildikó: **Vorwort.** – Einleitung der Gastredakteurin. [S. 575–576]

BACZONI Tamásné: **Die neuen Standards und die Zukunft der alphabetischen Kataloge in der Nationalbibliothek.** – Im Leben der Bibliothek wird die Einführung neuer Standards, ähnlich zur Reform des Jahres 1936, eine Wandlung von grosser Bedeutung sein. Diesen Prozess hat das Zustandekommen des komputersierten Systems der Ungarischen Nationalbibliographie in Gang gesetzt. Zusammen mit der Automatisierung stellte sich die Ungarische Nationalbibliographie im Jahre 1976, auf die Anwendung der sich in Arbeit befindlichen neuen Standards um. Seitdem wird die Bearbeitung der Pflichtexemplare parallel vorgenommen. Die Vorbereitungsarbeiten zur Wiedervereinigung der Bearbeitung wurden eingeleitet, jedoch wurde die Frage der integrierten Bearbeitung, wegen Übersiedlung der Bibliothek, nur im Jahre 1986 wieder aktuell. Wir planen die Änderung wirksam für die Publikationen, veröffentlicht in 1987: wie können wir die Beschreibungen der Ungarischen Nationalbibliographie mit inhaltlichen und formellen Umänderungen, die für die Kataloge notwendig sind, benutzen. Gleichzeitig soll man auch in der Abteilung für Katalogisierung und auch bei der Bearbeitung ausländischer Bücher, die neuen Standards anwenden. Wegen den Unterschieden zwischen den alten und neuen Standards, muss man auch die alphabetischen grossen Kataloge abschliessen, und neue Zettelkataloge anfertigen. [S. 577–587]

KOVÁCS Mária: Übergang zu neuen Standards in der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften. – Die Autorin dieses Artikels hat während ihrem langen Aufenthalt in London, 6 Jahre lang als katalogisierende Mitarbeiterin der British National Bibliography, aufgrund der ISBD/M, AACR2 und BLAISE gearbeitet, Sie äussert sich anerkannt über die Personal- und Bildungspolitik der British Library, einschliesslich auch über den über fortlaufenden Austausch und die Bildung der Mitarbeiter innerhalb des Instituts und der Arbeitsgebiete. Die Einführung des ungarischen Standards, basiert auf ISBD hat in unseren Bibliotheken einen grossen Schreck verursacht. Die Verfasserin ist der Meinung, dass der Hauptgrund hiefür darin liegt, dass in den Bibliotheken keine Bildung (Lehrgänge) organisiert wird und die Zusammenarbeit zwischen den Bibliotheken fehlt. Sie beschreibt ausführlich jenes Bildungsprogramm, welches die Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften für ihre katalogisierende Mitarbeiter entworfen hat. In der Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften werden seit Januar 1986, sämtliche zur Bearbeitung gelangende Posten, den Verschriften des neuen Standards gemäss beschrieben. [S. 588–594]

KÖRMENDY Edit: Die Anwendung der Beschreibungs- und Einordnungsstandards für Bücher in der Zentralbibliothek der Budapester Technischen Universität. – Die Zentralbibliothek der Budapester Technischen Universität wendet seit dem 1. I. 1985. bei der Bearbeitung von Büchern, die neuen Standards für Beschreibung, Einreihung und Katalogkonstruktion an. Im Jahre 1984 wurde ein Entwurf für die Hausregelung ausgearbeitet. Die Autorin dieses Artikels berichtet über die Grundprinzipien dieser Ausarbeitung, bzw. über die Bestrebungen für eine Vereinfachung in Datengruppen. Sie befasst sich separat mit der Beschreibung der mehrbändigen Werke und innerhalb dessen mit den Problemen der Anfertigung sogenannter Fortsetzungszettel. Sie stellt jene Methoden dar, die man in der Zentralbibliothek bei dem Auswahl der Einreihungsdaten benützt (in erster Reihe bei Personennamen und Konferenzbenennungen). Zuletzt berichtet sie darüber, welche Änderungen in ihren Katalogsystemen stattgefunden haben, als die neuen Standards eingeführt wurden und wie man versucht die Beziehungen zwischen den alten und neuen Katalogen herzustellen. [S. 595–604]

MADERNÉ KISS Márta: Kataloge in der Zentralbibliothek der József Attila Universität, Szeged. – Die Studie beschreibt die Struktur des Katalogsystems, seine prinzipielle Grundlagen, die funktionellen Zusammenhänge der Systemelemente, die in der Zentralbibliothek der József Attila Universität in Szeged gegenwärtig funktionieren. Die Bibliothek hat in den 70er Jahren für die neuen Anschaffungen der Bibliothek eine komputersierte Bearbeitung eingeführt. Dies hatte, nebst den aktuell gültigen Landesstandards eine Wirkung auf die Bearbeitungstätigkeit und auf die Methode der Datenfixierung. Die Bibliothek trachtet jene Bedingungen zu erschaffen, die ihr ermöglichen einen Anschluss in der Zukunft ins Leben zu rufen und dadurch ein, das ganze Land umfassendes, komputersiertes System auszubauen; sie sucht die Möglichkeiten, wie eine Übereinstimmung zwischen den Ansprüchen des einheitlichen Dokumentennachweissystems und ihrer eigenen Bearbeitungspraxis erschafft werden kann. [S. 605–609]

MAJKÓ Katalin: Warum sind keine Kataloge in den Schulbibliotheken, und wird es solche geben? – Der neue Unterrichtsplan, eingeführt in den ungarischen Instituten des Grund- und Mittelschulunterrichts, sieht mit grossem Interesse der Erziehungsmethode entgegen, die auf eine selbständige Wissenserwerbung mit Hilfe mehrerer Bücher basiert. In Wirklichkeit jedoch ist die Mehrheit der Schulbibliotheken schlecht ausgestattet, oft verfügen sie nicht einmal über selbständige Räume. Unter solchen Umständen wird die Funktionierung erschwert und die Erschliessungsarbeit in den Bibliotheken wurde nebensächlich. Die Schulbibliotheken empfanden auch die Wirksamkeit der neuen Standards nicht. Gegenwärtig müsste jede Schulbibliothek den zentralen Erwartungen gemäss, einen Grundkatalog und eine Magazinkartei führen. Die Pädagogische Landesbibliothek und Museum, gemeinsam mit dem Unternehmen für Bibliotheksversorgung, planen eine rekatalogisierende Aktion durchzuführen, damit sie auch auf dieser Weise der Errichtung der fehlenden Kataloge in den Schulbibliotheken helfen kann. [S. 610–613]

SIPOS Márta – SZILÁGYI Tibor: **Die neuen Standards im Spiegel der Zeitschrift „Neue Bücher“ betrachtend.** – Die Versorgung mit zentralen, gedruckten Katalogzetteln knüpft sich organisch an die Zeitschrift „Neue Bücher“, die eine ratgebende Rolle in der Bestandsvergrößerung hat. Diese Publikation beschreibt die Werke jener ungarischen Buchproduktion, die im Handelsverkehr gelangen. Sie führt auch Titelbeschreibungen, UDK, Fachsignaturen und Schlagwörter an und bietet auch Empfehlungen für die Bibliothekare bezüglich Anschaffung der Bücher. Der Artikel schildert auch den Gang der Redigierung, die Methode der Anfertigung von Beschreibungen. Diese werden seitens der Redaktion der Ungarischen Nationalbibliographie. Bücher angefertigt. Der Artikel geht auf die Beschwerden und Probleme, im Zusammenhang mit den neuen Beschreibungsstandards ein, und im allgemeinen auch auf die Fragen der zentralen gedruckten Katalogzettel. Diese Zettel können, in der Natur der Dinge, nicht gleicherweise den Ansprüchen aller Benutzer entsprechen; sie fordern notwendigerweise Abschreibungen bzw. Ergänzungen. [S. 614–627]

BERKE Barnabásné: **Die Verantwortlichkeit des Standarderzeugers.** – Die Autorin bietet Einsicht, aufgrund ihrer eigenen Erfahrungen, in die Werkstatt jener Mitarbeiter, die die neuen ungarischen bibliographischen Standards erzeugen. Der Kreis derjenigen, die sich bereit erklärten Standards zu erzeugen, ist sehr eng. Der Grund ist in der dreifachen Verantwortungsverpflichtung – Arbeitsplatz – Fachaufgaben, Standarderzeugung, Unterrichtstätigkeit – zu suchen. Die Ausarbeitung und Publikation der Standards, die zur Neugestaltung der Kataloge notwendig sind, forderten gute 10 Jahre Arbeit. Inzwischen wurden seitens der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft u. Methodik Lehrgänge eingeleitet, die der Aneignung der Benützung dienen. Der zentrale Zettdienst wurde in Gang gesetzt, die Ungarische Nationalbibliothek und die Zeitschrift für Ratgeber der Erwerbung betitelt „Neue Bücher“ wurden ebenfalls im Geiste der neuen Standards angefertigt. Die Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik veröffentlichte Lehrbeispiele, methodische Führer. Jede Bibliothek beanspruchte rechtmäßig eine fortlaufende Informierung, die Standarderzeuger hatten hierzu leider wenig Zeit. Ein Katalogisierungshandbuch, der die Synthetisierung erleichtern wird, ist in Vorbereitung. [S. 628–631]

PINTÉR László: **Veni! Vidi! Vici!?** Eine subjektive geschichtliche Schau für die Standards. – Der Artikel trachtet die Spur einheimischer-Adaptation der ISBD, die Änderung der Beschreibungs- und Anwendungsstandards, den Wiederhall der Änderungen zu folgen. Nach Überblick der internationalen und ungarischen Vorgesichte betrachtet der Autor des Artikels die MSZ 3424 (Ungarische Standards) Beschreibungsstandards als gut benützbar und als notwendig. Hingegen ist der Verfasser der Meinung, dass die Anwendungsstandards weniger erfolgreich und schwerer benützbar sind, die Zeitperiode welche während ihrer Veröffentlichung verstreichte, hält er als zu lang und behauptet, dass die Einführung der Standards in der Katalogkonzipierungsarbeit in den allgemeinen öffentlichen Bibliotheken viele Sorgen verursachte. Er protestiert gegen den Standpunkten, welche die Änderungen mit der Verbreitung der mechanisierten Datenverarbeitung motivieren; dies betrachtet er als besonders schlechte Ursache im Falle der Anwendungsstandards, die der MSZ 3424/1 (Beschreibung der Bücher) folgen. Die bei den Mitarbeitern der allgemeinen öffentlichen Bibliotheken formulierenden Fragen, Ansuchen werden eingesammelt. Er behauptet, dass die Schriften, die die Einführung der Standards erklären, verzögert veröffentlicht und ungenau sind und als Instruktionen lauten. Desweiteren erklärt er dass mit der Einführung der neuen Standards, die Kataloge der Identifizierung ausgezeichnet entsprechen, hingegen erfüllt die Informationsfunktion nur schwer und fehlerhaft die Ansprüche. Zum Schluss unterbreitet er Vorschläge um die Lage klarzustellen und wünscht im Interesse der Besserung, statt weitere Diskussionen und neue Standards, die bereits Vorhandenen konsequent anzuwenden. [S. 632–646]

FÜGEDI Péterné: – KURUC Imréné: **Eine kleine ungarische Geschichte der Standards, auf einer anderen Art.** – Um zu beweisen, dass die neuen ungarische Katalogisierungsstandards keine überflüssige Änderung der bereits gut geregelten Praxis bedeuten, analysieren die Verfasserinnen gegenwärtig

tigen Artikels ausführlich den Standard vom Jahre 1960 der jedoch aufgehoben wurde. Sie beweisen, dass dieser alte Standard von den Aufgaben des Beschreibungskatalogs nur die Identifizierbarkeit der beschriebenen Veröffentlichungen auf sich genommen hat; ein Teil der Standards bezüglich der Personennamen war unrichtig; die Vorschriften bezüglich der standardisierten Form der Körperschaftsnamen waren einerseits unbegründet kompliziert, andererseits waren diese mangelhaft; die Anwendung standardisierter Titel hat sich auf die sogenannten klassischen Anonymen beschränkt. Zuletzt hat die inkonsequente Terminologie des Standards, seine ungenaue Abfassung im voraus eine Korrektur erfordert. Somit war die Anwendung der Empfehlungen seitens der Pariser Katalogisierungskonferenz keine überflüssige Änderungssucht der Teilfragen, sie bedeutete eher begründete und radikale Änderungen in den neuen Standards. Die Pariser Empfehlungen erschienen bereits im Jahre 1962, die ungarische Übersetzung mit dem ISBD/M und Outline ISBD/M Kommentar bzw. Einleitungen ergänzt, wurde in 1977 bzw. 1975 veröffentlicht, somit wurden die ungarischen Bibliothekare über die in Vorbereitung befindlichen Änderungen, noch vor dem Erscheinen der Entwürfe neuer Standards authentisch informiert. [S. 647–657]

NAGY Zsoltné: Standardmässige Gedanken. – Seit 1978 erscheinen fortlaufend normative Standards für die verschiedenen Arbeitsvorgänge der bibliothekarischen Bearbeitung. Die Anwendung derselben bedeutet für die Bibliothekare eine ernste Aufgabe, da in letzter Instanz sämtliche Änderungen eine verantwortungsvolle Umänderung der Kataloge bedeuten. Die neuen Standards sind notwendig, ihr Ziel ist, ausser Behebung der bisherigen Unsicherheiten und Mangelhaftigkeiten, dass wir uns auch nach der internationalen Praxis richten sollen. Es genügt nicht die richtige Interpretation und Anwendung der Standards an Lehrgängen zu unterrichten; es wird auch notwendig, dass man in der Fachliteratur gewisse missverständliche oder missverstandene Konzepte aufklärt. [S. 658–665]

BERKE Barnabásné: Reflexionen zum Artikel PINTÉR László: Veni! Vidi! Vici!?, der eine subjektive standardgeschichtliche Schau ist. – Die Verfasserin möchte einige ihrerseits als falsch beurteilte Feststellungen von PINTÉR korrigieren. Dies bezieht sich besonders auf die Beurteilung der Vorschriften von alten und neuen Standards; gleichzeitig erteilt sie mehrere neue Standpunkte, die zum Thema der Verantwortung der Standardverfertiger beitragen können. [S. 666–669]

РЕЗЮМЕ

ПРИМЕНЕНИЕ НОВЫХ СТАНДАРТОВ СОСТАВЛЕНИЯ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЙ ЗАПИСИ: Результаты и проблемы

ВАРГА Илдико: Предисловие. – Введение редактора-гостя. [стр. 575–576.]

БАЦОНИ Тамашнэ: Новые стандарты и будущее алфавитных каталогов национальной библиотеки. – В жизни национальной библиотеки подобно реформе 1936 года введение новых стандартов будет иметь огромное значение. Этот процесс начался с созданием автоматизированной системы Венгерской национальной библиографии (ВНБ). ВНБ вместе с автоматизацией в 1976-ом году перешла к применению подготовляющихся новых стандартов. С тех пор обработка обязательных экземпляров происходит параллельно. Уже были начаты работы по воссоединению обработки, но из-за переселения библиотеки в новое здание вопрос интегрированной обработки стал снова актуальным только в 1986-ом году. Мы планируем изменение обработки в связи с произведениями, вышедшими с 1987 года: как мы можем использовать библиографические записи ВНБ для библиотечных каталогов с нужными изменениями их содержания и формы. Одновременно в Отделе каталогизации необходимо переходить к при-

менению новых стандартов и в обработке иностранных книг. Из-за различий старых и новых стандартов большие алфавитные каталоги следует закрыть, и начать ведение новых карточных каталогов. [стр. 577–587.]

КОВАЧ Мария: Переход к применению новых стандартов в Библиотеке Венгерской академии наук. – За многолетнем пребывании в Лондоне автор 6 лет работал каталогизатором Британской национальной библиографии, и использовал правила ISBD/M, AACR 2 и BLAISE. Она лестно отзывается о кадровой и образовательной политике Британской библиотеки, включая и постоянный обмен сотрудниками между разными кругами деятельности внутри библиотеки, а также их образование. В связи с введением венгерского стандарта, основанного на ISBD, главную причину переполоха, вызванного в венгерских библиотеках она видит в отсутствии систематической подготовки (курсов) в библиотеках и межбиблиотечного сотрудничества. Она подробно рассказывает о той программе повышения квалификации, которая была разработана для каталогизаторов в библиотеке Венгерской академии наук. В Центральной библиотеке ВАН с января 1986-ого года все библиографические записи составляются по правилам новых стандартов. [стр. 588–594.]

КЁРМЕНДИ Эдит: Применение стандартов по библиографическому описанию и определению заголовка у книг в Центральной библиотеке Будапештского политехнического университета. – Центральная библиотека Будапештского политехнического университета с 1-ого января 1985-ого года перешла к применению новых стандартов составления библиографической записи и ведения алфавитного каталога в области обработки книг. В 1984-ом году был разработан проект "домашних правил". Автор дает информацию об основных принципах составления таких правил, и о стремлениях к упрощениям в описании отдельных элементов. Она подчеркнуто занимается сводным описанием многотомных изданий, и внутри этого проблемами составления т.н. "продолжающих" карточек, Она показывает применяемый в Центральной библиотеке метод выроба заголовка (в первую очередь имен авторов и временных коллективов). Под конец она сообщает о том, какие изменения произошли в системе каталогов по введению новых стандартов, как попробуют создать связь между старыми и новыми каталогами. [стр. 595–604.]

МАДЕРНЭ КИШШ Марта: Каталоги в Центральной библиотеке Университета им. Йожефа Аттилы. – В статье представляются структура и принципиальные основы системы сегодняшних каталогов Центральной библиотеки сегедского Университета им. Йожефа Аттилы, а также функциональные связи элементов системы. Кроме актуальных государственных стандартов на обработку и метод записи данных влияние оказала и автоматизированная обработка новых поступлений Библиотеки, введенная в действие в 1970-ых годах. Библиотека стремится создать условия для присоединения к государственным автоматизированным системам, создаваемым в будущем, и ищет возможности создания соответствия между единой государственной системы учета документов и собственной практикой обработки фонда. [стр. 605–609.]

МАЙКО Каталин: Почему не имеются, и будут ли каталоги в школьных библиотеках? – Новый учебный план, введенный в венгерских общеобразовательных и средних учебных заведениях, много ожидает от такого воспитательского метода, который строится на использовании в учебе многих книг кроме учебника, а также на самостоятельном приобретении знаний. Но в действительности большинство школьных библиотек является плохо оборудованным, часто не имеют даже самостоятельное помещение. В таких условиях библиотечная обработка осталась на заднем фоне, и даже влияние новых стандартов не коснулось школьных библиотек. На основе центральных требований сегодня уже все школьные библиотеки должны иметь основные каталоги и картотеки хранилищ. Государственная педагогическая библиотека и музей вместе с Библиотечным коллектором планирует акцию по рекаталогизации, чтобы и с этим помогать школьным библиотекам в создании еще отсутствующих каталогов. [стр. 610–613.]

ШИПОШ Марта – СИЛАДИ Тибор: Новые стандарты – глазами “Новых книг”. – Центральное обеспечение печатными каталожными карточками организационно связывается с пособием комплектования, с периодическим изданием под названием “Новые книги”. Это издание дает информацию о продукции венгерского книгоиздательства, распространяемой в книжной торговле – сообщая библиографическое описание книг, классификационный индекс по УДК и предметные слова, а также рекомендации по комплектованию для библиотек. В статье представляется процесс редактирования “Новых книг”, метод составления библиографических записей, приготовленных редакцией Венгерской национальной библиографии. Упоминаются жалобы и проблемы, связанные с новыми стандартами библиографического описания, и вопрос центральных печатных каталожных карточек вообще, которые естественно не могут одинаково соответствовать потребностям всех своих пользователей, а по надобности требуют исключения или добавления некоторых данных. [стр. 614–627.]

БЕРКЕ Барнабаш: Ответственность составителя стандарта. – На основе своего опыта автор показывает процесс составления новых венгерских стандартов по каталогизации. Имеется очень мало таких специалистов, которые предпринимаются составить стандарты, причина которой лежит в ответствии в трех отношениях, а именно в профессиональных задачах на месте работы, в деятельности по составлению стандарта и в образовательной работе. Разработка и опубликование необходимых в обновлении каталогизации стандартов продолжалось приблизительно 10 лет. В это время начинались курсы по обучению использованию новых стандартов, которые организовались прежде всего Центром библиотекведения и методической работы (ЦБМР). Началось обеспечение печатными каталожными карточками, “Венгерская национальная библиография” и пособие по комплектованию “Новые книги” составляются в духе новых стандартов. ЦБМР издавал разные пособия и методические рекомендации. У всех библиотек имеется справедливое требование к постоянному информированию, но для этого у составителей стандартов к сожалению не хватало времени. В стадии подготовки находится справочник по каталогизации, который будет облегчать синтезизацию знаний. [стр. 628–631.]

ПИНТЕР Ласло: Пришел! Видел! Победил! Субъективный обзор по истории стандартов. – В статье автор старается идти вслед за венгерской адаптацией ISBD, изменением стандартов составления библиографической записи и откылками изменений. После рассмотрения международных и венгерских предшествующих событий, он считает хорошо используемыми и нужными стандарты по библиографическому описанию (МС 3424), но неуспешными и трудно используемыми т.н. стандарты по применению библиографических записей. Он считает очень длительным время, прошедшее между появлением разных стандартов. Он утверждает, что введение новых стандартов вносило путаницу в работу по ведению каталогов в массовых библиотеках. Он отрицает такие точки зрения, которые причины изменений объясняют с распространением автоматизированной обработки данных, а особо плохим основанием считает это в связи со стандартами по применению библиографического описания книг (МС 3424/1). Он собирает вопросы и просьбы сотрудников массовых библиотек. Пояснительные статьи о применении стандартов он считает медлительными, неточными, и называет их предписаниями. Он утверждает, что после введения новых стандартов каталоги могут соответствовать функции идентификации произведений отлично, но функции предоставления информации о фонде – трудно, с ошибками. Под конец он делает предложение на выяснения положения, и в интересах улучшения вместо дальнейших споров и других новых стандартов желает последовательное использование уже имеющихся стандартов. [стр. 632–646.]

ФЮГЕДИ Петернэ – КУРУЦ Имрен: Маленькая история венгерских стандартов – иначе. – Для приведения доказательств на то, что новые венгерские каталогизационные стандарты не представляют собой излишнее изменение уже хорошо урегулированной практики, авторы анализируют отмененный стандарт 1960-ого года. Они показывают, что старый стандарт из задач алфа-

витного каталога обеспечил только идентификацию описанного документа; часть правил, относящихся к имен авторов была ошибочной; предписания на унифицированную форму названий учреждений были безобоснованно сложными с одной стороны, и неполными с другой; использование унифицированных заглавий сокращалось только на т.н. классические анонимы. Под конец, непоследовательная терминология и неточное оформление стандарта обязательно требовали исправления. Поэтому применение рекомендаций парижской каталогизационной конференции в новых стандартах означало не излишнее изменение частных вопросов, а обоснованные и коренные изменения. В силу того, что Парижские рекомендации вышли уже в 1962-ом году, а венгерский перевод ISBD и Outline ISBD/M с комментариями и введением появились в 1977 и 1975 годах, о подготовляемых изменениях венгерские библиотекари получили достоверные информации еще перед появлением новых стандартов. [стр. 647–657.]

НАДЬ Жолтнэ: Мысли о стандартах. – Стандарты по разным процессам библиотечной обработки регулярно появляются с 1978-ого года. Их применение представляет собой серьезную задачу для библиотекарей, ведь в конце концов каждое изменение обозначает ответственное изменение каталогов. Новые стандарты нужны, их цель – это кроме сокращения прежних неверностей и недостатков приспособление к международной практике. Правильное толкование и использование стандартов недостаточно преподавать только на курсах, а необходимо также выяснение некоторых вызывающих недоразумения или ошибочно истолкованных понятий и в научной литературе. [стр. 658–665.]

БЕРКЕ Барнабашэ: Отзывы о субъективном обзоре истории стандартов Ласло Пинтера под заглавием "Пришел! Видел! Победил!" – Автор хочет нести коррекцию в некоторые считаемые ошибочными положения Ласло Пинтера, особенно по оценке предписаний старых и новых стандартов. Одновременно она добавляет некоторые точки зрения к статье об ответственности составителей стандартов. [стр. 666–669.]

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

ALA Rules	ALA (American Library Association) szabályzat
ÁMK	Általános Művelődési Központ
BME	Budapesti Műszaki Egyetem
ISBD/CP	International standard bibliographic description. Component parts – Nemzetközi bibliográfiai leírási szabvány. Analitikus leírás.
ISBD/G	International standard bibliographic description. General – Nemzetközi bibliográfiai leírási szabvány. Általános keretszerkezet
ISBD/S	International standard bibliographic description. Serials – Nemzetközi bibliográfiai leírási szabvány. Időszaki kiadványok és sorozatok
ISO	International Organization for Standardization – Nemzetközi Szabványosítási Szervezet, Genf
KDSZ	Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom. Referáló lap. (OSZK-KMK)
KÉN	Könyv és Nevelés
MSZH	Magyar Szabványügyi Hivatal, Bp.
OKBK	Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ, Bp.
OPI	Országos Pedagógiai Intézet, Bp.
PI	Porosz Instrukció
SZKI	Számítástechnikai Koordinációs Intézet és Innovációs Központ, Bp.
UNISIST	United Nations Information System In Science and Technology

ELŐSZÓ

A *Könyvtári Figyelő* e tematikus számát a formai feltárás új szabványai alkalmazására választott módszereknek, a munka során eddig szerzett tapasztalatoknak és felmerült nehézségeknek szenteljük. A téma időszerű: sok könyvtár tért már rá erre az útra, de még nem haladt előre annyira, hogy ne tudna a másiktól tanulni; az éppen megkezdett gyakorlat szemszögéből pedig érdemes visszatekinteni, hogyan jutottunk idáig.

Számunk két részre tagolódik. Az *elsőben* beszámolók követik egymást arról, miként látott neki egy nagy nemzeti könyvtár (az Országos Széchényi Könyvtár), egy nagy tudományos könyvtár (a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára), egy műszaki és egy tudományegyetem (a Budapesti Műszaki Egyetem és a József Attila Tudományegyetem) könyvtára az új szabványok alkalmazásának; milyen nehézségekkel néznek szembe alsó- és középfokú iskolai könyvtáraink; miként szólnak bele e szabványok az Új Könyvek és a központi katalóguscédulák szerkesztésébe, és végül, kik és miként alkották meg őket.

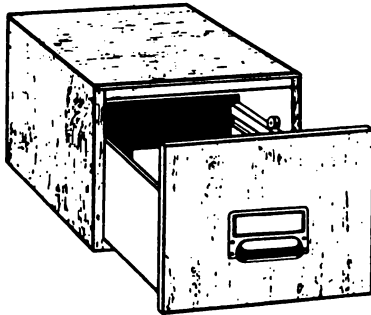
A szám *második* része *Pintér László* cikkét (kissé megszelídített formában) és a rá adott válaszokat tartalmazza. Eredetileg úgy terveztük, hogy az egész szám beszámolókból fog állni. A közművelődési könyvtárak képviselőjének kiválasztott pécsi Városi Könyvtár felkért íródeákja *Pintér László* azonban, sajátos nehézségeik, eredményeik ismertetése helyett, általános kételyének, aggályainak, az új szabványok hazai bevezetése nyomán maradt keserű szájaizének adott hangot. Kötelességemnek tartottam, hogy válaszra adjak módot mindazoknak, akik akár beosztásuk, akár munkájuk, akár pedig személyük szerint érintve érezhették magukat. E válaszok összefoglalják a mögöttük álló évek szinte valamennyi problémáját, a jelenlegi munka nehézségeit és ígéreteit.

A folyóirat szerkesztési elvei nem tartják helyesnek, ha a szerkesztő állást foglal a közölt cikkekkel kapcsolatban, s ez vonatkozik a vendégszerkesztőre is. Hogy e cikkeket nem értékeltem ebben az előszóban, egyedül ennek az elvnek tulajdonítható, s nem annak, hogy nincs véleményem. Csupán egy megjegyzésre szorítokozom. A cikkek szerzői különböző elnevezéssel illetik az új szabványok alkalmazásának munkafolyamatát: „címleírás”, „feldolgozás”, „katalogizálás”, „leíró katalogizálás” stb., de a könyvtárosok körében ismeretes a „dokumentumleírás” is, sőt, *tévesen* az előbbiekkal azonos értelemben

használják a „bibliográfiai leírást” is. Addig is, amíg szabvány nem dönt e kérdésben javasolom, hogy az új szabványok együttes alkalmazását – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – *formai feltárásnak* nevezzük (szemben a tartalmi feltárással), amely része a könyvtár feldolgozó munkájának, és amelynek része például a bibliográfiai leírás vagy a leíró katalógus szerkesztése.

Talán a folyóirat egy másik számában mint szerző, leírom mindazt még, mit a cikkek olvasása kapcsán a témáról gondolok, hiszen a szerkesztőség kész akár a beszámolók, akár a vita folytatására, sőt erre kéri is a lap olvasóit.

VARGA Ildikó
vendégszerkesztő

AZ ÚJ SZABVÁNYOK ÉS A NEMZETI KÖNYVTÁR LEÍRÓ KÖNYVKATALÓGUSAI

BACZONI TAMÁSNE

Az elmúlt másfél évtized a magyar könyvtárak életében nagy változásokat elindító és létrehozó időszak volt. Egy-egy ilyen döntő fordulat gondos előkészítést kíván, hiszen évtizedek fejlődését alapozza meg, véghezvitele pedig hosszú évek kitartó munkáját igényli.

„1936-ban *Fitz József* főigazgató *Goriupp Alisz* közreműködésével arra az elhatározásra jutott, hogy a régi, több vonatkozásban elavult, nagyformátumú, főleg kézzel írt katalógust modern kartonkatalógussal cseréli fel. 1926–36 közötti idő a kísérleti évek időszaka volt . . . A feldolgozó munka igen jelentős reformja indult el 1936-tal.”¹

Az új szabványok bevezetése a könyvtár életében legalább olyan nagy jelentőségű változás lesz, mint ötven évvel ezelőtt a szalagszerű feldolgozó munka, az új sokszorosító eljárás (adréma) és ennek alapján a jelenlegi cédulakatalógusok megteremtése volt.

Az integrált feldolgozás első korszaka, eredményei és tanulságai

A változások elindítója az új feldolgozási szabványok fokozatos alkalmazásával a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* (MNB) számítógépes rendszerének létrehozása a 70-es évek folyamán. „Az MNB számítógépes rendszerének kialakítása az egyszeri feldolgozás – többszöri felhasználás elvének figyelembevételével történt. A rendszer szerkezete rugalmas mind a további könyvtári igényeket kielégítő programok kapcsolására, mind a számítógépes rekordokban tárolt adatmennyiség teljessége, bővítése vagy csökkentése, átrendezése és különböző formában való megjelenítése szempontjából. Az adatbázisban tárolt rekordokból előállítható a tartalmában, adatkészletezettségében és formai elrendezettségében változó, a központi szolgáltatás alapját képező katalóguscédula . . .”²

Az MNB-re alapozott központi cédulaszolgáltatás egyik legnagyobb felhasználója a nemzeti könyvtár lenne, hiszen a nemzeti bibliográfiában regisztrált könyvtermés szinte teljes egészében az OSZK kötelempéldányokból gyarapodó törzsállományát képezi. Ezt az anyagot az elmúlt negyven évben hol a katalogizáló osztály dolgozta fel és az MNB adaptálta a bibliográfia kívánalmai szerint, hol meg fordítva: az MNB címléírásait alakítottuk át a katalógusok igényeinek megfelelően. Legutóbb, a gépesítési kísérletek megkezdése előtt a könyvtár leírásait adaptálta a bibliográfia.

Az egyszeri feldolgozás koncepciója azonban mindvégig jelen volt, s a nehézkes, manuális feltételek között is megvalósult. A két feldolgozási folyamat kettéválasztását és a párhuzamosság átmeneti bevezetését a reform első lépései tették szükségessé. Az MNB

gépesítési kísérleteinek megindulásával, amely érintette mind a technikai előállítás folyamatát, mind pedig a feldolgozási szabályok rendszerét, az MNB feldolgozási rendszere átmenetileg önállósult, a katalógus számára megengedhetetlen, ám a bibliográfia keretei között megvalósítható és a jövő érdekében kívánatos fokozatos átalakulás, kísérletezés és kibontakozás útjára lépett. Az új címléírasi szabványok fokozatos bevezetésével az MNB leírásai végül is annyira eltértek a hagyományos feldolgozással készült leírásoktól, hogy a két feldolgozási folyamat szükségszerűen, véglegesen kettévált, és kialakult a párhuzamos feldolgozás máig is fennálló gyakorlata. A feldolgozás újra egyesítése csak az új módszerek adaptációjával, s az ehhez szükséges technikai és katalógusfeltételek megteremtésével lehetséges.

A gépesítéssel és az új szabványok születésével egyidőben megindult az ún. „integrált feldolgozási”, a folyamatok újra egyesítését előkészítő munka: vagyis annak vizsgálata, milyen körülmények között lehetne az MNB leírásait az OSZK katalógusai számára hasznosítani. Megkezdődött egyrészt a belső felkészülés, másrészt az egyeztető munka az MNB és elsősorban a katalogizáló osztály, de a folyamatban részt vevő gyarapítási és szakosító osztály részéről is.

A feldolgozás integrálásának közvetlen feltételeként két kérdést kellett megvizsgálni:

- a katalóguscédulák adattartalmát, és
- a katalógusok jövőjét.

A katalóguscédulák adattartalmának és az adatok közlésformájának vizsgálatát szükségessé tette egyrészt az, hogy

- az MNB leírásai tartalmukban eltértek, bizonyos esetekben több adatot tartalmaztak, mint a katalógus igénye, bizonyos esetekben kevesebbet, valamint
- az adatok elrendezése nem felelt meg a katalógusszerkesztés követelményeinek.

A vizsgálat célja az volt, hogy a cédulák adattartalmát:

- minél teljesebbé,
- minél egyértelműbbé tegyék,
- az automatikus előállítás lehetőségeit maximálisan kihasználjuk, és
- a kiegészítő manuális munkák körét minél jobban csökkentjük.

Az együttműködés során tehát a következő kérdésekkel kellett foglalkozni:

- az MNB-re alapozott OSZK katalóguscédulák adattartalmának meghatározása³,
- az adatok közlésmódja, vagyis a katalóguscédula kiíratási formája,
- az egységes katalóguscédula (unit-card) további sokszorosítási lehetősége,
- az OSZK katalógusainak további sorsa (új leíró katalógusok indítása),
- a katalogizáló osztály saját cédulaszerelési és katalógusszerkesztési szabályzatainak kidolgozása.

Az elméleti előkészületekhez 1980 tavaszán hosszabb ideig tartó kísérlet kapcsolódott az addigi eredmények gyakorlati ellenőrzésére. Mivel ebben az időben az új típusú bibliográfiai leírásokból építendő katalógus szerkesztésére vonatkozóan még nem álltak rendelkezésre szabványok, önállóan kellett meghatározni, hogyan szerkeszthető katalógus az OSZK számára szolgáltatott MNB cédulákból. Ki kellett próbálni, hogy az elvileg végiggondolt formák hogyan válnak be a gyakorlatban.

Egyelőre még csak a programmódosítást megelőző cédulaformából tudtunk kiindulni, de a kísérlet így is rendkívül hasznosnak bizonyult. Az MNB a kéthetenkénti füzetfutások után a füzetek anyagát cédulaformátumú kiirratásban egy példányban a katalógizáló osztálynak adta. Az index-tételek melléktételekként jelentek meg a cédulákon, melyekhez a szükséges utalókat és sorozati lapokat is megkaptuk. A kísérleti katalóguscédulán szerepeltek olyan adatok, amelyek az OSZK számára feleslegesek (pl. tétel-számozás, példányszám, kötés és árjelzés) nem szerepeltek viszont nélkülözhetetlen adatok, mint a könyvek raktári jelzete, az OSZK szákszámok, a folytatásos cédulák összetartozásának, illetve sorrendiségének jelölése.

A sornyomatóval kiírt cédulákat xerox eljárással többszöröztük a kívánt mennyiségben.

A kísérleti katalógus kb. 17 000 cédulából áll. Létrehozatala során sok tapasztalatot szerezünk, melyekből példának álljon itt néhány.

1. A sornyomatóval kiírt MNB cédulákról xerox sokszorosítással az OSZK katalógusai számára nem készíthetők cédulák (a másolatok külalakja nem megfelelő, a lehetőleg azonos példányszámban többszörözendő cédulák összeválogatása, montírozása, majd utólagos szétvágása, átrendezése stb. rengeteg mechanikus többletmunkával jár, és növeli a hibalehetőséget, a másolásnál sok a selejt és az utánrendelések lassítják a sokszorosítási folyamatot stb.), tehát egyedi cédula-sokszorosító berendezés kell.
2. A katalóguscédulák nagy többsége új cédulaszerelési szabályzat segítségével egyértelműen irányíthatók a szükséges visszakeresési pontokhoz, de a cédulaszerelés bonyolultabb munkafolyamat lesz, mint eddig volt.
3. A cédulákból katalógus szerkeszthető, egyelőre sok nyitott kérdéssel és problémával (többkötetes könyvek többlépcsős leírása, gyűjtemények tartalmi felsorolásában szereplő részművek besorolása stb.).

A kísérleti katalógus építésével egyidőben a gyarapítási osztály is folytatott kísérletet az MNB-vel a kötelepéldánysorok MNB-n történő indítására. A vizsgálat célja többek között a gyűjtőköri határok, különbségek számbavétele volt. Eredménye röviden így foglалható össze:

- a gyarapítási osztály részéről az integrált feldolgozás keretében a könyvanyag MNB számára történő indítása lehetséges, de problematikus,
- az MNB és az OSZK közötti gyűjtőköri különbség címléírasi fedezetéről a katalógizáló osztályon gondoskodni kell. Ez a különbség a teljes anyag kb. 9%-a.⁴

A különféle kísérletek végső céljaként azoknak a házi nyilvántartási adatoknak a meghatározása szerepelt, amelyekkel az MNB rendszert ki kell bővíteni. Szükségessé vált kidolgozni a „speciális” könyvtári rekordok struktúráját (ún. háztartási adatok).

1983-ban a Budavári Palota F-épületének építése az év folyamán felgyorsult, reális közelségbe került a könyvtár felköltözése a Várba. Ez a nagy feladat az intézmény egésze és minden részlege számára olyan nagy megterhelést jelentett, hogy az addig fontosnak tartott munkafolyamatok háttérbe szorultak. Ezért az integrált feldolgozás előkészítő munkálatait is fel kellett függeszteni. „Az egyszeri feldolgozás munkamenetének további alakítása – vezetői tanácsi döntés alapján – lekerült a napirendről.”⁵

Újra napirenden az integrált feldolgozás

1985 a költözés, a berendezkedés, a mindennapi munka új körülmények között való megindításának éve volt a katalogizáló osztály számára is. A kényszerű szünet után azonban most újra foglalkozni kell az integrált feldolgozás kérdésével, mely az OSZK feldolgozási folyamata számára az MNB-szolgáltatásból eredő cédulák felhasználása mellett egyet jelent a külföldi könyvek új szabványok alapján történő feldolgozásával és e két forrásból származó, új sokszorosítási eljárással készült cédulákból szerkesztett új betűrendes katalógusok indításával. (Az olvasói katalógus cédulamennyisége jelenleg kb. 2 300 000. Hogy egyáltalán miért kell egy ilyen nagyságrendű katalógust az új szabványok bevezetése miatt, a benne feltárt dokumentumok megjelenési idejéhez kötve lezárni, és az új szabványok alkalmazásával készült címleírásokból, új szerkesztési szabályok szerint, új katalógust nyitni, szakembereknek felesleges magyarázni. *Kondor Imréné*: Az új szabványok és a központi katalógus c. elemzésében részletesen kifejti az okokat.⁶

Az integrált feldolgozás kérdésének napirendre tűzését indokolja, hogy

- a magyar könyvtárak nagy többsége már az új szabványok alapján végzi feldolgozói munkáját;
- a Könyvek Központi Katalógusa az 1986-os impresszumu könyvbejelentéseket csak új formában fogadja el⁷;
- néhány fontos feltétel, amely még három évvel ezelőtt nem volt meg, azóta megvalósult:
 - a) teljessé vált a könyvek leírásával, besorolási adatainak megválasztásával és a leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztésével foglalkozó szabványok köre,
 - b) az OSZK katalogizáló osztálya kapott két SHARP-SF–756 típusú, egyedi cédulákat is előállító sokszorosító berendezést.

Fel kell újítani az MNB-vel való együttműködést, elő kell venni az elmúlt időszak dokumentumait abban a reményben, hogy az azóta megjelent, a könyvek feldolgozásához nélkülözhetetlen szabványok segítségével előbb-utóbb közös nevezőre jutunk a még megoldatlan kérdésekben is. Újra foglalkozni kell az OSZK katalógusai számára készülő cédulák adattartalmával, javítani, kiegészíteni, illetve folytatni kell az eddig elkészült házi szabályzatokat. Végig kell gondolni és ki kell alakítani az új feldolgozási folyamatok szükségszerűen változtatásra szoruló munkamenetét. Mindez a változás, ami az integrált feldolgozás fogalmába beletartozik, természetesen nemcsak a katalogizáló osztályt és az MNB-t érinti. A gyarapítási, a szakozó osztály, a különgyűjtemények, az olvasó- és tájékoztató szolgálat mind-mind érdekelt ebben a folyamatban, ha különböző mértékben is.

Könyvek feldolgozása a katalogizáló osztály futószalagjain

A kötelepéldányok párhuzamos feldolgozásának megszüntetésével az MNB központi cédulaszolgáltatás keretében (megfelelő kiíratási módon) nyújtja majd az OSZK katalógusainak magyar anyagát, melyhez a külföldi anyag és a tankönyv-jegyzetanyag címleírása – nem számítógépes, hanem hagyományos feldolgozási módszerrel, de az

új szabványok alkalmazásával – csatlakozik. (Kiegészíti ezt az MNB és az OSZK gyűjtő-köri különbségéből adódó dokumentumokról készült leírások feldolgozása.)

Mivel betűrendes katalógusainkat a dokumentumok megjelenési évéhez kapcsolódóan választjuk szét régi és új katalógusokra, a „vízválasztó” évnél korábban megjelent könyvek cédulái (új beszerzés, állománypótlás, müncheni anyag rekatalogizálása) a régi szabvány szerint készülnek továbbra is, hosszú időn át fenntartva a kétféle feldolgozás egymás mellett élését.

Cédulasokszorosítás

Közismert, hogy az OSZK katalóguscédulái jelenleg adréma technikával készülnek. A gépek már elavultak, műszaki állapotuk igen rossz, hiszen legtöbbjük 1936 óta üzemel. Ha a SHARP-SF-756-os cédulasokszorosító berendezések üzemszerűen működtethetők lesznek (elegendő festékanyag-utánpótlás, megfelelő papíryanag beszerzése) az adréma-technikáról fokozatosan áttérünk az új sokszorosítási eljárásra. Az MNB-től kapott cédulákat a katalógusok számára a kívánt mennyiségben többszörözzük. A katalogizáló osztály futószalagjairól származó címleírásokról egyelőre írógépen készítünk fotózható alapleírást. Szeretnénk hinni, hogy az új eljárás beváltja majd a hozzá fűzött reményeket, és megrövidíti a feldolgozási folyamat meglehetősen hosszú átfutási idejét.

Könyvkatalógusaink jövője

A Széchényi Könyvtár olvasói és szolgálati katalógusaival több tanulmány foglalkozott az elmúlt időben. Az új épületbe való költözés, a számítógépes feldolgozás és az új szabványok alkalmazásának kérdése előtérbe hozta a katalógusok vizsgálatát, jövőbeli sorsát. A tanulmányok egy része publikáció formájában is napvilágot látott, többségükhöz azonban csak kéziratban lehet hozzáférni. (Pl. *Haraszthy Gyula* és *Faragó Lászlóné* tervtanulmányai.) Az átfogó, a katalógusrendszer egészére kiterjedő, nemzetközi példákra, megoldásokra hivatkozó tanulmányok mellett igen értékesek és jelentősek a katalogizáló osztály munkatársainak azok az írásai, amelyek a mindennapi munkához kapcsolódnak, részletkérdésekben hozott döntéseket rögzítenek, vagy valamelyik munkafolyamat vagy katalógus jövőbeli sorsával foglalkoznak.

Ezek ismeretében és felhasználásával szeretném most felvázolni azokat az elképzeléseket és terveket, alternatív lehetőségeket, amelyek katalógusaink jövőbeli sorsával kapcsolatban születtek.

Az olvasói leíró (betűrendes) katalógus

Egy korszak irodalmának együtt tartása, egységes feltárása mindenképpen kívánatos. Az 1936-ban indított ún. „szürke katalógus” (cédulái színéről kapta nevét) tartalmazza az azóta beszerzett (kötelesepéldány, vétel, csere, ajándék, hagyatéék útján stb.), s a müncheni katalógus* fényképezett és nem fényképezhető anyagának rekatalogizálásából

* Ez a jelenlegi olvasói katalógus elődje. A könyvtár korai állományának egy részét tartja nyilván, főleg kézzel írt nagyformátumú cédulákon, a szerzők, illetve a grammatikai rendszavak betűrendjében.

származó kiadványok céduláit. A megjelenési évvel történő lezárással ez a régi katalógus *élő katalógus* marad. Tovább gyarapodik a lezárás előtti periódus új beszerzéseiből, állománypótlásaiából és a müncheni katalógus rekatalogizálásából. Címleírásai természetesen a régi szabvány szerint készülnek.

Ez a viszonylagos „lezárás” lehetőséget ad arra, hogy a mindenképpen szükséges, részben már elkezdett szerkesztési változtatásokat tovább folytassuk. A szolgálati katalógus rekonstrukciós eredményeinek teljes átvezetése 1982-ben befejeződött (személy- és testületnevek egységesítése). Folyamatosan történik az ún. prominens személyek (kb. 12 000 magyar szerző) munkásságának kiemelt kezelése. Az azonos írásképű szerzői neveket életrajzi adatokkal különböztetjük meg egymástól, s ezáltal biztosítjuk a leíró katalógusokkal szemben támasztott egyik alapvető funkciót: egy szerző milyen művei találhatóak meg a könyvtár állományában. A katalógus szerkezetét világosabbá tevő és a keresést megkönnyítő csoportalakításokat (egyéni nevek – testületi nevek – címek) szintén következetesen tovább kell folytatni.

A legtöbb szakember, aki eddig az olvasói katalógussal foglalkozott, egyetértett abban, hogy a *földrajzi nevek* kérdése a katalógus egyik legnagyobb problémája. A földrajzi névanyag nagymértékben felduzzadt, egyaránt megnehezíti a besorolást és a visszakeresést. „A földrajzi neveket a katalógusból ki kell emelni és külön katalógusba áthelyezni. Az olvasói katalógus profilja tisztább lenne, terjedelme lényegesen kisebb (kb. 31%-kal)”⁸

Az olvasói katalógustér férőhelye véges, a katalógusok további gyarapodására hosszú távon nincs lehetőség. Mivel az új katalógus is cédulakatalógus lesz, mindenképpen szükséges, hogy foglalkozunk a jelenlegi katalógus további sorsával abban a perspektívában, hogy a cédulákat más, kevésbé helyigényes anyaghordozóra visszük át (pl. mikrofilm). Amíg azonban ennek minden (szellemi, anyagi, technikai) feltétele nincs biztosítva, csak elméleti elgondolások születhetnek. Gyakorlati megvalósítása várat magára, míg nem történik meg:

- a csoportalakítások következetes végrehajtása az egész katalógusban;
- a müncheni anyag rekatalogizálásának meggyorsítása és befejezése;
- az egész katalógusra kiterjedő betűrendi ellenőrzés;
- a hiányok pótlása a szolgálati katalógussal való összevetés alapján;
- a földrajzi nevek kiemelése, ha külön földrajzi katalógus építését kezdjük el;
- az új anyaghordozóra való átvitel megfelelő technikája.

Az olvasói leíró katalógus kiegészítő nyilvántartásai

A már említett *müncheni katalógust* távlatokban fel kell számolni, az anyag átke-rülése a nagykatalógusba rekatalogizálással oldható meg. Ez a folyamat lényegében már évtizedek óta váltakozó lendülettel tart, felgyorsítása igen fontos lenne. Maga a katalógus könyvtártörténeti emlék, mindenképpen meg kell őrizni. (Az eredeti jelenleg szolgálati katalógus, xerox másolata áll az olvasók rendelkezésére.)

Az értesítő katalógus a müncheni katalógus kiegészítője, mint a neve is mutatja, az iskolai értesítők anyagát tárja fel. Ma is élő katalógus, nagylapjaira rávezetik az újabb be-

beszerzéseket. Haraszthy Gyula tervtanulmányában részletesen foglalkozik ennek a nyilvántartásnak a problémáival. Többek között azt javasolja, hogy mivel az értesítők szinte iskolapéldái a nem folyóiratjellegű időszaki kiadványoknak, feldolgozásukat a hírlapfeldolgozó vehetné át, beépítve a rekatalogizálás munkafolyamatába. Ennek a megoldásnak a realizálása azonban összefügg a gyűjteményhatárok kérdésének visszamenőleges rendezésével, így a problémák megoldása a közeljövőben nem várható.⁹

Az egyetemi és főiskolai jegyzetek katalógusa az 1950–1964-ig megjelent egyetemi és főiskolai jegyzetek anyagát tárja fel géppel írt puha fehér papírcédulákon, a címek és a szerzők betűrendjében. (Az 1950 előtti anyag a nagykatalógusban szerepel.) Terjedelme 24 fiók. A katalógus tartalma nem éri meg a fáradságot, hogy más katalógusba való beépítésével érdemes lenne foglalkozni.

A tankönyvek és jegyzetek katalógusa 1973-tól tartalmazza a magyar iskolai oktatás tankönyveit az egyetemek kivételével, külön erre a célra kialakított egyszerűsített címleírások formájában. A katalógus a „Magyar könyvészet. Tankönyvek.” c. bibliográfia időbeosztását követi, és eredetileg úgy tervezték, hogy a kötetek megjelenéséig tartja nyilván a legfrissebb anyagot. Amint a bibliográfia – amelyben az OSZK ratári jelzetei is szerepelnek – megjelenik, a katalógus megfelelő része kiiktatható. Sajnos a tankönyvek kétévenként megjelenő könyvészeti csak 1965–1972-ig láttak napvilágot. Kiadásuk azóta szünetel, így a katalógus megszüntetése 1972-vel abbamaradt. Maga a katalógus két részből áll:

- betűrendes részből, mely a szerzők neve és a kiadványok címe szerint tartja nyilván az anyagot, és
- iskolatípusok szerinti részből, mely a jegyzetet, tankönyvet közreadó intézmény felől teszi megkereshetővé a kiadványokat.

Időbeli tagolódása: 1973–1976, 1977–1978 és 1979-től napjainkig.

A katalógus további sorsa függvénye a könyvészetek megjelenésének. Az új szabványok alkalmazásának időpontjától a tankönyvek, jegyzetek címleírásai is az új szabványok szerint készülnek (egyszerűsített leírással), és belőlük új indulású katalógust szerkesztünk. A korábbi évek anyagával, 1973-tól az MNB-nek folytatnia kellene a könyvészetek kiadását, s akkor a párhuzamos katalógusrészek ismét kiiktathatók lennének.

A kiadói katalógus az OSZK katalógushálózatának legújabb tagja. Létrehozását az ISBN számok bevezetése tette lehetővé. 1975-től épül az ISBN szám alapján, a hazai könyvtermést a kiadók szerint csoportosítva. Betűrendes index egészíti ki: a kiadók nevétől biztosít keresést az ISBN számhoz.

A katalógus az új szabványok alkalmazása után nagyobb probléma nélkül folytatható, mert a főtétel besorolásánál a leírás szöveges része (szerző vagy cím) csak többdrangú besorolási adat.

A részcímes sorozatok leíró (betűrendes) katalógusa az elmúlt majdnem húsz év munkájának eredményeképpen, jelenlegi formájában egységesen szerkesztett, tiszta profilú katalógus.

Funkciója kettős, választ ad arra, hogy egy sorozatban milyen művek jelennek meg, és hogy egy testület milyen sorozatokat ad közre. A nagyobbrészt már elkészült vagy ideiglenes sorozati főlapok mögött a sorozat tagjainak egyedi felvételei sorakoznak: számozott sorozat esetében a sorszámok növekvő rendjében, számozatlan sorozatnál az egyedi leírások rendszavainak betűrendjében. Általános, semmitmondó vagy azonos alakú soro-

zadcímek elkülönítésére megkülönböztető adatként a sorozatot közreadó testület neve szerepel. A sorozati főlapokat melléklapjaikkal együtt beosztjuk az olvasói és a szolgálati betűrendes katalógusokba is, utalva arra, hogy a sorozatba tartozó kiadványokat együtt, az e célra készült katalógusban lehet megtalálni. (Sorozati lapokon megjegyzés: „Az egyes műveket ld. a sorozati katalógusban.”)

A katalógusban átszerkesztése óta állandó jelleggel folynak a rekonstrukciós és a rekatalogizáló munkálatok. Végső céljuk a még hiányzó sorozati főlapok pótlólagos elkészítése, a meglévő főlapok ellenőrzése, szükség szerint rekatalogizálása.

A könyvtár új épületében ez a katalógus az olvasói katalógustérben kapott elhelyezést. (Korábban a katalogizáló osztályon volt.) A feldolgozó könyvtárosok számára a katalógus állandó használatát megnehezíti a háromemeletnyi szintkülönbség.

A katalógus jövőjével kapcsolatban kétféle elképzelés született:

a) Az új katalógusok indításától kezdve az új indulású sorozatokat és a már élő sorozatok időhatárilag ide tartozó leírásait beépítjük az új betűrendes olvasói katalógusba. Ugyanakkor a lezárás előtti korszak anyagából tovább építjük a régi sorozati katalógust. Az élő sorozatok csonkák maradnának mind a két helyen: hivatkozással teremtenénk meg közöttük a kapcsolatot. Pl. „*Előzményét ld. . . . -ig a sorozati katalógusban,*” vagy: „*Folytatását ld. . . . -tól az új katalógusban.*” Ezzel a megoldással a sorozati katalógus szerkezeti egysége megmaradna, és nem szaporítanánk tovább az amúgy is szépszámú katalógusok sorát. Hátránya: igen sok sorozat választódna így szét, az olvasói betűrendes katalógusban pedig mindenképpen zavaróak lennének a sorozatok idővel sok-sok tagot számláló cédulái, még akkor is, ha zárólap különítené el a sorozatot a katalógus betűrendjének folytatásától.

b) A sorozati katalógus új típusú cédulákat is magába foglaló folytatása mellett szól, hogy a katalógus, mint speciális szempontú és gyakran használt nyilvántartás folyamatosan tovább épülne, és az élő, régebbi indulású sorozatok együtt maradnának. Korábbi felméréseink alapján megállapítható, hogy katalógusszerkesztési szempontból viszonylag kevés ütközést okoznának az új szabvány alapján készült leírások. Ezek az ütközési pontok: a generikus címek, a rövidítésekkel és számokkal kezdődő sorozati címek, valamint a testületek nevének besorolási adatként, a régítől sok esetben eltérő egységesített formája. Utalások, hivatkozások, kisebb szerkezeti változtatások segítségével az ütközések áthidalhatók.

A használok szempontjából (b) változat előnyösebb, a döntést követően részletes kidolgozását el kell végezni.

A *földrajzi katalógus*, amennyiben létrejön, szintén az olvasói betűrendes katalógus kiegészítő nyilvántartása lesz. „Az olvasói katalógusból kiemelt földrajzi rendszavakból jön létre. A mechanikus kiemelés után, jelenlegi rendszerében felállítva is épp annyira használható, sőt könnyebben, mint az olvasói katalógusba építve. Végleges szerkezetét a tárgyszó-katalógus elvei szerint – az erőktől függően – egy későbbi periódusban lehet kialakítani. . . . az új leírások ide kerülnek beosztásra. Így legalább a földrajzi katalógus nem lenne időben megosztott.”¹⁰ A katalógus szerkesztése – típusát tekintve – inkább szakmai feladat.

A szolgálati leíró katalógus jövője. A vári program keretében végrehajtott rekonstrukciós munkálatok eredményeként a betűrendes katalógus a könyvtár egyik legmegbízhatóbb, modern munkaeszköze lett. Következetes szerkezeti egységben tárja fel anyagát, részletes szerkesztési szabályzata 1965-ben készült el.^{1 1} Jellemző rá a csoportalakításos besorolás.

„A szolgálati katalógus a jövőben is változatlan szerkezetben tölti be funkcióját – írja *Faragóné*. Az új katalógus létesítése után lezárása időpontjáig terjedő periódus új beszerzésével és a rekatalogizálással gyarapodik. A rekatalogizálás anyaga különösen fontos, mivel a szolgálati katalógus egysége érdekében a müncheni katalógus ún. fényképezett céduláit nem osztották be a katalógusba, csak annak függelékeként használható.

A katalógus egyes rendszavait, csoportjait folyamatosan finomítják, egységesítik. Az ilyen típusú katalógusgondozás természetes feladat, összefügg a katalógus nagyságával, gyarapodásával. Ezt a munkát a jövőben is folytatni kell.”^{1 2}

A könyvjellegű időszaki kiadványok nagylapos nyilvántartása a szolgálati és a betűrendes olvasói katalógusok kiegészítő katalógusa. Mindkét nagykatalógusban a könyvjellegű időszaki kiadványok leírásai csak összefoglaló adatokat közölve kerülnek beosztásra, a „bővebb adatokat” (melyik kötet, évfolyam vagy tárgyév van meg a keresett periodikából a könyvtár állományában) ebben a nyilvántartásban kell megnézni.

Az ISSN számok bevezetésével és a gyűjteményhatárok tisztázásával a könyvjellegű időszaki kiadványok (1976-tól a kötelespéldány-szolgáltatásból származó új indulású, valamint a régebbi indulású, címüket megváltoztató periodikumok) állományilag is átkerültek a periodikum-gyűjteménybe. A nagykatalógusok tartalmi egységének megőrzése végett kettős feldolgozás révén erről az anyagról is osztunk be cédulát, de részletes feltárásukat, nyilvántartásukat az időszaki kiadványokra vonatkozó új szabályzatok alapján az időszaki kiadványok katalógusai nyújtják.

Az új betűrendes katalógusok indításától a könyvjellegű külföldi periodikum anyag is átkerül a periodikum-gyűjteménybe, így a könyvjellegű időszaki kiadványok nagylapos nyilvántartásának vezetése fokozatosan abbamarad. A könyvjellegű periodikumok visszamenőleges raktári átemelése az időszaki kiadványok közé és ezzel egyidejű rekatalogizálásuk, a munka óriási volumene miatt, nem valósítható meg.

Az új leíró könyvkatalógusok (olvasói és szolgálati betűrendes) tartalma alkalmazkodik az új dokumentumtipológia követelményeihez, és lehetőséget ad majd a gyűjteményi határok további tisztázására.

Elsősorban a monografikus és az időszaki kiadványok viszonylatában szeretnénk egyértelmű helyzetet teremteni. Kettős feldolgozásként továbbra is leírjuk a könyvjellegű és nem könyvjellegű periodikumok önálló címmel megjelent számait, összefoglaló indexeit, repertóriumait, a könyv jellegű periodikumok részcímes sorozatba tartozó tagjait, de magukról az időszaki kiadványokról készült leírások nem fognak szerepelni az új könyvkatalógusokban.

Mindazok a monografikus dokumentumok, amelyek más anyaghordozón jelennek meg (mikrofilm, szöveges hanglemez) a hordozó jellegére való tekintet nélkül továbbra is bekerülnek a katalógusba.

A funkcióbeli különbségek következtében számolnunk kell az új olvasói és szolgálati betűrendes katalógusok szerkezetének és tartalmának néhány eltéréseivel. A szolgálati katalógus nem elsősorban a tájékoztatást, hanem a belső könyvtári feladatokhoz az azonosítást, a gyors lelőhely megtalálását szolgáló eszköz. Míg az olvasói katalógus a pontos tájékoztatás érdekében csoportosításával nagyobb súlyt fektet a megkülönböztető jegyek alkalmazására és így a dokumentumtípusok és a szerzői életművek világos elhatárolására, addig a szolgálati katalógus szerkezete és tartalma a minél teljesebb és minél gyorsabb áttekintést igyekszik megadni a belső használónak, a szakembernek. Ezért:

- a szolgálati katalógus, mint ahogy a régi, továbbra is tartalmazni fogja a tankönyvek és jegyzetek anyagát;
- a sorozati katalógus jövőjével kapcsolatban akár az *a)*, akár a *b)* változat valószínűleg meg, a katalógus távolsága miatt célszerűnek látszik a részcímes sorozatokat az új szolgálati katalógusban szerepeltetni;
- a földrajzi nevek mint „róla szóló irodalom” a szolgálati katalógusban nem fognak szerepelni;
- a kiegészítő adatként leírt életrajzi dátumokat a személynevek besorolásánál a szolgálati katalógusban továbbra sem vesszük figyelembe. A hasonlítási funkciót és a gyorsabb keresést jobban elősegíti az azonos alakú szerzői neveken belül a címek mechanikus sorrendje.

Mindkét katalógusban nagy figyelmet és gondosságot igényel a régi és az új katalógusok közötti kapcsolat megteremtése. Többkötetes, folytatásokban megjelenő művek, címüket változtató könyvjellegű periodikumok, többszöri kiadások és sorozatok esetében hivatkozással szándékozunk megteremteni az információ folytonosságát. Azokról az eltérésekről, melyek a régi és az új szabvány különbözőségéből adódnak (más-más átírási rendszer, személyi és testületi nevek változott egységesített névformái) figyelmet felkelítő világosan szövegezett eligazító táblákon kívánjuk az olvasókat tájékoztatni. Az új helyzetben számolni kell azzal, hogy a katalógustérben ügyeletet tartó, minden szempontból jól képzett munkatársakra a jövőben a mostaninál jóval több tájékoztató feladat hárul.

Összegzés

Az új szabványok alkalmazását, az új könyvkatalógusok indítását 1987-re, az 1987-es impresszummal megjelent könyvekkel tervezzük.

Az új módszerek alkalmazása jelentős korszakkváltás a katalogizáló munkában, amely a feldolgozás volumene és a feldolgozásra épülő könyvtári folyamatok szerteágazó volta következtében igen nagy feladat. A változást jól átgondolt, kellőképpen előkészített döntésekre kell alapozni és a szükséges feltételek birtokában szabad csak megkezdenni.

A vári költözést megelőző, előkészítő időszakban még számos feltétel hiányzott a megalapozott munkához. Azóta a feldolgozás és a katalógusszerkesztés alapját képező szabványok elkészültek, a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* alkalmazza őket, reméljük, hogy erőnkhez mért feladat az előkészítő munka befejezése és az együttműködés formáinak kialakítása.

A tervezett katalógus cédulakatalógus: a közeljövő feltételrendszere ezt a lehetőséget kínálja. Ma irreális lenne a COM katalógus vagy az online katalógus tervét felvázolni. Ha az OSZK jövőbeli számítógépes fejlesztése más lehetőséget, modernebb technika alkalmazását kínálna a katalogizálási munkafolyamatokban és a katalógusok formájaként, örömmel elfogadjuk és élünk vele.

JEGYZET

1. BÁNÁTI Istvánné: Az Országos Széchényi Könyvtár olvasói betűrendes könyvkatalógusa. = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1980. Bp. 1982. 208–209.p.
2. SIPOS Márta: A Magyar Nemzeti Bibliográfia adatbázisában tárolt rekordokon alapuló központi katalóguscédula szolgáltatás lehetőségei. [Előterjesztés az OSZK Könyvtártechnológiai és Fejlesztési Bizottsága számára.] [Bp. 1977.] 1–2.p.
3. Egy lehetséges programmódosítás megalapozásához a cédulák adattartalmának meghatározását – az akkori elképzeléseknek megfelelően – elméletileg elvégeztük. Ld.: az OSZK betűrendes katalógusai (olvasói és szolgálati) cédulaigényének összevetése az MNB 1978. évi füzetében szereplő index-tételekkel a szürke katalógus melléklet-jelölésének alapján. 1979. jan. 26-i és Kiégészítések a katalogizáló osztálynak az MNB által szolgáltatott katalóguscédula tartalmára és formájára vonatkozó igényeihez. 1980. május 15-i munkaanyagok. Összeáll. KOVÁCS Ilona.
4. A Magyar Nemzeti Bibliográfia szerkesztősége és a gyarapítási osztály közösen lefolytatott kísérlete az integrált feldolgozás előkészítésére. Feljegyzés. Összeáll. WIX Györgyné. Bp. 1980. 4.p.
5. Az Országos Széchényi Könyvtár 1983. évi beszámolója. Bp. 1984. 7.p.
6. KONDOR Imréné: Az új szabványok és a központi katalógus. A könyvek feldolgozását érintő új szabványok bevezetése a magyar könyvtárakban. = Könyvtári Figyelő. 31.évf. 1985. 2.sz. 127–148.p.
7. BERKE Barnabásné–KONDOR Imréné–SZILVÁSSY Zoltánné: Utmutató a könyvtári anyagok bejelentéséről. Bp. 1985. OSZK. 7.p.
8. FARAGÓ Lászlóné: Az OSZK tervezett vári katalógusrendszere. Tanulmány. Bp. 1982. Gépírat. 28–29.p.
9. HARASZTY Gvula: Az Országos Széchényi Könyvtár olvasói és szolgálati katalógusai. Tervtanulmány. 1.r. Törzsgyűjtemény. Bp. 1964. Gépírat. 28–29.p.
10. Ld. 8.sz. jegyzet. 20.p.
11. NAGY Károlyné: Az Országos Széchényi Könyvtár betűrendes szolgálati katalógusának szerkesztési szabályzata. = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1965–1966. Bp. 1967. 372–385.p.
12. Ld. 9.sz. jegyzet. 20–21.p.

ÁTTÉRÉS AZ ÚJ SZABVÁNYOKRA AZ MTA KÖNYVTÁRÁBAN

KOVÁCS MÁRIA

Minden ellenkező – nyomtatásban vagy szájhagyomány útján elterjedt – híreszteléssel ellentétben az MTAK „dokumentum-leírói” félévi előkészítő gyakorlat után 1986 januárjában a starthoz álltak. Ettől kezdve minden feldolgozandó tételt (évi 13–15 ezer könyvet) – kiadása keltétől függetlenül – az új szabványok előírásai szerint írunk le. Az 1985 végével lezárt, 37 éves katalógusunk revízió után microfiche formájában is rendelkezésre áll majd.

Tizennyolc évi angliai tartózkodás után, 1982-ben csatlakoztam az Akadémiai Könyvtár fent említett csoportjához. Ez a leleplezés indokolja, miért szemlélem én az itthoni eseményeket az új szabványokra való áttérés terén kicsit a British Library, illetve a British National Bibliography-(BNB)-nél katalogizálóként eltöltött hat évem szemszögéből is. Mindjárt kiindulóban be kell vallanom, hogy rendkívül meglep az az óriási általános döbbenet, tiltakozás, ellenállás és őszinte kínlódás, melynek hullámai mindenünnen magasra csapnak, és általában maguk alá temetik a kétségbeesett dolgozókat, magukkal rántva az egyelőre teljesen gyanútlan ártatlan olvasókat is, akik jólétesültségük fokával egyenes arányban már lassan attól rettegnek, hogy a katalógusban a jövőben valamiféle számíternyelvet lesznek kénytelenek kisilabizálni.

A mumushangulat kialakulásának okát én két sajnálatos tényben látom. Az egyik, némely feldolgozó osztályban uralkodó felfogás, hogy erre a pokoli munkára munkaerőt, különösen fiatalokat kapni, lehetetlen. Ezért aztán a friss vér hiányzik a vérkeringésből – aki persze harminc éve csinál valamit rutinosan, megfelelően, nap mint nap, azt igen nehéz meggyőzni arról, hogy a világ közben odakinn nem állt meg, változtak a követelmények és az igények és velük együtt haladni, alkalmazkodni, alakulni, mondjuk ki: *változni kell*. A másik sajnálatos tény pedig egyszerűen az, hogy a változás fontosságát, jelentőségét fel nem fogva, el nem ismerve, a vezetőség általában talán nem eléggé biztosítja az átállás megértéséhez és megtanulásához szükséges körülményeket, és ezeket országosan nem koordinálják (holott együttműködésre, egyöntetűsége lenne szükség: hisz ez a célja az egésznek!), aminek következtében az érintett személyek nem fogják fel igazán, miről van szó, nem értik, és valljuk be, nem ismerik elég jól azokat a szabványokat, amelyek alapján dolgozniuk kellene. Azzal a hármas célkitűzéssel, amely az ISBD(M) létrejötté mögött van:

1. egy országban vagy egy nyelv használói által készített leírások könnyen érthetőek legyenek más országokban vagy más nyelvek használói számára;
2. az egyes országokban készített leírások a más országokból származó leírásokkal együtt egyésíthetőek legyenek különféle file-okba vagy jegyzékekbe;
3. az írásos vagy nyomtatott leírások minimális szerkesztéssel géppel olvasható formára legyenek átalakíthatók

legtöbben tisztában vannak, de sajnos úgy látják, hogy mindez rájuk nem vonatkozik. Ezen az alapon a mai napig lovaskocsin járhatnánk munkába és biciklivel külföldre, gertyával világíthatnánk stb., stb.

Ha nem ismerjük a szabványokat, ha tanulásukra csak fél – vagy negyed figyelmet áldozunk, ez rendkívül veszélyes és káros következményekkel jár. Elsősorban ezért van az, hogy olyan sokan nem veszik észre, az új típusú leírás formailag mennyivel tisztább, világosabb, elvben pedig mennyivel logikusabb, tulajdonképpen mennyivel könnyebben megtanulható, mint a régi volt. Az újfajta anyag (pl. a testületi szerző tömeges jelentkezése, a konferenciák problémái) elkerülhetetlenné teszi újfajta megoldások keresését – ezért az új szabályok az olvasók szempontjából is könnyebben kezelhető bibliográfiai leírásokat eredményeznek majd a katalógusban.

Az általában panasztól problémák egy része annak a tévhitnek a következménye, hogy *mindenre* szabályt kell keresni és találni és ahhoz mereven ragaszkodni, holott az új szabványok alapvető követelménye *logikájuk* felismerése, s ennek alapján a szóban forgó könyvtár szükségleteinek megfelelő, adott kereteken belüli – itt-ott módosított – felhasználása. Egyszóval: „common sense”! A házi szabályzatoknak pedig nem a nagy szabványok kivonatait kellene tartalmazniuk, hanem a tőlük való eltérést kellene rögzíteniük és következetes alkalmazását biztosítaniuk. A panasztól problémák másik része egyszerűen a szabványok nem ismeretének vagy félreértésének, téves alkalmazásának következménye.

Annak tudatában, hogy a magyarországi körülmények igen sok szempontból nem hasonlíthatók az angliaiakhoz, fentebb említett két sajnálatos buktatónkkal összehasonlítható szeretném néhány szóval a British Library személyzeti politikáját és általában az új módszerek betanításának rendszerét ismertetni.

A megürrült, vagy újonnan létesített állásokat mind könyvtáron kívül, mind könyvtáron belül meghirdetik. Az új munkatársat elődje, vagy annak hiányában társa, néhány hétig tanítja. A BNB katalógizálótól egy év leforgása után kívánják csak meg, hogy saját lábukon álljanak. (Van, aki ezt előbb is megteszi, de aki az egy év elteltével sem, az hamarosan más munkakörben találja magát.) A vezetőség évente körlevelet bocsát ki, amelyben mindenkit megkérdez, hová kéri áthelyezését. Az újonnan csatlakozottak általában két évig egyhelyben maradnak, de azon túl már rossz néven veszik tőlük is, ha 1–2 évente nem vándorolnak tovább. Nem tekintik elvesztett energiának, hogy akit betanítottak, az máris változtat, mert a végső cél olyan munkaerők nevelése, akik a könyvtár tevékenységének *egészét* átlátják, és ezzel együtt magának a könyvtárnak a szellemét is frissen, rugalmasan tartják. Azokból, akik szívesen vándorolnak évről-évre, osztályról-osztályra és az elvégzett munka minden fázisát közelről, tapasztalatból ismerik, azokból kerülnek majd ki a vezetők. Akik nem akarnak vezetők lenni, végül visszakérhetik magukat oda, ahol a számukra leginkább megfelelő munkát végezték és ott aztán az osztály munkaerőinek fő erősségévé válnak. Én ezt a rendszert annak idején megdöbbenően, túlzottan nagystílusú és igen költségesnek éreztem, de amióta módomban volt az ellenkezőjét s annak következményeit tapasztalni, véleményem megváltozott.

Ami új rendszerekkel, szabályokkal, esetleges gépesítési változásokkal kapcsolatos betanítási módszerüket illeti, annak az a lényege, hogy *van* ilyen módszerük. A tanulási

körülményeket a legkisebb tanulnivalóhoz is skrupulózusan megteremtik, a tanfolyamokat gondosan felépítik (az órák közti, délelőtti kávé, délutáni tea felszolgálásáról sem elfeledkezve. . .) az oktatókat kijelölik és a tanulókat a szükséges időre szabaddá teszik. Itt szürom közbe, hogy ami a normát illeti, az ott általában csak névleges. Az elvárt minimumot felvételtkor közlik. Aki többet, jobban végez, annak előmenetele biztosítva van, aki kevesebbet, azt legfeljebb áthelyezik máshová. Nincsenek merev korlátok: se lefelé, se felfelé nem erőltetik senki teljesítményét és különböző képességű embereket nem próbálnak erőszakkal egy szinten tartani, mert ez sem az általános munkamorálnak, sem a szóban forgó személyek önbecsülésének és általános közérzetének nem előnyös. Egyébként, a British Library egyben „oktató könyvtár” is volt, vagyis végzős könyvtáros növendékek vizsgájuk előtt rendszeresen nálunk töltöttek hosszabb-rövidebb időt: a BNB különböző munkafázisait kijelölt kollegák tanították be 6–8 héten keresztül és úgy adták tovább a diákot a következő osztályra. A katalógizáló osztályon ezt én is rendszeresen csináltam és ottani módszerünkben elcsentem mindazt, ami hasznosnak bizonyult.

És ezzel térjünk is vissza Londonból a Roosevelttérre, ahol az új szabvány megtanulásának időszaka alatt nemcsak az említett csésze kávék és teák maradtak el, hanem (egy, a szervező személy kivételével) külön szabadidőt sem kapott senki – a napi normán felül, „tásadalmi munkában” írt le mindenki napi egy-egy könyvet, vagyis heti ötöt. Ennek azonban volt egy nagy előnye: nem egyetlen intenzív gyakorlási periódusra, mondjuk két hétre korlátozódott a tanulás, az akkor éppen kéznél levő könyvek kényeszerű felhasználásával, hanem a féléven keresztül beérkezett állományból reprezentatív mintagyűjteményt állíthattunk össze és fokozatosan egyre nehezebb, „problémásabb” könyveken gyakoroltunk, ugyanazokat adva kézről kézre.

A gyakorlás londoni receptje pedig a következő. Végy két személyt, akik a szabványt jól ismerik, ezek közül az egyiknek a „tanfolyam” megszervezését és minden akadályon át(!) való fenntartását, továbbvitelét kell vállalnia, a másiknak pedig a menetközben állandóan felmerülő problémákkal kapcsolatos döntéseket kell meghoznia: vagyis az ő feladata az általános felülvizsgálat és a végső határozatok rögzítése (házi szabályzat). Ezekhez végy annyi személyt, ahányan dokumentumleírással foglalkoznak. Ezek a személyek lehetőleg *akarják* az újat megtanulni, mert ha nem akarják, akkor is be kell vezetni és ha időben nem mindenki tudja, hogyan, annak terhe azokra nehezedik majd, akik a vonaton munkába jövet és hazafelé menet hónapokon át regény helyett bibliográfiai leírást olvastak. Tizennégy éves kora után akarata ellenére igen nehéz bárkit bármire megtanítani, ezért igen fontos – ha már főzünk – e „hozzávalók” indulás előtti alapos, ízletes (=kedvcsináló) bepácolása.

Ezek után első lépés a formai előírásoktól való babonás félelem leküzdése, vagyis az előírások alkalmazásának automatikussá tétele, („ha álmodból felébresztenek is . . .”). Ennek megoldása az volt, hogy három-négy héten keresztül a legegyszerűbb könyveket osztottuk ki és írtuk le, (vagyis ahol a szerző és a cím nem volt senki előtt kétséges, sőt a címdalton volt, ahol a sorozat valóban sorozat volt, nemcsak a kiadó nevezte annak), és ezért a világon semmire sem kellett koncentrálni azon kívül hogy hová tegyünk kettőspontot, hová pontosvesszőt és hová ne tegyünk szóközőket vagy pontot. A harmadik héten általános meglepetésre ez már olyan természetessé vált, hogy oda se kellett figyelni

– annál inkább a napi normát képező régi leírásra, ahová az új központosítás megkezdte alattomos becsúsztatását. (A kettős leírásnak ez az átka sajnos végigkísérte a félét.) Első perctől kezdve mindenkinek a munkáját valaki más ellenőrizte, és kb. 5–6 hetenként cserélgettük a revizorokat: egymás hibáiból vagy jó meglátásaiból rengeteget lehet tanulni, arról nem is beszélve, hogy amit az ember maga ír le, ahhoz nem mindig veszi a fáradságot, hogy mindent ellenőrizzen a szabványban (majd a revizor!). De amit más munkájába belejavít, azt meg kell tudni indokolni (sőt, ha követelik, meg is mutatni, nyomtatásban), milyen alapon tette. A legfontosabb pedig az egész gyakorlatban az, hogy a szabványok önálló használatát mindenki megtanulja. Az első két hónap alatt megszoktuk, mi *hol* van, milyen problémához *mit* kell megnézni, melyik kérdésre *melyik szabvány* ad választ? Magát a választ mindenre kívülről csak évek múlva lehet tudni (talán), de hogy hol lapozható fel fél perc alatt, annak megjegyzéséhez néhány hét is elég – és ez önbizalmat, vele együtt pedig fokozódó sebességet ad, a gyorsulás viszont még több önbizalmat, és így tovább. A szabványokat első perctől (és főleg első perctől) kezdve forgatni kell, nehogy valaki megszokja, hogy mindent másoktól kérdez, mert azt aztán később nem győzi senki sem idővel, sem energiával.

A második hónapban fokozatosan nehezebb könyvek leírásába kezdtünk, de mindig szisztematikusan. Heteken át gyakoroltuk kizárólag a többkötetes műveket, és ugyanazt a könyvet többen is leírták. Mindezt természetesen az említett szervező személynek kell adminisztrálnia: ő jegyzi, melyik könyv kinél volt már, ki revideálta, a leírásokat elteszi összehasonlítás céljára. (Igen tanulságos a már említett, de elég sokszor nem emlegethető „common sense” bizonyítása szempontjából, hányszor születik két- sőt háromféle leírás, melyek mindegyike elfogadható.) Az ő feladata a már revideált leírások újabb revíziója és az esetleges tévedések közlése mind a leíróval, mind a revizorral. Az eközben felmerülő, *valódi* (tehát a szabványokból fél perc alatt meg nem oldható) problémákat fel kell jegyeznie, azokat megoldania (a „superrevizor” segítségével) és minden hét végén pontról pontra, az adatcsoportok sorrendjében jelentésben összefoglalnia a végső döntéssel együtt. (Hasznos ceruzával a problémát szolgáltató személy nevét is a margóra írni, hogy lehetőleg mindenki szemelláthatólag kivehesse a részét.) Mivel a döntések egy része nem véglegesen fogalmazódott meg, ezért nem tanácsos sokszorosítani és kiosztani, hogy aztán olvasatlanul kerüljön bele mindenki kartotékjába, hanem inkább aláírásokat kérve körözni. Így biztos, hogy mindenki elolvassa – aki nem és mégis aláírta, az később legalább csak magára vethet! Amikor majd valamelyik ilyen döntés megváltoztatására kerül sor, akkor csak egy példányon kell jelezni és nem áll fenn a veszélye annak, hogy valaki például helytelennek bizonyult „megoldást” őriz meg örökre. A készülő, végleges háziszabvány ezekből használja fel – többek között – az elfogadott és bevezetett szabályzatokat, döntéseket.

A többkötetes könyvek után következett a testületek, velük együtt a sorozatok, sorozati testületi utalók gyakorlása. Ezeket, az egyéb leírásoktól eltérően véglegesen írtuk meg, összegyűjtöttük egy dobozban és amikor a sorozatok 1986-tól befutottak, csak ki kellett emelni őket utalóستul, és beosztani végleges helyükre.

A testületek mellé itt-ott kikapcsolódásul néhány érdekesebb „Művek” (vagy más egységesített cím), fordítás, cirill átírás, hasonmás kiadás és egyre magasabb nivójú, egy-

re bonyolultabb, a szabványban nehezebben megtalálható megoldású, rafináltabb gondolkodást igénylő mű csatlakozott, amit egymás után szintén mindenki leírt. Ez a folyamat akkor kulminált, amikor mindenki méltóvá nyilvánított arra, hogy konferenciákkal foglalkozzék. A konferenciákat tucatjával gyűjtöttük össze és csoportosítottuk fajták (megoldási fajták) szerint, úm. „megkülönböztető címesek”, „testületi szerzősök” „kongresszusi nevesek” stb. Ez lévén az egyetlen, komolyabb koncentrációt igénylő és nagyobb változást jelentő, újfajta (és lássuk be: ideális megoldású!) leírás, itt egyenként, külön-külön szóbeli magyarázat és eligazító jegyzetek segítségével tanulta meg mindenki, hogy mikor, mit, hogyan. Ezeket aránylag hosszú ideig gyakoroltuk. Szerencsére a konferenciák többnyire az egész addig gyakorolt anyag több részét is képviselik (sorozatok, különleges személynevek, párhuzamos címek, bonyolult testületi nevek, több-kötet, stb.) így kiválóan alkalmasak voltak arra, hogy velük együtt mindezt állandóan ismételgessük.

Az egymás leírásainak revidálása annak megértéséhez is hozzásegített mindenkit, hogy *mikor* és *mi célból* kellene az egységesített nevek, mikor kell ennek érdekében „talpat” írni, vagy ahogy néha megoldottuk (leginkább éppen a konferenciáknál) mikor használhatók a megjegyzésben, ahová az előszóban elrejtett rendező testület egységesített nevében mentettük át, a talpban való újabb ismétlés elkerülése végett. A besorolási adatokat mindenki az általa revidált leírásokban aláhúzással jelezte. 1986-tól mindenki a sajátját húzza csak alá.

Az egész gyakorlási idő alatt gyűjtöttük, jegyeztük azokat az elvi problémákat, melyeket magunktól végképp nem tudtunk megfelelően megoldani. Ezeket aztán megmutattuk *Fügedi Péternének*, a Szabványbizottság szakértőjének és közösen, legtöbb esetben sikerült kielégítő – a szabványt nem sértő, de a könyvtár követelményeit is figyelembe vevő – megoldást találunk.

Ezzel el is telt több, mint fél év. Nehéz volt úgy megtanulni valamit, újat, hogy közben teljes gözzel a régit is csináljuk – viszont így nyertünk ilyen hosszú időt hozzá. És ez alatt az egész idő alatt, a receptemben javasolt, mindenre elszánt szervezőnek kiapadhatatlan energiával és egy tank határozottságával kell az egészséget mozgásban tartania, mialatt a kollegák (*horribile dictu*) magánéletet is élnek, ami nem volt belekalkulálva – vagyis betegek, költözködnek, szabadságra mennek és közben állandóan ezer józan, jól átgondolt érveléssel alátámasztva javasolják a gyakorlás felfüggesztését, szüneteltetését. De ez az, amit nem szabad megtenni. Aki nincs jelen, nem „mulaszt” semmit, hiszen ha megjött, könyörtelenül megkapja ugyanazokat a könyveket, melyeket elődei már leírtak. De a folyamatot egyöntetűen, mindenki részére megszakítani, megtörni egy napra sem szabad, mert különösen ha közben a régi szabályok szerinti leírás is tovább folyik, nagyon könnyű elfelejteni és összezavarni mindazt, amit csak heti 5 könyvben gyakorolhatott az ember. Mindenki képeségei szerint tanul és felejt – a felejtés, a gyakorlatból való kiesés veszélyezteti az egész eredményt.

Kollegáim 3 évvel ezelőtt, és 1985-ben velük együtt én is a Széchényi Könyvtár párnapos tanfolyamán is részt vettünk. Hogy mennyire hasznosnak találtuk, azt igazolja egyik kollegám megdöbbentő kijelentése is, amikor fél éves, nagy gonddal felépített lelkiismeretes gyakorlásunk *után* ezzel az ártatlan megjegyzéssel vágott fejbe: „Én ma is *azt* tudom, amit két évvel ezelőtt a tanfolyamon tanultam!” . . .

Megfigyelésem szerint ezeket a tanfolyamokat a részt vevő könyvtárak sajnos nem veszik elég komolyan. Sok a „képviselő” küldött, aki *nem* címleíró, ezért saját munkája szempontjából a hallottak nem érdeklik (többnyire követni sem tudja), akiknek pedig szüksége lenne az előadottakra, azoknak nem képes majd átadni azt, amit maga sem ért. A megjelent címleírók egy része pedig nem rendelkezik a „*haladó*”-tól megkívánt ismeretekkel, s ezzel a többieket visszatartja.

Örömmel üdvözlöttük azt a lehetséges módosítást, hogy tekintettel az alcím és az egyéb címadat közti alig érzékelhető különbségre, előbbit is átvehetjük (szögletes zárójelben) az előzéklapokról, és azt is, hogy a sokszor értelmileg zavaró (és mindig csúnya) nagy kezdőbetű helyett mindkettőben kis kezdőbetűt használhatunk. Sajnos a gyakorlatban, az 1986-os végleges átállás óta ezzel az (egyelőre csak a tanfolyamon elhangzott, szóbeli) engedménnyel tartalmilag nem, csak formailag élünk, vagyis használjuk ugyan a kisbetűs formát, de az „egyéb címadatnak” a szabványban közölt definícióját csak erősen leszűkített változatában alkalmazzuk. (Így például az angol nyelvű konferenciakiadványok többségének a címlap verzóján közölt „Proceedings of a Conference . . .” adatait csak a megjegyzésbe írhatjuk, és nem egyéb címadatként az első adatszoportban.)

Gyakorlási periódusunk (és vele együtt az 1985 év) lezártakor formai nézeteltéréseken kívül (pl. szabad-e a címben kettőspontot és dőlt vonalat „tükrözni” a könyv címlapjáról, csupán szóköz elhagyásával megkülönböztetve az utána következő alcím és szerzőségi közlés azonos jeleitől, avagy ez mindenáron elkerülendő? – én az utóbbi elvet vallom az értelmi és esztétikai zűrzavar elkerülésére) tulajdonképpen csak egy „homályos” pont maradt, amit most a nyilvánosság elé tárnék – hátha ezt más olyan könyvnyen megoldotta, mint én szoktam mások problémáit.

Mindig újból felbukkanó, háborúságot okozó ellentét tárgya a *hasonmás* kiadás. „Facsimile edition”-t a bibliográfiai leírás szempontjából az eredeti ISBD/M így definiálja: „Olyan kiadvány, melyben a szöveg főrésze egy korábbi kiadás pontos másolata”. Ezt a meghatározást a magyar szabvány nem szó szerint veszi át, hanem kissé elkődösíti: „Olyan könyv, melynek főrésze egy korábban megjelent kiadvány képileg hű másolata”. Tehát a „szöveg”-ből „főrész” lett (mi egy könyv főrésze? Nem a szövege?) Ennek következtében becsúszik mindenféle egyéb: papírmínőség, kötés, vízjelek, illusztráció, s így aztán a hasonmás kiadás a leírásból el is tűnik, hiszen ennyi követelménynek igen kevés mai kiadvány felel meg. Ezen kívül a kiadók a reprintet és a hasonmás fogalmát önkényesen és következtetlenül használják. Mit tegyen tehát a leíró? Melyiket írja és mikor? Mikor *kötelező* az „Eredeti kiadás” jelölése a megjegyzésben? És melyik eredeti kiadásról van szó? Amelyik a kézben lévő hasonmás-reprint kiadvány eredetije, vagy a *mű első*, eredeti kiadása?

Még néhány gátat kell a gyakorlatban átugratnunk. A formai előírások (írásjelek alkalmazása) következetes betartásának szükségességét mi már a féléves gyakorlás alatt úgyahogy megszoktuk: a revizoron múlik, hogy következetesen be is tartjuk. De még meg kell szokni a rémült gépírónak is az ő szempontjából is jelentős változásokat, s ste:icilek

gyártásához. Ami az ajánlott „pácolási receptet” illeti, az ő esetében könnyebb automatikussá válnia annak, ami mindig egyforma, de előre ezt ő sem hitte el, csak amióta tapasztalja, és ezt a stencilek korrektorainak kell szintén következetesen kieroszakolniuk. A kész cédulák sajnos hosszabbak, gyakrabban kettősek mint voltak. A nagyobb cédula vagy kisebb betűkép nem oldható meg – dehát az élet csupa kompromisszumból áll!

Eredmények? Gondok? Egyelőre nincsenek. Egy 1986 decemberében megírt beszámolóban többet tudnék mondani, ha megérem. Mert azért más az, ugye, amikor nem napi *egy* könyvet kell az új szabványoknak megfelelően leírni, revideálni, hanem a beözönlő valamennyi kiadványt, amelyek, néha úgy tűnik, több nyelven jelennek meg nálunk, mint ahány leírás a napi norma.

Tehát – meglátjuk mi lesz az év végéig. Addig? Egyet mégis csak léptünk. Előre. A könyvtári olvasó, aki bizonyos szempontokból a mai állományhoz nem illő, más kor logikájával felépített katalógusszerkesztéshez szokott, kezdeti ingerültség után megkönnyeb-bülten fogja belátni, hogy az új nemcsak szebb, hanem könnyebben követhető is lesz.

Így hát – minden jó, ha a vége jó! „Aki nem hiszi. . .”

Az „El Libro Español” humorából

KÖNYVEK LEÍRÁSI ÉS BESOROLÁSI SZABVÁNYAINAK ALKALMAZÁSA A BME KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁBAN

Megoldások és ötletek

KÖRMENDY EDIT

Az új szabványcsalád megjelenése óta a feldolgozó könyvtárosok egymás munkája iránti érdeklődése jelentősen megnövekedett. Ez érthető, hiszen a szabványok alkalmazására való áttérés, főleg a nagykönyvtárakban nem pusztán az új szabványok „szó szerinti” átvételét jelenti, hanem egy sor olyan alkalmazási problémát is felvet, amelyekre egyetlen szabvány sem ad választ, és amelyeket az egyes könyvtáraknak önmaguknak kell megoldaniuk.

A szabványok bevezetésére készülő könyvtárak feldolgozást végző munkatársai e kérdéseknek a megoldására ötleteket leginkább egymás munkamódszereinek megismeréséből, az egymással folytatott megbeszélésekből meríthetnek.

E gondolatok jegyében adjuk közre a könyvtárunkban kidolgozott szabványalkalmazási ötleteinket, illetve immár másfél éves gyakorlatunk során szerzett tapasztalatainkat, amelyek a mi körülményeink között – de talán mások számára is – hasznosíthatóknak látszanak. Örömkre szolgálna, ha kollégáink akár jóváhagyólag, akár bírálólag válaszolnának a közreadottakra. Tudatában vagyunk ugyanis annak, hogy hosszú távon felelősek vagyunk könyvtárunk szolgáltatásaiért, ezért elsőrangú követelménynek tartjuk döntéseink szembesítését a szakmai közvéleménnyel.

A bevezetést* többéves előkészítő munka előzte meg, amelyről és a vele kapcsolatos alapvető változásokról a *Műszaki Egyetemi Könyvtáros* 22. évfolyama 1985. 1. számában már beszámoltunk.

Jelen cikkünkben azokra a leírási és katalógusszerkesztési elvi és gyakorlati kérdésekre összpontosítottuk figyelmünket, amelyek megoldása számunkra a legfontosabbnak látszottak.

A leírások

Könyvtárunkban évi 7500–8000 kötet könyvről készítünk leírást. Állományunk összetétele sokrétű. A karok szorosan vett profilján túl a képzőművészeti, közgazdasági, ismeretterjesztő, szépirodalmi stb. művek is nagy számban megtalálhatók benne.

Az új szabványok szerinti leírások elkészítéséhez szükségesnek bizonyult egy *házi szabályzat* kidolgozása, amely még a bevezetés előtt, 1984-ben elkészült.

Kidolgozásakor egyik fontos alkalmazási szempontunk a leírás egyszerűsítése, le rövidítése volt. Könyvtárunknak a régi, MSZ 3424/60 szabvány alapján készített leírásai – a közölt adatok körét tekintve – inkább teljesnek, mint egyszerűsítettnek mondhatók,

* A BME Központi Könyvtára 1985. január 1-jével tért át az új szabványok alkalmazására a könyvek feldolgozásában.

és ezt a gyakorlatot 1985-től is folytatni kívántuk. A leírások terjedelme a besorolási adatokkal növekedett, s emiatt kénytelenek voltunk a közölt adatok körét korábbi gyakorlatunkhoz képest is csökkenteni – természetesen lehetőleg a szabvány nyújtotta engedményeken belül. Leírásaink hossza – elsősorban a hagyományos sokszorosítási mód miatt – így is jelentősen megnövekedett, a katalógustételek legnagyobb része 2 lapos, de nem ritka a 3, néha a 4–5 lapos felvétel sem. A nemrég beszerzett UBIX CP–2 katalóguskarton-sokszorosítógépünk sokat javít ezen a helyzeten, hiszen a korábbi, laponként legfeljebb 8 sornyi szöveg helyett 11 sornyt tudunk egy katalóguskartonra elhelyezni és szélességében is jobban ki tudjuk használni a karton felületét.

Hogyan egyszerűsítettünk?

Az egykötetes könyvek leírása

Az 1. adatscsoportban a címeznél semmiféle rövidítést, egyszerűsítést nem alkalmazunk, a címet és az alcímet szó szerint és betűhíven közöljük. A szöveghagyás jelölésével végzett rövidítésre legfeljebb az *egyéb címadatok* esetében kerül sor.

Például:

Dopušeno Ministerstvom vysšego i srednego special'nogo obrazovaniâ SSSR v kačestve učebnika dlâ studentov fizičeskih special'nostej universitetov

helyett:

Dopušeno . . . v kačestve učebnika dlâ . . . universitetov

Bizonyos típusú egyéb címadatot (pl. kézirat) egyszerűen elhagyunk leírásainkból.

A szerzőségi adatok esetében azonban jelentősen *szelektálunk*, elsősorban a *közreműködőkből*. A szerzők nevét minden esetben feltüntetjük, kivéve ha a háromnál több szerző nevét a címoldal verzóján közlik, a címoldalon pedig a szerkesztő neve szerepel.

Például:

. . . / szerkesztette Martin F. Wolters ; [írta Dieter Fahry et al.]. –

helyett:

. . . / szerk. Martin F. Wolters. –

A közreműködőknél ugyancsak előnyt élvez a címoldal, tehát ha ott szerepel a szerkesztő, az átdolgozó, a közreműködő neve, akkor általában közöljük, kivéve a fordítót, akit jelenlegi gyakorlatunkban mindig elhagyunk, még szépirodalmi művek esetében is, miután ezek nem tartoznak fő gyűjtőkörünkbe.

A közreműködőkre vonatkozó szelekció általában nagyobb a nem fő gyűjtőkörünkbe tartozó műveknél.

Például:

Tanulmány az emberi megismerés alapelveiről és más írások / George Berkeley ; [a bevezetést írta és a kötetet jegyzetekkel ellátta Faragó Szabó István] ; [válogatta

Altrichter Ferenc] ; [a szöveget fordította Faragó Szabó István, Fehér Márta, Vámosi Pál]. – . . .

helyett:

Tanulmány az emberi megismerés alapelveiről és más írások / George Berkeley. – . . .

Az illusztrátor és fotóművész nevét csak abban az esetben tüntetjük fel, ha valóban jelentős szerepe van egy mű, pl. egy fotóalbum létrejöttében.

Például:

Grúzia : Kincsek, várak, kolostorok / fényképezte Gink Károly ; a szöveget írta Cs. Tompos Erzsébet. – . . .

de például:

Európai miniállamok : Andorra, Liechtenstein, Monaco, San Marino, Vatikán / Kis Csaba ; [a fényképeket Bányai Ágoston et al. készítették] ; [a rajzokat és a grafikus térképeket Biczó Tamás rajzolta]. – . . .

helyett:

Európai miniállamok : Andorra, Liechtenstein, Monaco, San Marino, Vatikán / Kis Csaba. – . . .

A címdalon közölt egyéb – megítélésünk szerint nem fontos – szerzőségi adatot, például egy rövid előszó írójának nevét, minden esetben elhagyjuk.

A szerzőségi adatokban – az adatelhagyás jelölése nélkül – nem tüntetjük fel a tudományos fokozatokat és a különféle funkciójú szerzők esetleg jelzett működési területét.

Párhuzamos adatok előfordulása esetén a szerzőségi közlést csak egy nyelven, lehetőleg a főcím nyelvében közöljük, a párhuzamos címek felsorolása után.

Például:

Angol – magyar Szótár / Ország László = English Hungarian dictionary / Ország L. – . . .

helyett:

Angol – magyar szótár = English – Hungarian dictionary / Ország László. – . . .

Testületi szerzőt csak akkor közlünk, ha egyértelműen megállapítható, hogy szerzői vagy fontos közreadói funkciót tölt be a kiadvány megjelenésében, és elsősorban akkor, ha a címdal közli a testület nevét.

Például:

Kipenie i kondensaciâ : Sbornik naučnyh trudov / [otv. red. I. N. Il'in] ; [izd.] Rižskij politehničeskij institut im. A. Â. Pel'se. – . . .

Eltekintünk azonban pl. az orosz nyelvű kiadványoknál a címdalon igen gyakran feltüntetett „Akademiâ nauk SSSR” vagy valamelyik minisztérium pl. „Ministerstvo vyššego i srednego special'nogo obrazovaniâ” közlésétől, amennyiben a címdal vagy a címdal verzőja a szerző(k), illetve szerkesztő(k) nevét feltünteti. Ha a mű hivatalos

kiadó gondozásában jelent meg, még a 3. adatszoportban sem írjuk le kiadóként ezeknek a testületeknek a nevét.

A szerzőségi funkciót jelölő kifejezéseket minden esetben rövidítjük (ha van szabványos rövidítésük), a kifejezések lényegtelen elemeit pedig – a szövegelhagyás szabványos jelölésével – elhagyjuk.

A 2. adatszoportban csak a szabvány által is megengedett rövidítéseket, egyszerűsítéseket alkalmazzuk.

Például a könyvön:

Második, teljesen átdolgozott és bővített kiadás
a leírásban:
. – 2. átd., bőv. kiad. –

A 3. adatszoportban a megjelenési adatoknál úgy egyszerűsítünk, hogy több megjelenési hely vagy több kiadó esetében mindig csak az elsőt vagy a tipográfiailag kiemeltet tüntetjük fel – ahogyan erre a szabvány is lehetőséget ad.

Például a könyvön:

Berlin, Heidelberg, New York
a leírásban:
. – Berlin [etc.] :

vagy a könyvön:

Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, Magvető Könyvkiadó
a leírásban:
Bp.: Szépirod. Kvk. [etc.]

Ha azonban több kiadó több székhellyel publikál, ezt mindig jelezzük.

Például:

Bp.: Szépirod. Kvk. ; Uzsgorod : Kárpáti K.

A 4. adatszoport, a terjedelem adataimeinél eltekintünk az illusztrációk típusának megnevezésétől.

Például:

XX, 294 p.: ill., ábrák, grafikonok

helyett:

XX, 294 p. ill.

Az 5. adatszoportban a sorozatok nevét mindig feltüntetjük a leírásban. Ha a sorozatnak párhuzamos címe is van, azt csak a sorozati főlapra írjuk fel. A sorozatok alcímét a leírásban csak akkor tükröztetjük, ha a főcím semmitmondó, ellenkező esetben csak a sorozati főlapon tüntetjük fel.

Például a leírásban:

. – (Mechanical engineering ; 42.)

a sorozati főlapon: Mechanical engineering : A series of textbooks and reference books

A 7. adatsoport adatelemei közül csak az ISBN számot írjuk fel, és több ISBN szám esetén csak azt, amelyik az állományunkban lévő kötetre vonatkozik.

A többkötetes művek leírása

Az új leírási szabványok bevezetésekor úgy döntöttünk, hogy a korábbi gyakorlatól eltérően, a többkötetes művekről ún. többlépcsős leírást készítünk, mégpedig a kötet-címesekek esetében mindig monografikus felvételt, a kötet cím nélküliek esetében – attól függően, hogy egyszerre, vagy külön-külön érkeznek be a kötetek – monografikus vagy összefoglaló szintű leírást.

A többkötetes, főleg az alkötetekre bomló többkötetes művekről készült leírások azonban rendkívül hosszúak. Utóbbiak állományunkban elsősorban a vegyészeti szak-könyvek között gyakoriak.

Például:

LANDOLT, Hans – BÖRNSTEIN, Richard

Zahlenwerte und Funktionen aus Naturwissenschaften und Technik = Numerical data and functional relationships in science and technology / [Begr.] Landolt – Börnstein. – Neue Serie / Gesamthrg. K.–H. Hellwege, O. Madelung. – Berlin [etc.] : Springer, 1961- . – 1- db ; 28 cm

3. Gruppe, Kristall- und Festkörperphysik

10. Bd., Strukturdaten organischer Kristalle : Ergänzung zu Band III/5 / G. Schudt-Weitz, I. Strell

a. Teilbd., C . . . C₁₅ / Hrg. K.–H. Hellwege und A. M. Hellwege. – 1985. – XIX, 634 p.

Bibliogr.: p. 570–634. – ISBN 3–540–07834–7

1. Hellwege, Karl-Heinz 2. Madelung, Otfried 3. Schudt-Weitz, Gerda 4. Strell, I. 5. Hellwege, Anne Marie

Hogy elkerüljük a 4–5 lapos katalógustételeket, ún. *folytatólapok* készítésével próbálkoztunk: az elsőként beérkező többkötetes műről teljes leírást készítünk, ugyanannak a műnek a következő kötetéről pedig már csak a folytatólapot. A folytatólap a közös adatok közül csak azokat tartalmazza, amelyek feltétlenül szükségesek az azonosításhoz, részletesen feltünteteti viszont a kötetadatokat.

Például az elsőként beérkezett kötet felvétele:

Beinsteins Handbuch der organischen Chemie /hrsg. von Beilstein-Institut für Literatur der Organischen Chemie, Frankfurt am Main. – 4. Aufl. – Berlin [etc.] : Springer, 1918- . – 1- db ; 25 cm

3–4. Ergwerk., Literatur von 1930 bis 1959 umfassend / bearb. von Reiner Luchenbach

27. Bd. 12. T. – 1985. – p. X, 8425–9303.

Bibliogr. több helyütt. – ISBN 3–540–13943–5

az első követően beérkezett kötet felvétele:

Beilsteins Handbuch der organischen Chemie / . . . – 4. Aufl. – . . .

3–4. Ergwerk. . . .

27. Bd. 13. T. – 1985. – p. X, 9307–10084.

Bibliogr. több helyütt. – ISBN 3–540–15168–0

Valamennyi többkötetes műről hasonlóképpen készülnek a folytatólapok, és ezzel időt, energiát és anyagot takarítunk meg.

Például:

Magyarország megyéi / [szerk. Gyenes László]. – [Bp.] : Kossuth, 1982– . – 1–db ; 19 cm

ISBN 963 09 2146 4

[9.], Komárom / [összeáll. Gergely György]. – 1985. – 204 p., [32] t.

ISBN 963 09 2565 6

a folytatólap pedig csak ennyi:

Magyarország megyéi / . . .

[10.], Fejér / [összeáll. Sudár Iván]. – 1985. – 162 p., [32] t.

ISBN 963 09 2575 3

A folytatólap alkalmazása azonban egy sor problémát is felvetett. Az egyik legnagyobb időleges hibalehetőség az, hogy a többkötetes művek nem mindig növekvő kötet-szám szerint érkeznek feldolgozásra. Így előfordult, hogy a katalógusban a korábban elkészített teljesen felvétel folytatólap előzte meg. Ugyancsak a katalógus hiányosságát eredményezi az is, hogy a közös besorolási adatok csak az elsőként elkészített, teljes leírásokon szerepelnek, míg a folytatólapokon csak a kötetadatokra vonatkozó besorolási adatok feltüntetésére kerül sor. E hibának a kiküszöbölésére kétféle megoldás kínálkozik:

- a. a folytatólapokon megismételni a teljes leírásra vonatkozó összes besorolási adatot,
- b. a teljes leírásnak a közös adatokra vonatkozó melléktételei *után* a főtételeire vonatkozó utalót elhelyezni.

Példa a kétféle megoldásra egy korábban közölt teljes leírás alapján:

a) LANDOLT, Hans – BÖRNSTEIN, Richard

Zahlenwerte und Funktionen aus Naturwissenschaften und Technik = – Neue Serie / . . .

3. Gruppe, . . .

10. Bd., . . .

a Teilbd., C . . . C₁₅ / Hrsg. K.–H. Hellwege und A. M. Hellwege. – 1985. – XIX, 634 p.

Bibliogr.: p. 570–634. – ISBN 3–540–07834–7

1. Hellwege, Karl-Heinz 2. Madelung, Otfried 3. Schudt-Weinz, Gerda 4. Strell, I. 5. Hellwege, Anne Marie

b) pl. Madelung, Otfried nevéhez beosztott melléktétel után utaló a következő szöveggel:

A mű további köteteit ld.

LANDOLT, Hans – BÖRNSTEIN, Richard

Zahlenwerte und Funktionen aus Naturwissenschaften und Technik . . .

Nagyon fontos, hogy a folytatólapok készítésekor az azonosításhoz szükséges közös adatok körét gondosan válasszuk meg, és minden egyes kiadványnál külön-külön bíráljuk el, mely adatok kellenek a mindenkor pontos azonosításhoz.

A folytatólapokkal kapcsolatos, fent említett problémák kiküszöbölésével most foglalkozunk. Reméljük, sikerül, hiszen az így elkészült rövidebb leírások nagyon sok előnyt jelentenek mind a címléírók, mind a katalógus számára.

Besorolási adatok

A besorolási adatok közlésmódjáról úgy döntöttünk, hogy ha a szerzők (egyéni és testületi szerző egyaránt) száma nem haladja meg a hármat, a leírás fölé írjuk. Minden egyéb közreműködői besorolási adatot a „talpban” közlünk. Ugyancsak kiemelve közöljük az egységesített címet is.

Például:

HORVÁTH Márton – BILITZKY László – HÜTTNER Jenő

Az ózon (angol)

Ozone / M. Horváth, L. Bilitzky and J. Hüttner. — . . .

Mint példánkban is kitűnik, a szerzők nevét besorolási adatként teljes formájában igyekszünk közölni.

A személynevek után általában nem közlünk kiegészítő adatokat, amint ez példánkban is látható. Ennek az az oka, hogy a betűrendezés során nem kívánunk különbséget tenni a szerzői és a közreműködői funkciói között. Kiegészítő adatként a születés és halálozás időpontját csak az ún. róla szóló irodalomnál adjuk meg, de ezt is csak képzőművészek és világhírű műszaki és természettudományos személyek neve után.

Például:

KERNÁCS Gabriella

Melocco Miklós / a tanulmányt írta, a dokumentumokat és a képeket vál. Kernács Gabriella. — . . .

1. Melocco Miklós (1935)

A besorolási adatokat aláhúzással emeljük ki, a „kifejelt” szerzők nevét tipográfiai-
lag is megkülönböztetjük. A személy és testületi neveket, ha a leírás testében egységesített formában szerepelnek, ott húzzuk alá, és nem ismétljük meg besorolási adatként. Ez a megoldás leggyakrabban természetesen a magyar nyelvű kiadványoknál fordul elő.

A személynevek besorolási adatként való közlése általában nem okoz problémát, legfeljebb csak az, hogy a teljes névalakot nem tudjuk minden esetben megállapítani.

Annál nehezebb a testületi nevek egységesített alakjának megállapítása bizonyos típusú — főleg az alá, fölé vagy a többszörösen alárendelt testületi neveknél. A magyar testületi neveket viszonylag könnyű felderíteni, a külföldi testületi neveknél azonban néha teljesen tanácstalanok vagyunk, bár segédkönyvtári anyagunk elég nagy.

Az ideiglenes testületnek számító *konferenciák* egységes feldolgozása is gyakran okoz problémát. E téren a következő gyakorlatot alakítottuk ki:

1. ha egy konferencia anyagát tartalmazó kötetnek nincs külön kötetcíme, a konferencia nevét „kifejelve” adjuk meg.

Például:

International conference on numerical methods in fluid dynamics (9.) (1984) (Saclay)

Ninth international conference on numerical methods in fluid dynamics / . . .

2. ha önálló kötetcímmel jelenik meg a konferencia anyaga, a konferencia nevét egységesített formában a „talpban” adjuk meg.

Például:

Quark matter '84 : Proceedings of the fourth international conference on ultra-relativistic nucleus-nucleus collisions : Helsinki, Finland, June 17–21, 1984 / . . .

a besorolási adat:

International conference on ultra-relativistic nucleus-nucleus collision (4.) (1984) (Helsinki)

3. ha a konferenciáról nem tudjuk kideríteni, hogy rendszeresen ülésezik-e, nevét nem adjuk meg besorolási adatként, de konferencia-katalógusunkba besoroljuk a konferencia megtartásának ideje és helye szerint. Ezért

a) ha általában az alcímben szerepel a rendezvény helye és időpontja, ezeket aláhúzással jelöljük

Például:

Stochastic differential systems: Filtering and control : Proceedings of the IFIP-WG 7/1 working conference : Marseille-Luminy, France, March 12–17, 1984 / . . .

b) ha az első adatsorozatban egyáltalán nem, vagy nem egységes névformában találhatóak ezek az adatok, a megjegyzések között írja fel és húzzuk alá, így:

Például:

. – A kongresszus helye és időpontja : Santa Barbara, Calif., 1984. –

Nehézséget okoz többek között a konferenciák egységesített nevének megállapítása,

akkor,

- ha a kötet két-, esetleg háromféle néven említi a rendezvényt,
- ha nem tudjuk egyértelműen eldönteni, hogy a rövid vagy a teljes névalak legyen az egységesített név,
- ha a kötetből egyáltalán nem derül ki, hogy hol tartották a konferenciát stb.

A katalógus szerkesztése

Az új leíró (betűrendes) katalógus

Könyvtárunk az új szabványcsalád bevezetésével lezárta leíró, betűrendes katalógusát és az 1985-től megjelent művek számára új katalógust nyitott.

A katalógusban való tájékozódás megkönnyítése volt akkor a célunk, amikor úgy határoztunk, hogy korábbi gyakorlatunkkal ellentétben, ebbe a katalógusba osztjuk be sorozatainkat is.

Az új katalógus elég sokoldalú feltárását nyújtja állományunknak. A szerzők, a leírásokban szereplő közreműködők, közreadók nevén túl, minden mű a címénél is megtalálható, a fordított művek esetében az eredeti címhez vagy a szerző/eredeti címhez is kerül cédula. A katalógust használó kollegáink véleménye szerint ez a többoldalú feltárás megkönnyíti a keresést. Olvasóink körében mindeddig semmiféle felmérést, közvéleménykutatást nem végeztünk, hiszen az új módszer szerint feldolgozott állomány cédulaanyaga kevés, így értékelhető tapasztalatunk csak később lesz.

Kapcsolat a régi és az új katalógusok között

Olvasóink érdekében is rendkívül fontosnak tartjuk, hogy a régi és az új katalógusok között kapcsolatot teremtsünk.

A teljesség igénye nélkül néhány, nagyrészt már alkalmazott elképzelésünket szeretnénk ismertetni.

A *többkötetes művek* esetében, ha pl. az első öt kötet a régi katalógusban szerepel és a 6. kötetéről készített leírás már az új katalógusba került, bélyegzőt használunk a következő feliratokkal:

Ld. még az 1984. év utáni katalógusban, illetve

Ld. még az 1985. év előtti katalógusban.

A feliratot mindig a főtételekre bélyegezzük. A szöveg pontosságával kapcsolatban vannak fenntartásaink, de megtervezésekor arra törekedtünk, hogy minél kisebb helyet foglaljon el a katalóguskartonon.

Utalót kívánunk elhelyezni a *sorozatok* esetében is, miután sorozataink most két katalógusban található meg. A régi, külön sorozati katalógusba kerülő utaló szövege a következő:

A sorozat 1985-től megjelent köteteit ld. az új, 1985-től induló betűrendes katalógusban

Ezek az utalók attól függően, hogy számozott vagy számozatlan sorozatokról van-e szó, a sorozati főlap vagy a legutolsó sorozati lap mögé kerülnek.

Az új betűrendes leíró katalógusba szintén utaló kerül, de itt minden esetben a főlap mögé. Szövege a következő:

A sorozat 1985 előtt megjelent köteteit ld. a sorozati katalógusban.

Ugyancsak utaló elhelyezésére gondoltunk azokban az esetekben, amikor a régi gyakorlatunk szerinti gyűjteménycímek az új leírás szerint sorozati címeknek minősülnek.

Például a régi felvétel:

MSZ szabványgyűjtemények. 30. Korrózióvédelem. Fémbevonatok és bevonatrendszerek. [Kiadja a] Magyar Szabványügyi Hivatal. . . .

az új felvétel:

Falazó- és tetőfedő elemek / [összeáll. Mogyorósi Sándor] ; [kiad. a] Magyar Szabványügyi Hivatal. — . . .

(MSZ szabványgyűjtemények, ISSN 0324–2250 ; 2.)

Az utaló szövege a következő:

Az 1985-től megjelent köteteket ld. sorozatként az új, 1985-től induló betűrendes katalógusban

Az eddigiekben ismertetett gyakorlatunkat és néhány ötletünket tapasztalatcsere céljából adtuk közre. Feltételezzük, hogy a miénknél sokkal szerencsésebb megoldások is vannak, amelyekről mi is szívesen olvassunk. Ezért bármilyen hasznos tanácsot, ötletet, sőt bírálatot is köszönettel fogadunk, és mi is szívesen állunk kollegáink rendelkezésére abban, hogy eddigi tapasztalatainkat személyes találkozás alkalmával is átadjuk.

Összegzésként szeretnénk megemlíteni, hogy minden előkészítő munka ellenére, a másfél éve történt átállás óta házi szabályzatunk állandó kiegészítésre, pontosításra szorult. Most vált szükségessé az egyre nagyobb ütemben gyarapodó új katalógusunk átnévése, a kezdeti hibák, bizonytalanságok korrigálása, a katalógusszerkesztési házi szabályzat részletes kidolgozása. A fentiekben jelzett problémáink csak töredékét jelentik a mindennapi munka során jelentkező megoldandó kérdéseknek. Úgy érezzük, hogy az új szabványok bevezetése még néhány éven keresztül kemény munkát kíván meg a feldolgozó könyvtárosoktól és sok türelmet olvasóinktól.

A cím változik

Mr. Smith most fizeti meg az árát, hogy egész életében hanyagul katalogizálta a folyóiratokat! (Az American Libraries 1986. 6. sz. humorából)

KATALÓGUSOK A JATE KÖZPONTI KÖNYVTÁRÁBAN

MADERNÉ KISS MÁRTA

Történeti áttekintés

A szegedi Tudományegyetem 1921-ben történt alapítását követően az Egyetemi Könyvtár állománya hosszú évekig, sőt évtizedekig rendkívül szűkös anyagi lehetőségekkel, főleg ajándékok és hagyatékok révén gyarapodott. Az így gyülekező értékes, ám heterogén anyag feldolgozásának katalógusban való tükröztetésének igénye már 1924-ben házi katalogizálási szabályzat¹ összeállítását eredményezte², amelynek birtokában még ugyanez év őszén megkezdődött a „végleges” betűrendes katalógus készítése. A házi szabályzat alapelveiben, felépítésében a Porosz Instrukciókat követte, maga a katalógus formáját tekintve 22x17 cm-es, ún. „főlapok”-ból állt. A rendszeres feldolgozás megindítását követően az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ már 1924-ben bevonta az Egyetemi Könyvtárat a központi katalógus számára adatokat szolgáltató könyvtárak sorába³.

Könyvtáros elődeink 1930-ban bevezették a nemzetközileg elfogadott méretű katalóguscédulák használatát, a leírásokat azonban egyelőre még kézírással készítették. A korábban „főlapok”-ra rögzített felvételeket is átmásolták, így azok is átkerültek az azóta is egységes katalógusunkba.

1946-ban hozzáláttak a feldolgozás házi szabályzatának az újonnan jelentkező igényeknek megfelelő átdolgozásához. Az 1950-es évek elején „ajánló katalógus” funkcióval alapították meg a mai olvasói betűrendes katalógust, amely válogatva tartalmazta az alapítása után beszerzett anyagot. Az MSZ 3424-es szabvány megjelenését követően hamarosan megkezdődött előírásainak a leíró munkában s a katalógusok szerkesztésében történő érvényesítése.

Katalógusaink jelenlegi helyzete és rendszere

Könyvtárunk az állomány minél sokoldalúbb és hatékonyabb feltárását célzó törekvéseknek megfelelően elvileg és gyakorlatilag szerves egységet alkotó katalógusrendszert épít.

Könyvkatalógusok:

– az olvasótermek, a tájékoztató szolgálat, a beszerzés és feldolgozás földrajzi közelében felállított, olvasóink által is általánosan használt *szolgálati betűrendes katalógusunk* tartalmazza (a rövidítve feldolgozott jegyzetanyag kivételével) könyvtárunk teljes állományának, valamint – hálózati központi katalógusként – az egyetemi intézetek könyvtárai részére általunk beszerzett és feldolgozott „devizás” könyvanyagok fő- és melléktételeit;

– a könyvkölcsönző előterében felállított *olvasói leíró betűrendes katalógusunk* az 1950-es évek eleje óta beszerzett állományt tükrözi – az első évek anyagát szelektálva. A későbbiekben a zárt és védett anyag kivételével minden beszerzésünkről tartalmazza a fő-tételeket és a „talpalás”-sal kiemelt melléktételeket. A korábbi gyarapodásunkból idő-közben rekatalogizált művek katalóguscédulái is folyamatosan kerülnek be a katalógusba, s ide kerülnek be az egyszerűsített feldolgozással készült jegyzetek leírásai is;

– ugyancsak a könyvkölcsönző előterében található az elsősorban közművelődési funkciót betöltő *szépirodalmi címszókatalógus*, amely a magyar nyelven megjelent szépirodalmi műveket sorolja fel címeik betűrendjében;

– a szolgálati leíró katalógus közelében áll a *sorozati katalógus*, és ugyanitt található az (1920-as évek végén, tudomásunk szerint az országban elsőként létrehozott) *ETO-szerinti szakkatalógus*, amely a szolgálati leíró katalóguséval azonos módon, a jegyzetanyag kivételével teljes állományunkat és az intézeti könyvtárak „devizás” anyagát tartalmazza. Mellette helyeztük el az 1967-ben alapított, a szakkatalógust kiegészítő *tárgyszókatalógust*, amely a megindítása óta beszerzett, 1945 után megjelent műveket tárja fel (a szépirodalom kivételével). Az intézeti könyvtári „devizás” gyarapodást is tükrözi, s módot ad a jegyzetanyag tematikus keresésére is.

A felsorolt „nagykatalógusok” mellett számos kisebb különkatalógus biztosítja az eligazodást az olvasótermi állományban, a segédkönyvtárak anyagában és egyes – a szolgálati leíró és a szakkatalógusban egyébként feltárt – jelentősebb különgyűjtemények, hagyatékok anyagában. A földrajzi fogalmak ETO-jelzetei szerinti rendezésben öt évenként (számítógéppel készítet) *földrajzi kötetkatalógust* adunk közre.

Egyéb katalógusok

A periodikumokat, a mikrofilmeket, a régi könyveket a különgyűjtemények osztályán felállított több *betűrendes katalógus*, illetve a kötetformában megjelentetett *periodikum-tárgyszókatalógus* dolgozza fel.

Katalógusaink mint már említettük, összefüggő, tudatosan egybeépített rendszert alkotnak. E rendszer működésének egyik jellemzője a dokumentumok adatainak leírásában és a tárgyi feltárásban érvényesülő elvi egység. Ennek következtében például a címfelvételnél korábban a leírás szövegébe betoldott, a „talpalás” bevezetése óta a leírást követően feltüntetett személyekre, esetleg testületekre, intézményekre vonatkozó tárgyi melléktételek besorolási adataiként szereplő tájékoztatást a témakatalógusok számára készülő feltárás azonos formában nem ismétli meg, hiszen ezek az adatok a betűrendes katalógusokban az egy-egy személyre, testületre vonatkozó anyagnál összegyűjtve megtalálhatók. Ugyanakkor, mivel a szak- és tárgyszókatalógus és a kumulált, ETO-szerinti földrajzi katalógus a földrajzi fogalmak szerinti keresést hiánytalanul biztosítja, földrajzi jellegű tárgyi melléktételeket a leíró katalógusban nem szerepeltetünk. Katalógusaink e sajátosságaira tájékoztató munkatársaink külön is felhívják olvasóink figyelmét.

A katalógusrendszer minél hatékonyabb működésének rendkívül fontos eszközei az utalók. Ezeket nemcsak egy-egy katalóguson belül, hanem a katalógusok között is kiter-

jedten használjuk. A gyűjtemények-sorozatok sokszor nehezen minősíthető határeseteinél az egységes feldolgozás, illetve a biztonságos visszakereshetőség garanciája a betűrendes és a sorozati katalógus között kiépített utalórendszer, amely a véglegesként elfogadott feldolgozási megoldás leőhelyére irányítja a keresőt a másik katalógusbeli, vélelmezhető helyről. Katalógusaink között épült ki a tárgyszó- és a szakkatalógust összekapcsoló hivatkozási rendszer: a tárgyszókatalógus egyes fogalmainak választólapjain megtalálható(k) az adott fogalom ETO-beli jelzete(i). Ily módon az „átlagolvasó” számára első megközelítésként könnyebben használható tárgyszókatalógustól elvezetjük az olvasót az 1967 előtt beszerzett anyagot is feltáró ETO felépítésű szakkatalógushoz. Alkalmazunk utalásokat az egyes kiadványtípusok katalógusai között is. Mivel folyóiratanyagunk analitikus feltárását egyelőre nem tervezzük, s minthogy az „átlagolvasó” elsődlegesen a könyvkatalógusokban tájékozódik, ezért bizonyos folyóiratok könyvként külön fel nem dolgozott, egy-egy személy életét, munkásságát feltáró számaira a leíró katalógusok élettrajzi anyagánál, a tematikus számokra pedig a könyvek tárgyszókatalógusában hívjuk fel az olvasó figyelmét, az utalón feltüntetve az adott időszaki kiadvány raktári jelzetét is.

A tájékoztató tevékenység segédeszközeinek hatékonyságát igyekszünk fokozni a számítógépes adatfeltárás rendelkezésünkre álló lehetőségeinek felhasználásával is. Mint azt egy korábbi alkalommal már közreadtuk⁴, az 1977. január 1. óta feltárt állományunkat az egyetem kibernetikai laboratóriumának R 55-ös számítógépen dolgozzák fel, a mágneslemezekben tárolt anyagunkról kurrens gyarapodási jegyzék készül, évenként kumulált mutatókkal, valamint többek között ötévenként kumulált, kötetformában használható tárgyszó indexszel és földrajzi katalógussal. E gépi feldolgozás alapja a MARC II egyedi megvalósításán alapuló, a Kalmár László Kibernetikai Laboratóriumban kidolgozott rendszer. E rendszer kialakításakor természetesen figyelembe vettük a könyvtárunkban folyó feldolgozó munka sajátosságait, ugyanakkor ezek máig érvényesen kialakított formáira hatással voltak a számítógépes feldolgozás követelményei is. A dokumentumokról rögzített fontos jellemzők megjelenítési módját, ezek egész rendszerét igyekeztünk a könyvtári szabványok alapul vételével s egyben a gépi feldolgozás szempontjából racionális módon kimunkálni.

A számítógépes feldolgozási rendszer üzembe lépése óta folyamatosan dolgozunk a továbbfejlesztés módozatain, és végső célunk egy komplex könyvtárgépesítési rendszer kiépítése. Ezzel együtt kezdettől fogva keressük a lehetőséget ahhoz, hogy kiléphessünk saját rendszerünk keretei közül, módot találjunk esetleges más számítógépes rendszerekhez való kapcsolódáshoz, megtaláljuk a feltételeket külső adatbázisoknak saját tájékoztató munkánkban való felhasználásához, illetve saját adatbázisunk szélesebb körben történő hasznosításának lehetővé tételéhez.

Ezeknek az elképzeléseknek a realizálását célozták azok a próbálkozásaink is, amelyek során – feltételezve többek között, hogy a valamikori online hozzáférhetőségű Könyvek Központi Katalógusának elvi alapja is a Magyar Nemzeti Bibliográfia már funkcionáló számítógépes rendszere lehet – szerettük volna megvizsgálni, hogy rendszerünk hogyan tehető kompatibilissé az MNB számítógépes rendszerével. Több fórumon előadott reményeink szerint szeretnénk az Országos Széchényi Könyvtár által esetlegesen a jövőben szolgáltatandó mágnesszalagos MNB-változatot saját feldolgozó munkánk racionalizálására felhasználni, ennek azonban nyilvánvaló alapja a két rendszer kompatibilitása.

Könyvtárunk és az új bibliográfiai leírási és besorolási szabványcsalád

A fentebb elmondottakkal azt is igyekeztünk jelezni, hogy könyvtári vezérelveink között fontos helyet foglal el a nyitottság a könyvtári és technikai jellegű, mind elméleti, mind pedig gyakorlati vonatkozású eredmények tanulmányozása és befogadása irányában, információgyűjtő és -közvetítő funkcióknál minél teljesebb megvalósítása érdekében. Ezzel a nyitottsággal vettünk részt a leírási szabvány megismertetését és begyakorlását célzó KMK-tanfolyamon, s ezt követően egyre bővül azon munkatársaink köre, akik különféle oktatási formákban (egyetem, főiskola, Somogyi Könyvtárban folyó könyvtárkezelő-képzés, házi tanfolyamok) részt véve sajátították és sajátítják el az új szabvánnyal kapcsolatos ismereteket. Hálózati központként magunk is tartottunk a tanszéki könyvtárosok számára a szabvánnyal foglalkozó alapfokú tanfolyamot.

Az évek során napvilágot látott besorolási szabványokat szintén figyelemmel kísértük, folyamatosan összevetve a szabványok egyes fejezeteit saját érvényes gyakorlatunkkal. E vizsgálódások során – amint a besorolási szabványok csoportja teljessé vált – örömmel állapíthattuk meg, hogy pl. a személyek neveinek besorolási adatai megválasztásában követett gyakorlatunk lényeges elvi kérdésekben összhangban van a szabvány alapelveivel, viszonylag kevés ponton van szükség gyakorlatunk módosítására a teljes összhang kialakítása érdekében. Ezekre a pontokra vonatkozóan házi döntésekkel tesszük meg a szabványokhoz való csatlakozásunk lépéseit.

A szabványcsalád alkalmazásával kapcsolatos álláspontunk kialakítása – úgy éreztük – csak az MSZ 3423-as „alkalmazási” szabványok megismerése után lehetséges. Ezért sem tudtunk az új szabványok bevezetéséről 1983 végén hozzánk érkezett kérdőív ezirányú kérdéseire érdembeli válaszokat adni.⁵

A társadalomtudományi gyűjtőkörű nagykönyvtárak esetében véleményünk szerint különösen nehéz dönteni az új szabványcsalád bevezetéséről. Nyilvánvalóan ez is magyarázza, hogy az előbb említett kérdőívre adott válaszok éppen ezeknél a könyvtáraknál utalnak a legtöbb óvatosságra. Esetünkben – s minden bizonnyal a hozzánk hasonló nagykönyvtárakban is – az állománynak nem csupán a legújabbban beszerzett, egyben legmodernebb része iránt mutatkozik meg nagy olvasói érdeklődés, (pl. a történelmi–társadalmi jellegű kutatások, hallgatói tanulmányok) de sok esetben forrásértékű régebbi állományrészek iránt is. A jó tájékoztatás és tájékozódás érdekében alapvetően fontosnak tartjuk az újabb állományba vett, de a régi gyűjteményrészek hiányait kiegészítő dokumentumoknak, a tematikailag rokon kiadványoknak egymás közelében való feltárását.

A nagykönyvtárak e csoportjánál – s ebben több külföldi nagykönyvtárban szerzett tapasztalataink is megerősítettek – nem tartjuk követendő ütnak a katalógusok lezárását⁶. Felfogásunk szerint ily módon számunkra a lehetséges egyetlen út az új szabványok bevezetésekor a katalógusok folyamatos átépítése lehet. Az átépítés szempontjából – amint ez a kollegák tapasztalatait közlő szakirodalom alapján érezhető – a legtöbb problémát a cirill betűk transliterációjának új szabványa jelenti. E tekintetben nálunk a gondokat még növeli a számítógépes feldolgozásból adódó probléma: jöllehet a besorolásnál figyelmen kívül hagyandók a transliterálásnál alkalmazott diakritikus jelek, de feltűntetésük mégis feltétlenül szükséges – ugyanakkor sem lyukszalagos írőautomatáink, sem

pedig a számítógép nyomtatójának karakterkészletében a kérdéses jelek nincsenek meg. Mindezzel együtt, megértve a Könyvek Központi Katalógusa egységes besorolási adatok iránti igényét, bejelentéseinket már 1985. január 1. óta az új transliterálási szabályok figyelembe vételével küldjük el.

Könyvtárunk tervei

Alapvető feladatunknak és célunknak tekintjük az országos és nemzetközi információcserében való – objektív lehetőségek által meghatározott – aktív részvételt. Ennek érdekében keressük az információcsere szabványosított formái és útjai alkalmazásának módját. Ugyanakkor, e törekvések mellett szeretnénk hasznosítani és továbbfejleszteni az eddig elért eredményeinket is. Szeretnénk megtalálni az utat a kialakítandó országos számítógépes rendszer és könyvtárunk feldolgozási rendszere kompatibilitásához. Ennek egyik lépéseként reméljük, hogy megvalósul az MNB mágnesszalagos formátuma, amelynek a nagykönyvtárakban való felhasználása jelentős feldolgozó kapacitást mentesítene a magyar anyag könyvtárankénti feldolgozásától. Így talán jutna idő és energia az új leírási szabványok bevezetéséhez a külföldi gyarapodás feldolgozásánál, s a jelenleginél több lehetőség nyílna a katalógusok átépítésére, folyamatos jobbítására is.

JEGYZETEK

1. Felvételi szabályok a betűrendes főkatalógus részére. [Szeged, 1924, Egyetemi Könyvtár]. 26 lev. Gépirat.
2. Vö. BIBÓ István: Könyvtáraink racionalizálása. A szegedi Egyetemi Könyvtár tíz éve. Szeged, 1930, Szeged Városi Ny. és K. 23 p.
3. Vö. NOVÁK Ákos: A Szegedi Tudományegyetem Könyvtárának alapítása és működésének első évei (1921–1924.) = Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Bibliothecaria. Tom. 5. Fasc. 3. Szeged, 1966. 55–95.p.
4. FÜVESI István–KOVÁCS Anna–MADERNÉ KISS Márta: A szegedi Egyetemi Könyvtár könyvállományának számítógépes feldolgozása. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 29. évf. 1982. 6.sz. 221–227.p.
5. Vö. KONDOR Imréné: Az új szabványok és a Központi Katalógus. = Könyvtári Figyelő. 31.évf. 1985. 2.sz. 127–148.p.
6. Elrettentő példaként ismertettük az MKE Bibliográfiai Bizottsága és a KMK 1981. szeptember 25–26-án Kecskeméten megtartott értekezletén is a hallei Egyetemi Könyvtár példáját, ahol három betűrendes katalógusba készülnek – a mai napig is háromféle leírási rendszer (Porosz Instrukciók, „mechanikus rendszer”, RAK) szerint – a bibliográfiai leírások. Az olvasók pedig lényegében meg sem kísérel(het)ik a katalógusok használatát, előző nap leadott kéréseikre a raktári jelzeteket reggelenként a tudományos könyvtárosok keresik ki a katalógusokból.

MIÉRT NINCSENEK, S VAJON LESZNEK-E ISKOLAI KÖNYVTÁRI KATALÓGUSOK?

MAJKÓ KATALIN

A 70-es évek második felében, amikor a magyar könyvtárosokat az ISBD szabványok adaptációjának és majdani gyakorlati alkalmazásának kérdései foglalkoztatták, az alsó- és középfokú oktatási intézményekben új nevelési és oktatási terv bevezetésére került sor. A tanterv készítői számára nyilvánvaló volt, hogy az oktatás minőségi megújulása az eddigiektől eltérő tanulási, tanítási stratégiát kíván, hogy az egykönyvűségre, a prelegációra épülő tanítás helyett a tanulókat az önálló ismeretszerzésre és önálló véleményalkotásra kell megtanítani. Az általános iskolai tanterv – bár egyes elemeit sok kritika érte könyvtárosok és pedagógusok részéről egyaránt, és jelenleg már a korrekciója folyik – a magyar tantervek közül első ízben (e lap hasábjain már elemzett módon és mértékben) a könyv és könyvtárhasználati ismeretek megtanítását követelményként szabta meg. E tényből következett, hogy az iskolai könyvtárak ügye néhány korszerűen gondolkodó pedagógus és könyvtáros ügyéből a könyvtár- és oktatásügy egyik központi kérdésévé vált.

Ekkor döbrentünk rá legtöbben, hogy míg a fejlett oktatás- és könyvtárügygel rendelkező országokban az iskolák nagy részében a könyvtár a dokumentumtípusok széles skáláját gyűjtő és felhasználását biztosító forrásközponttá fejlődött, addig nálunk a hagyományos könyvtár kialakítására is alig volt példa. S ha voltak is iskolai könyvtárak, kivételnek számított az, amelyik képes volt betölteni a kutatómunka műhelyének szerepét. Ezeket a könyvtárakat ugyanis a jelenlegi feladatmeghatározásoktól eltérő funkcióval, a tanórán *kívüli* nevelés, az olvasástanítás megszerettetése céljából hozták létre. Ez a gyűjtemények összetételétől kezdve a könyvtári munka minden részét befolyásolta. S miközben a pedagógusok figyelmét az új tanterv és a hozzá kapcsolódó új tankönyvek oktatásban való alkalmazása kötötte le, a könyvtárosok körében élénk vita kezdődött az iskolai könyvtárak helyzetéről, megváltozott feladatairól. Hosszú ideig egyetlen dolog látszott biztosnak, mégpedig az, hogy a könyvtár szerepe az oktatásban megváltozott, minden tantárgy tanításában segítenie kell a tanulók önálló feladatmegoldását és önképzését és meg kell oldani a tanulók könyvtárhasználati képzését. A sürgető feladat s a mielőbbi megoldás reménye, összefonódva más könyvtári, közművelődési, oktatásügyi kérdésekkel a szervezeti megoldások változatos skáláját hozta létre. Szinte megýenként eltérő módon és gyakran feszültségekkel terhes körülmények között szervezödték a hálózati központok, ÁMK-k, a kettős funkciójú könyvtárak és a körülöttük folyó vitában csak lassan tisztázódott az egyes könyvtártípusok feladata a tanulók könyvtárhasználóvá való nevelésében. Ezek a körülmények természetesen elvonták a figyelmet a könyvtárak feltáró munkájáról is.

A végre tisztázódó funkciójú és funkcióinak megfelelni nem tudó könyvtárakat eközben egyre több kritika érte. Feltárták személyi, elhelyezésmeni hiányosságait, az állományok rendezetlenségét; a használhatóságot minimumra csökkentő feltárás hiányáról azonban csak az általánosság szintjén esett szó. Nem lehetett ez másként, hiszen alig volt olyan iskolai könyvtár, amely legalább könyvállományát katalógusokkal több szempontúan feltárta volna, s ezért a társadalmi munkában dolgozó, vagy néhány órában foglalkoztatott, könyvtárosi képesítéssel nem rendelkező iskolai könyvtárosokat hibáztatni aligha lehet. Az iskolákban a „hagyományos” könyvtárhasználat valóban nem tételezte fel a katalógusok létét s a központi igényt megfogalmazó, az akkor még hálózati központi szerepkörével bírkózó OPKM sem fogalmazta meg egyértelműen e munkaterülettel kapcsolatos elképzeléseit. Nem látva a jövő útját, alkalmazkodott a jelen igényeihez, (és talán a rendelkezésre álló munkaerőkapacitáshoz) hol a katalógusok szükségtelenségét hangsúlyozta, hol leíró katalógus szerkesztését ajánlotta. Később, az új tantervi követelmények hatására kiadott 128/1981/MK.16/MM utasítás legalább szakkatalógus létét kívánja meg az iskolákban. Nem meglepő, hogy ekkora zűrzavarban kevés olyan könyvtáros akadt, aki mindentől függetlenül magát, szerkesztette katalógusait.

Szarkasztikusan megjegyezhetjük, hogy az új szabványok megjelenése az iskolai könyvtárosokat alig, de inkább mondhatjuk, hogy egyáltalán nem érintette. Nem tudták kiszámítani, hogy az új szabványoknak lesz-e majd hatása mindennapi munkájukra. Annyira nem, hogy az OPI és a közben koordinációs központtá előlépett OPKM, vagy az egyes hálózati központok tanfolyamai, amelyek az új szabványok bevezetését szolgálták volna, nagyrészt hatástalanok maradtak, legfeljebb néhány tanfolyamot végzett kollégát ösztönöztek arra, hogy saját könyvtárában megkezdjék az alapkatalógusok építését. Az iskolai könyvtárosok többségének munkájában azonban változást nem hozott.

Ahhoz, hogy a katalógizáló munka az érdeklődés periferiájáról a középpont felé közelítsen, több tényező kedvező alakulására volt szükség. A 128/1981/MK.16/MM számú utasítás, a tervtanulmányként, de mégiscsak napvilágot látott iskolai könyvtári fejlesztési útmutató (KÉN 1984/3.) már nemcsak tartalmilag, az oktatás szükségleteihez igazodó, a dokumentumtípusok széles skáláját magában foglaló gyűjtemények létrehozását kívánja meg, hanem az információszolgáltatás alapvető eszközét jelentő katalógusok kialakítását is előírja. Eszerint egyöntetűen minden iskolai könyvtárnak rendelkezni kell alapkatalógusokkal, raktári kartotékokkal, leíró és a tárgyi feltárást biztosító szakkatalógussal.

A központi kívánalmakat felerősítette, hogy a tankönyvek sugallatára, továbbképzések eredményeként, fokozatosan szaporodott azon pedagógusok száma, akik a könyvtárhasználatát feltételező feladatokat adtak a tanulóknak, és könyvtárhasználatra épülő órákat szerettek volna tartani az iskola könyvtárában. Hatalmas erőfeszítésekre kényszerítve ezzel a könyvtárost, akitől a könyvtárhasználat barátkozó pedagógus és tanulója egyszerre szeretne éppen a pókokról tanulva, pókokról könyvet, diakepet, folyóiratcikket, vagy a barokk összefoglaló órához világi és egyházi zenét, középületről, lakóházról fotót, vagy éppen verset, prédikációrészletet és ki tudja, még mi mindent. Es a kérések hatására központi előírások nélkül is tudja már a könyvtáros, hogy akkor állhatna a helyzet magaslátán és könyvtárának használhatóságát az biztosítaná a legjobban, ha a könyvtárban (is-

kolában) található minden dokumentumot analitikusan feltáró integrált katalógusokkal rendelkezne.

Azt is tudjuk már, hogy az oktatást jobban szolgálná, ha a tartalmi feltárás a tantárgyak szerkezetéhez az ETO-nál jobban igazodó tárgyszavas katalógusokban történne. Ez lehetne később a számítógépes feltárás alapja is. (Itt kell megjegyezni, hogy az iskolákban jelenleg található számítógépek a többszemponútú feltárásra, a katalógusproblémák megoldására nem alkalmasak.)

Kétségtelen, hogy álmaink megvalósulása felé talán az első és legfontosabb lépés, ha biztosan tudjuk, hogy mit akarunk. A következőkben azonban józanul számot kell vetni lehetőségeinkkel.

A 3539 általános iskolában 13 257 872 kötet könyv van, 308 függetlenített könyvtáros dolgozik. Az 553 középiskolában 6 324 237 kötet könyv van, és 251 a főhivatású könyvtárosok száma. A 266 szakmunkásképzőben 1 857 588 kötet könyvet őriznek, a főfoglalkozású könyvtárosok száma 136.

Az iskolai könyvtárosok közül 816 főnek van egyetemi vagy főiskolai képesítése, 1585 fő alapfokú tanfolyamot végzett, 1551 fő semmiféle könyvtárosi képesítéssel nem rendelkezik.

A fentiekből következik, hogy az iskolák önerejükben még a rekatalógizálásra váró könyvvállomány feldolgozására sem képesek, nemhogy minden dokumentumtípust analitikus tárgyszavas integrált katalógusokban tárják fel. Ügyszintén megállapítható, hogy azok a könyvtárak, amelyek a Könyvtárellátó szolgáltatásait nem veszik igénybe, szinte esélytelenek e munka elvégzésében. A körülményekből adódóan első lépcsőben a hagyományos könyvtári katalógusok szerkesztését kell megkezdeni, amely természetesen a könyvön kívüli ismerethordozókat is feltárhatja a lehetőségek szerint. A katalógusok szerkesztésének szakszerűtlenségében azonban nem tehetünk engedményeket.

Elsőként talán azon a kérdésen kellene elgondolkozni, hogy van-e reális lehetőség arra, hogy egyszerre, minden iskolában katalógusrendszer építését kezdjük meg. Ha a megoldhatatlan feladat okozta bénultságot oldani akarjuk, elvégezhető munkafolyamatokra kell bontanunk e kérdésben minden érdekelt fél feladatát.

A középiskolákban, a báziskönyvtárakban, a kettős funkciójú könyvtárakban, az ÁMK-kban, és a függetlenített könyvtárost foglalkoztató intézményekben, valamint a központi ellátásban részesülő iskolákban az állomány megtisztítása, rendbetétele után haldéktalanul meg kell kezdeni a katalógizálást. Azokban az iskolákban, ahol a fejlesztési útmutató nem irányozza elő a jövőben sem függetlenített könyvtáros alkalmazását (8 tanulócsoporthoz vagy kevesebb esetén), raktári kartoték készítését kellene csak tervezni. A többi iskolában a raktári kartotékok elkészülése után a további cédulahiány növelését kell elkerülni. Legalább gyűjteni kell a beszerzett könyvek és az egyéb médiák katalóguskartonjait.

A sok megyében még csak szerveződő, de reméljük, fokozatosan megerősödő hálózati központokra hárul, a munkák szervezése, szakmai irányítása. A hálózati központok, alközpontok szervezettsége megyénként nagyon különböző és a munkaerők száma is változó, emiatt a munkák ütemezését csak megyénként lehet elvégezni. De mindenképpen iskolánként kell felmérni az elmaradást, és iskolánként kell tervet készíteni a katalógizáló

munkára is. Tanfolyamokon, munkaközösségi foglalkozásokon fel kell készíteni a könyvtárosokat a rájuk háruló munkára. Nevezetesen: meg kell tanítani őket a katalóguscédulák megrendelésére, a raktári kartotékok elkészítésére és majd csak a későbbiekben (egy központilag elkészített osztólap-garnitúra elkészültekor) a katalógusrendszer kialakítására és a cédulák besorolására. A katalógusszerkesztési házi szabályzat elkészítésére iskolatípusonként mintát kell adni. A folyamatos helyszíni segítségnyújtás természetesen nem kerülhető el. A rekatalogizálandó állomány felszámolására célszerű volna a hálózati központokban katalóguscédula-sokszorosító berendezéseket vásárolni. Ugyancsak a hálózati központokra hárul a későbbiekben részletezett középiskolai rekatalogizálási akció lebonyolítása is.

A fent vázolt munkák, optimális körülmények között is, több évig tarthatnak. Mivel az általános iskolákban az oktatáshoz nélkülözhetetlen törzsanyag iskolánként nem lehet különböző, az átmeneti időszak nehézségeinek megkönnyítésére az OPKM kötetkatalógus elkészítését tervezi.

A középiskolákban az oktatás rendkívül változatos formái jöttek létre az elmúlt 40 évben. Ez a körülmény a történeti okokból is különböző gyűjteményeket még színesebbé tette. Komoly gondot jelent azonban, hogy ezek a könyvtárak – tisztelet a kivételnek – nemcsak katalógusokkal, de más feltáró eszközökkel sem rendelkeznek. Ritkaság, ha megvan az *Új Könyvek* vagy az *MNB*. Ennek következtében az elmélyült szakmai ismereteket kívánó időigényes egyedi feldolgozás lenne a lehetséges megoldás, de erre az ismert személyi feltételek mellett nincs mód. A középiskoláknak az általános iskolákhoz képest kevés száma lehetőséget nyújt arra, hogy a Könyvtárellátó és az OPKM kísérletképpen rekatalogizáló akciót szervezzon. Az akció keretében (időben visszafelé haladva) a könyvtárak egy külön erre a célra készült jegyzéken megrendelhetik az *Új Könyvekben* „I” minősítést kapott könyvek katalóguscéduláit. Tudjuk, hogy ezek a könyvek csak töredékét teszik ki a középiskolákban található állománynak, s hogy a régi címleírási szabvány szerint készült cédulák egy részét meg kell „fejteni”, mégis úgy gondoljuk, jelentős segítséget ad ez az akció a hiányzó cédulák pótlásához.

Az iskolai könyvtárak kialakításáért a könyvtáros szakma majd minden területe felelősséget érez, és kész az együttműködésre.

A megyei tanfolyamok eredményes lebonyolításához az OSZK-KMK a megyei előadók képzésére tanfolyamot szervezett. A továbbadást és az önálló tanulást segítheti a Pest Megyei Pedagógus Továbbképző által készített programozott feladatgyűjtemény is.

A mindennapi gyakorlati munka elősegítésére pedig az OPKM, az OSZK-KMK és a Könyvtárellátó a kiskönyvtárak, így az iskolai könyvtárak katalógusszerkesztő munkáját segítő útmutatót jelentet meg. Általános- és középiskolai osztólap-garnitúra közreadását tervezi az OPKM és a Könyvtárellátó.

Végezetül megjegyezzük, hogy az 1986–87-es tanévben az iskolai könyvtárak főfeladatának a katalogizálásra való felkészülést tartjuk. A katalógusok szerkesztésekor pedig mindenkor az érvényben lévő szabványok az iránymutatók az iskolákban is. Indokolja ezt az is, hogy egyre gyakoribbak a közművelődési könyvtárakkal való találkozási pontok. Az iskolai könyvtárnak a gyűjtemény összetételében és használatában kell különböznie a többi könyvtártípustól, nem pedig szakmai rendjében.

AZ ÚJ SZABVÁNYOK AZ ÚJ KÖNYVEK SZEMÉVEL

SIPOS MÁRTA–SZILÁGYI TIBOR

Az új hazai címleírási szabványok, főleg az MSZ 3424/1–78 és az MSZ KGST 1362–78 bevezetése jókora felbolydulást, hogy ne mondjuk földindulást hozott a magyar könyvtárak, különösen a közművelődési (tanácsi, szakszervezeti, iskolai) könyvtárak körében. Érintette természetesen az Új Könyvek (a továbbiakban: ŰK) tevékenységét is, bár a könyvtárakénál szűkebb körben és eltérő formában: főleg azért, mert egybeesett számos egyéb változtatással, ami sok szervezési következménnyel járt, másrészt érvényesítenie kellett a szerkesztési munkához nélkülözhetetlen saját katalógusaiban is.

Az utóbbi következményekről itt és most talán nem kell szót ejtenünk – mivel az ŰK (más nyilvántartások mellett) ugyanazokat a nyomtatott katalóguscédulákat használja, mint a többi könyvtár, az átállásnál ugyanazokkal a problémákkal kellett szembenéznie, s ugyanúgy meg kellett rájuk találnia a maga „testére szabott” megoldását, mint minden más könyvtárnak. Nem lesz azonban talán haszontalan (s mivel tudomásunk szerint még soha nem került részletesen a nyilvánosság elé, talán érdektelen sem), ha vázlatosan bemutatjuk az ŰK szerkesztőségi munkáját, annak menetét és szervezetét, az új szabványokhoz való kapcsolódásait, és a belőlük adódó problémákat.

Kezdjük talán a legelején: a „címleírások” (a továbbiakban is ezzel a hagyományos kifejezéssel fogjuk illetni a katalóguscédulákra kerülő adatok összességét) és az ismertetések alapjául szolgáló anyag érkezésénél. Ez az anyag kétféle: az egyik, kisebbik része (kb. 25–30%-a) a kiadóktól érkező nyomdai levonat, nagyobbik része könyv (ez a kereskedelmi forgalomba kerülő kiadványok tekintetében többé-kevésbé teljes). A levonatok többségükben kísérőlevéllel és/vagy csak jegyzékkel érkeznek, a könyvek pedig két példányban, két csomagban, ún. bemutató példányként, szintén jegyzékkel. (Hogy ennek az anyagi felelősséggel átvett könyvanyagnak a kezelése, rendezése és visszarúszása a továbbiakban mennyi munkával, nyilvántartással és számolással jár, azt mondanunk sem kell.)

A kétféle anyag lényegében azonos munkafázisokon megy ezután át, ám a levonatokkal a dolog természeténél fogva sokkal több baj van. Ezeket a bajokat sokáig lehetne sorolni, alapvető okuk azonban leginkább az, hogy a kiadók, akik küldik őket, nem értik, mire is jó ez az egész. Küldenek olykor hasáblevonatot, ami semmiféle célra sem használható, máskor olyan első tördelt levonatot, amelyből még hiányoznak az illusztrációk (vagy érthetelen maszat formájában vannak meg), megint máskor éppen az azonosításhoz és ideiglenes leíráshoz szükséges oldalak (címlap, tartalomjegyzék, kolofon stb.) nélkül, s elég gyakran a kész könyv megjelenésével egyidőben, vagy éppen utána. Ennek ellenére az esetek nagy részében hasznos segítséget jelentenek mind a leírás, mind az ismertetés szempontjából.

Tehát: a beérkező anyagról mindenekelőtt törzslap (karton) készül (ennek eltérő színe jelzi, hogy levonatról vagy könyvről van szó), melynek rovatai a dokumentum sorsát egészen az ÚK-ban való ismertetés megjelenéséig nyomon követik. A karton rovatai lehetővé teszik az azonosításhoz szükséges minimális címadatok rögzítését, a beérkezés kelte, a könyvcsomag vagy a levonat számát, a szakszerkesztő és a recenzens nevét, végül a jelzetet, amelyet a kiadvány kapott és az ÚK tételszámát, amelyen megjelent. (Ez a karto-ték szolgál aztán minden további azonosítás alapjául a nyomtatott katalóguscédulák megjelenéséig, illetve beosztásáig. A törzslappal párhuzamosan kitöltésre kerül a megbízási szerződés (a könyvismertetést készítőik számára) űrlapja is (szerző, cím, dátum, ívterjedelem, levonatoknál: azonosítási szám), majd a könyv és a szerződési űrlap az „előzményezőhöz” kerül, aki a művet a katalógusban behasonlítja, és az űrlapra rávezeti a szerzőről, életrajzáról és munkásságáról, valamint az előző kiadásokról fellelhető adatokat (esetenként a rokontárgyú vagy vonatkozó irodalmat is). Így felszerelve kerül aztán a kötet a szerződésűrlappal a szakszerkesztőhöz, aki vagy kiadja ismertetésre külső recenzensnek, vagy maga készíti el a „szerkesztői” (többnyire rövidebb) recenziót.

A levonatokkal persze további munka is van: tasakolni és naplózni kell őket, így kerülnek átadókönyvvel a Magyar Nemzeti Bibliográfia (a továbbiakban MNB) szerkesztőségébe, ahol ideiglenes leírás készül róluk (ez saját munkájukat is megkönnyíti a továbbiakban), majd visszakerülnek a szakszerkesztőhöz. Egyszerűbb a kétpéldányos könyvcsomagok esete, melyekből az egyik példány (csomagonként, tehát számontarthatóan) az MNB-be megy, a másik példányát pedig tústént megkapja a szakszerkesztő.

A szakszerkesztők, akiknek jól körülhatárolt munkaterületük, illetve szakterületeik vannak (pl. közgazdaság, sport, képzőművészet, magyar költészet, orosz-szovjet irodalom stb.), megírják a „rövid” ismertetéseket (olyan szakkönyvekről, amelyek nem tartoznak a közművelődési könyvtárak állományába, leporellók, lapozgatók, magánhasználóknak való kiadványok, visszatérő tartalmú, csak adatokban különböző évkönyvek stb. esetében), és előkészítik újraközlésre az egyszer már ismertetett, többedik kiadásban megjelenő művek recenzióit, amennyiben azok még nem avultak el valamilyen szempontból (ilyenkor is szövegváltoztatásokra, az átdolgozásra, bővítésre, korszerűsítésre vonatkozó megjegyzésekre, a szerző életrajzára és munkásságára vonatkozó kiegészítésekre stb. van szükség), a többi művet kiadják ismertetésre külső munkatársaknak. Ezután a recenzensek visznek-hoznak, az ismertetések készülnek, készülgetnek, több-kevesebb ösztökéléssel, általában a kívánt határidőre, amit az elvileg kéthetenként, gyakorlatilag évente harminckétszer bekövetkező lapzárta szab meg. A szakszerkesztők kijavítják, megszerkesztik, szükség esetén „meghúzzák” vagy kiegészítik a külső recenzensek ismertetéseit, ellátják őket a megfelelő ajánlási jelzetekkel, tárgyszóval, a sorozatra, az életrajzra és munkásságra, illetve a szerző legutóbb megjelent művére vonatkozó kiegészítésekkel, majd lapzártaig leadják gépelésre. A lapzárta munkálataira még visszatérünk, előbb azonban foglalkoznunk kell a leírások sorsával és problémáival, mert az, hogy végül mi kerül az ÚK egy-egy számába, az részben rajtuk múlik.

Az MNB elkészíti mind az imprimaturák (levonatok), mind a könyvek címleírásait és szakozását, az adatokat gépi feldolgozásra alkalmas formában rögzítve, majd elküldi őket az SZKI Siemens számítógépére, ugyanis az OSZK-nak ma sincs saját számítógépe.

Ennek a rendszernek a korábbihoz képest, amikor az OSZK feldolgozó osztályából verbuválódott „csapat” végezte a feldolgozást afféle gmk-ban az ÚK és a nyomtatott katalóguscédulák számára, vannak előnyei és vannak hátrányai, mármint az ÚK szerkesztősége szempontjából. Sok mű leírása előbb készül el, mint ahogy a bemutató példányok az ÚK-hoz megérkeznek, mert kötelespéldányként már előbb beérkezett, ez a közlési lehetőséget elvileg természetesen meggyorsítja. Ugyanakkor bizonyos kiadványok leírása ezért-amazért késést szenvedhet (problémás művek, adathiányok, ISBN-tévedések, kézi leírást igénylő periodikumok stb.), amellet, míg a régi kézi leírások csomagonként általában három nap alatt megérkeztek a szerkesztőségbe (tehát az egyidejűleg terjesztett művek együtt jelentkeztek), a számítógép hetenként csak egyszer „köp”, az előző feldolgozás óta rögzített adatokból. Mindennek az a következménye, hogy az ÚK szerkesztősége jó nagy halom elkészült leírást „aszal” (elsősorban a levonatokat, melyek egyelőre és még belátható ideig csak kivételes esetben, pl. az ünnepi könyvhét alkalmából jelennek meg „előzetes leírás” figyelmeztetéssel) mindaddig, amíg a műből, amelyről a leírás készült, terjeszthető kereskedelmi mennyiség (példányszám) nem áll a Könyvtárellátó rendelkezésére. (Hasonlóképpen „aszaljuk” mind a levonatokról időközben már elkészült recenziókat, mind magukat a levonatokat a könyv beérkezéséig.) Ez az „aszalás” természetesen további nyilván tartásokat és további velük járó munkát igényel.

Amikor megvan mind a kész gépi leírás, mind az alapjául szolgáló könyv, belső revízióra kerül sor: az MNB leírása kiegészül a közművelődési könyvtárakban használt raktári jelzetekkel és Cutter-számokkal, esetenként sor kerül bizonyos igazításokra az ETO számokban – addigra azonban már rendszerint beüt a „lapzártá”.

Az ÚK lapzártája a világon alighanem egyedülálló módon bonyolódik. Bár tulajdonképpen kétséges, hogy egyáltalán „lapnak” nevezhetjük-e, annyi biztos, hogy nincs még egy szerkesztőség, amelynek ennyire ne lenne befolyása a lap egy-egy számának összetételére-tartalmára. 1980-ig, amíg a lap régi, szakok szerint rendezett szerkezetben jelent meg, az egyes számokba kerülő műveket, illetve ismertetéseket a beérkezett könyvanyagból a szerkesztőség a Könyvtárellátóval való esetenkénti egyeztetés alapján maga állította össze. Az új szabadlapos formára és az egyszerű betűrendi szerkezetre való áttéréssel párhuzamosan azonban a szerkesztőségnek még ez a „szabadsága” is megnyírbálódott. Egyfelől a mindenkor könyvanyag mennyiségéhez igazodó lapzártákkor (szükség esetén hetenként) csak azokat a műveket vehetjük tekintetbe, amelyeknek a leírása már elkészült (hogy ez a számítógépes leírások csütörtöki érkezése miatt hétfői lapzártá esetén kutyaszorítót jelenthet, azt mondanunk se kell). Másfelől a szerkesztőség egy-egy lapzártakor nem kész lapszámot, hanem 90–100 közötti leírást és ismertetést ad át a Könyvtárellátónak, ahol aztán a terjesztési és expedíálási feltételektől függően a tényleges lapszámot összeállítják.

Talán nem lesz itt érdektelen egy kis kitérő bizonyos „műhelytitkokra”. Sokszor felmerül a könyvtárosokban a kérdés, hogy egyes művek miért kerülnek késve, esetenként hónapok múlva az ÚK-ba és a rendelőjegyzékbe. Nos, ez végső soron nem az ÚK szerkesztésén múlik. Némi kis tartalékot néha mi is gyűjtünk magunknak „nehézebb időkre”, hiszen a könyvek megjelenése nem ütemes, az ÚK-t előállító nyomda tevékenysége viszont igen, s nekünk akkor is adnunk kell egy számra való anyagot, ha éppen nem kaptunk ele-

get. Megint más szempontjai vannak a Könyvtárellátónak: nem mindig kapja meg időben a terjeszthető példányszámot, vagy az eredetileg igényelt (felületes kiadói tájékoztatás alapján rendelt) mennyiség váratlanul kevésnek bizonyul, és pótlásra szorul, vagy olyan egyszerű, expedíálási kérdések, hogy azonos szerző vagy sorozat két művét nem célszerű egyazon jegyzéken szerepeltetni, mert könnyen összekeveredik stb. – így aztán ott is képződik egy kis tartalék.

Maga a lapzárta általában másfél-kétnapos rohammunka. Az olvasószervező árgus szemmel végigolvassa az anyagot, ellenőrzi az adatokat, neveket, hivatkozásokat, szükség esetén visszanyúlva az eredeti műhöz is, kijavítja a gépelési hibákat, stilizál, lexikonokat és más forrásokat forgat stb., ezután a teljes anyagot ugyanígy még egyszer ellenőrzi a főszervező. Időközben revizor javítja a tárgyszavakat, és kopognak az írógépek, folyik a szükséges átgépelés. Az utolsó fázis a kézirat fizikai előállítás: az egyetlen példányos gépi leírások felragasztása az ismertetések élére, a tárgyszavak felírása (mert a jelzetek megadása és a tárgyszavazás nem az MNB, hanem a szerkesztők dolga), folyik a kéziratelőkészítés (betűtípusok jelölése, ékezetek felrakása, helyesírás ellenőrzése, még egy teljes olvasás), végül pedig a teljes kézirat fénymásolása és betűrendbe rakása – aztán kedden délután, futólépésben visszük a nyomdába.

A munkának ezzel természetesen még koránt sincs vége, még hátravan egyrészt a „romeltakarítás”, másrészt a korrektúra. A szám lezárása után következik a lefutott művek kartonjainak a beosztása, a könyvek visszaosztása és előkészítése visszárúzásra (esetleg a lélegzetvételi szünetben egy kis visszárúzás is, számológéppel, pipálással, csomagolással), a kéziratmásolatok lerakása, a szerződések felülvizsgálata és a honoráriumok kiszámítása, összesítés készítése, utalványok megírása és ellenőrzése stb. stb.

Nincs gond nélkül a korrektúra sem (annál is inkább, mert időpontja rendszerint összeesik a lapzártaival). A Könyvtárellátó nyomdája a nyomdai korrektúrát elvégzi, majd hasáblevonatot küld, amelyet igen gyorsan visszavár. Az ismertetések szövegét a megbízott korrektor, a címleírásokat az MNB szerkesztősége, a recenzió „farkát” (sorozati előzmény, életrajz, munkásság, legutóbb megjelent műve) az ŰK szerkesztősége korrigálja, végül a javítások keresztülvitelét az olvasószervező helyszíni (a nyomdában történő) imprimálással ellenőrzi. Mindez rendkívüli sietséggel folyik, és bizony „a nyomda ördöge” soha nem alszik, benne-benne maradnak (vagy éppen a nyomdai javítás során belekerülnek) sajtóhibák, mind az ismertetések szövegébe, mind a címleírásokba (sovány vigasz, hogy ugyanez a sokkal hosszabb átfutású, kényelmesebb munkatempójú folyóiratokban is bőven előfordul). Korrektúra közben készülnek el a negyedéves és éves mutatókhoz szükséges indexcédulák is (a betűrendes szerzői és címmutató mellett legújabbban a tárgyszómutató is), valamint a sorozati előzmények beszámozása, a hibaigazítások közlése stb.

Végül aztán megjelenik az ŰK legfrissebb száma, mellette a megrendelőjegyzékkel, s mire a szám anyagát kiszállítják, elkészülnek a nyomtatott katalóguscédulák is, ugyanarról a szedésről, amely az ŰK-ban már szerepelt. És aztán kezdődnek a panaszok.

Kezdődnek? Folytatódnak! Panaszok ugyanis azóta vannak, amióta központi nyomtatott cédulaellátás létezik, csak az új leírási szabvány bevezetése által előidézett felzúdulás (és természetesen az új bevezetésének kezdeti nehézségei) a jelek szerint elfedik ezt a tényt.

Amikor 1953-ban a központi cédułaszolgáltatás megindult, a katalóguscédulák egyszerűsített címléírást és egy-két rövid szakszámot tartalmaztak, mindenekelőtt a „népkönyvtárak” igényeit tartva szem előtt. Jelentős szakmai előrelépést jelentett tehát annak az elképzelésnek a megvalósítása a hatvanas évek elején, hogy a központi céduellaállítás elégítse ki az időközben megerősödő nagy közművelődési könyvtárak, sőt, a hazai könyvkiadás tekintetében akár a nagy szakkönyvtárak igényeit is.

Itt érdemes egy pillanatra megállni és elgondolkodni. A központi céduellaállítás termékei kísértetiesen emlékeztetnek a „konyhakész” csirkére. Ez nem is lehet másként: nagyüzemileg készülnek, nagyüzemi folyamaton mennek át, egészen a könyvtárakba való eljutásukig, különleges egyéni igényekre nem lehetnek tekintettel („dobják ki a lábát meg a zuzáját, mert látni is utálok”), és a feldolgozás „finomsága” sem mindig teljesen kielégítő. A konyhakész csirke csak „majdnem” konyhakész, az itt-ott rajta maradt pihéket, tokokat, szépséghibákat le kell pucolni, aztán a csirkét a tervezett recepthez igazítani: megtölteni, összekötni a combját, ha egybesütjük, feldarabolni, ha paprikásnak szánjuk, leszedni róla az aprólékot, ha levest akarunk főzni belőle. Ugyanezt a „konyhakész” központi katalóguscédulákkal is el kell végezni: el kell távolítani róluk mindazt, ami számunkra felesleges, „megpucolni” azt, ami számunkra nem elég tiszta, általában elvégezni mindazokat a műveleteket, hozzáadni azokat a „fűszereket”, amelyek számunkra a felhasználáshoz szükségesek. Minden háziasszonynak megvan a maga receptje, szokása, családjának megvan a maga kialakult ízlése – a konyhakész csirke mindenre lehetőséget ad, ám ezért tenni is kell valamit, munkát kell ráfordítani. Anélkül, hogy gorombák akarnánk lenni, ki kell mondanunk, hogy akinek a konyhakész csirke nem tetszik, vegyen élő baromfit a piacon.

A tréfát és a hasonlatot félretéve, most már könyvtárosnyelven ez azt jelentené, hogy aki „elviselhetetlenül” nincs megelégedve a központi céduellaállással, térjen vissza a saját feldolgozásra. Alig hihetnők azonban, hogy ezt bárki is komolyan gondolná, ha végiggondolja az összes következményeit (és ez megint megér egy csendes misét, mert sok más gyakori panaszra is választ kaphatunk, ha a dolgot egyszer végiggondoljuk). Elég, ha a címszavakat felsoroljuk hozzá: a költség- és beralapkihátást, a szükséges új személyzet képzési költségét, a létszámnövekedést, a sokszorosítási problémákat, az átfutási időt (amely aligha lenne rövidebb a könyveknek a könyvtárba való beérkezésétől számítva, mint az oly sokszor ócsárolt központi szolgáltatások átfutási ideje). Tegyük ehhez még hozzá a saját munka hibaszázalékát is – utóvégre alig hihető, hogy minden könyvtárban elegendő, megfelelően kvalifikált és gyakorlott szakembert lehetne találni ahhoz, hogy a központi szolgáltatás színvonalát felülmúlják (vagy akár el tudják érni). És talán tegyük hozzá az új címléírási szabványok alkalmazásával kapcsolatos nehézségeket is, amelyek még az „öreg”, gyakorlott feldolgozó könyvtárosoknak is sok fejtörést okozhatnak (vagy talán éppen nekik okozzák a legtöbbet).

Mindez talán úgy hangzik, mint a mundér becsületének védelme. Tény azonban, hogy a központi feldolgozás és céduellaállítás megvalósítása a világon mindenütt hasznos, gazdaságos és örömmel üdvözölt vívmánynak bizonyult, ahol sikerült bevezetni, s alighanem mindenki egyetért abban, hogy ahol egyszer megvetette a lábát, ott nélkülözhetetlen és pótolhatatlanná vált. Igaz, a szakirodalomban ritkán esik szó hibáiról, javítási lehe-

tőségeiről, helyi felhasználásának problémáiról és nehézségeiről, de joggal feltételezhetjük, hogy lényegében világszerte hasonló problémákkal kell a felhasználó könyvtáraknak szembenéznük. Megismétlem: az új címleírási szabványok bevezetése, egyidejűleg a régi, megszokott címleíró és osztályozó gárda új munkacsapattal való felváltásával, csak előtérbe állította a lényegében már a központi feldolgozás tényéből adódó problémákat.

Próbáljuk most már azt nyomon követni, hogy mi tette szükségessé az új címleírási szabványok kidolgozását, mi történt bevezetésük után, milyen módosításokkal és kompromisszumokkal alkalmazzuk őket az ÚK-ban, illetve a központi nyomtatott katalóguscédulákon, és miért volt célszerű a minél korábbi bevezetésük.

Az új szabványok kidolgozásának történetéről e számban másutt részletes beszámolókat találunk, bevezetésük indokait is elég röviden összefoglalni: alkalmazkodás a hazai és a nemzetközi gyakorlat egységesítéséhez, hatékony bekapcsolódás az információ nemzetközi áramlásába, a hazai információcsere elősegítése, a gépi feldolgozásból adódó előnyök kihasználása, későbbi lehetőségek és szolgáltatások kifejlesztésének nyitva tartása. „Egyelőre” a számítógépbe táplált adatokból készülnek az MNB kéthetes füzetei, az éves és tízéves kumuláció (Magyar könyvészet), és ezek szolgáltatják az alapját az ÚK-ban, illetve a nyomtatott cédulákon közreadott leírásoknak, lehetőséget adva más, később meginduló szolgáltatásokhoz is. Mivel a gépi feldolgozás megindítása az OSZK-ban és az új szabványok kidolgozása időben többé-kevésbé egybeesett, bevezetésüket valamikor, valahol el kellett kezdeni, minél előbb, annál jobb alapon, hiszen minél később álltunk volna át, annál nagyobb és nehezebb lett volna a munka.

Végeredményben tehát két, egymással összefüggő, mégis egymástól különböző döntés meghozataláról volt szó: arról, hogy bevezessünk-e egy nemzetközi jellegű, számítógépes feldolgozásban is már alkalmazott új bibliográfiai leírási szabványt, annak minden előnyével, vállalva az átállás és az összeigazítás nehézségeit; valamint arról, hogy ezt mikor tegyük. Az a döntés, hogy az új szabványt bevezetjük és alkalmazzuk, jelentős előrelépésnek értékelhető a jövő és a nemzetközi együttműködés irányába. A másik döntés, hogy minél előbb, annál jobb, már vitathatóbb (sokan vitatják is), de sok minden szólt a mielőbbi bevezetés mellett, akár a nem teljesen megfelelő előkészítés, a bibliográfiai tételt alkotó többi szabvány „megelőlegezése” árán is. Mindenekelőtt az, hogy az MSZ 3424/1 hatályba lépésének időpontja 1980. január 1. volt. A szabvány kötelező érvényű: központi szolgáltatás nem sokáig odázhathja el a bevezetését. Amellett az ifjú könyvtárosnemek már az újat tanulta-tanulja, a régi gárdát továbbképezték, sokan évek óta az újjal dolgoztak-dolgoznak, a párhuzamos gyakorlat fenntartása csak további zűrzavart okozott volna.

Ma visszatekintve meglehetősen nyilvánvaló, hogy az új címleírási szabvány általános, országos alkalmazásának számos gyakorlati feltétele volt és van. Át kellett ültetni valahogyan a gyakorlatba, vállalva az összes ezzel járó hibákat, tévedéseket, „gyermekbetegségeket”, lázas munkával terjeszteni, oktatni és gyakoroltatni kellett, végül, a leszűrődött tapasztalatok alapján részt kellett venni a „megelőlegezett” további szabványok kidolgozásában és végző megformálásában. Magától értetődő, hogy itt oroszlánrész jutott a „várható” előírásokat 1975 derekától próbálgató MNB-műhelynek. Ez a munka természetesen nem történhetett visszalépések, módosítások, javítások, kompromisszumok nélkül (amihez

sok segítséget adtak az erre felkért közművelődési könyvtárosok rendszeres visszajelzései is, melyek eredményeképpen az MNB szerkesztősége a jogosan reklamált hibákat kijavította), de a munka megkezdése nélkül alighanem az immár közösen kidolgozott, szabványként „törvényerőre” emelkedett előírások sem készülhettek volna el, vagy a jelenleginél sokkal több korrekcióra szorultak volna. Bőven szóltak tehát érvek az új gyakorlat mielőbbi bevezetése mellett is.

Az ÚK szempontjából az új bibliográfiai leírási szabvány bevezetése időben nagyjából összeesett egy olyan OSZK felülvizsgálattal, amely megállapította, hogy a nemzeti könyvtár tevékenységében sok a felesleges párhuzamosság, s egyebek közt ilyen az azonos könyvanyag többször, több helyen (könyvfeldolgozó osztály, MNB, ÚK) végzett feldolgozása is. Belátva az új szabvány mielőbbi bevezetésének szükségességét, és bekapcsolódva a párhuzamosságok felszámolásába, az ÚK is az új leírási szabvány bevezetésére szavazott, ugyanakkor szem előtt tartva a közművelődési könyvtárak ezreinek igényeit és szükségleteit is. Míg egyfelől a bevezetést igyekezett fájdalommentessé tenni azzal, hogy jó darabig (1980/81-ben) párhuzamosan közölte a régi és az új leírásokat, időt biztosítva a könyvtáraknak az új begyakorlására és az átállásra, másfelől kemény vitákat is folytatott az új rendszerű leírásoknak a nyomtatott cédulákon való „ehető” megjelenési formájának kialakításáról. E viták eredményeképpen kompromisszum született: az MNB szerkesztősége a nyomtatott cédulán nem az „ortodox” MNB leírásokat alkalmazza, hanem azoknak egy a közművelődési könyvtárak számára „felpuhított” rövidített formáját. Talán mondanunk sem kell, hogy súlyos többletmunkák árán.

Lássuk most már, az MNB szerkesztőségében hogyan folyik ez a munka, milyen fázisokból áll és milyen különbségek vannak az MNB és az ÚK számára előállított végtermékekben. Ezt majd két példán fogjuk bemutatni: *Brillat-Savarin: Az izlés fiziológiája* című művén és *Kardos György emlékkönyvén*, végigkísérve a munka menetét és illusztrálva az MNB és ÚK tétel közötti különbséget.

Mint már említettük, az MNB szerkesztőségében a leírások számítógépes rendszer keretében készülnek, ám egyelőre az ÚK éves tételszámának közel 10%-a még ún. „kézi leírás”. Erre két esetben kerül sor: ha a kiadványt az ÚK-ban ismertetik, ám az MNB Könyvek bibliográfiája (KB) gyűjtőkörébe nem tartozik (bizonyos periodikumok egyes számai pl. Galaktika, Robur, KSH évkönyvek stb.), illetve ha az ÚK-ban közlendő kiadványnak nincs önálló kiadói azonosítója. (Az ezen kiadványok „kézi” leírásának kiküszöbölésére kidolgozott számítógépes program az OSZK-nak a Várba való költözése óta adatátviteli vonal hiányában nem használható.)

A közművelődési könyvtáraknak készül, számítógépes feldolgozású nyomtatott katalóguscédulák adattartalmának meghatározására annak idején alkalmi bizottság alakult. Ez munkája során sok döntésre és megállapodásra jutott, melyekben nagy mértékben támaszkodott a „Javaslat a közművelődési könyvtáraknak juttatandó leírások adattartalmára” c. előterjesztésre érkezett írásos hozzászólásokra. (Megtalálható: a *Varga Ildikó* összeállításában megjelent *A leíró katalógusok továbbépítése* c. útmutató 2.sz. függelékében.)

A bibliográfiai tételek besorolási adatainak megválasztására egyébként az MSZ 3423 szabványcsalád előírásai, valamint az IFLA által megjelentetett segédletek az irányadók. A

besorolási adatok alakját az MSZ 3440 szabványcsalád utasításai, a bibliográfiai leírás adatelemeinek körét, sorrendjét, közlésmódját és központosítását a nemzetközileg elfogadott IFLA szabályzatokat, az ISBD-ket adaptáló MSZ 3424 szabványcsalád előírásai határozzák meg.

A leírás adatelemeként kerül közlésre a kiadvány nemzetközi azonosító száma (ISBN, illetve ISSN) akkor is, ha azt a kiadvány nem tünteti föl (az ilyen ISBN-t a kiadványba nyomott számtól * jel különbözteti meg). A leírások közlik mind a kiadványokban hibásan szereplő azonosító számokat, mind helyesbítésüket [!ISBN . . .] jelöléssel – természetesen csak az önálló kiadói azonosítóval rendelkező kiadók kiadványainál, a gyűjtőszámosoknál csak akkor, ha „időben” beérkezik a kötele példány is.

A tételekben előforduló, eredetileg nem latin betűs adatok átírására az MSZ KGST 1362 szabványt, ill. az ISO előírásait (ISO DIS 233.2, ISO DIS 259.2, ISO DIS 843, ISO DIS 2805, ISO DIS 3602, ISO DIS 7098) alkalmazzuk. A bibliográfiai leírásban előforduló rövidítések az MSZ 3432 szabvány útmutatásain alapulnak.

A szabványokon kívül az MNB szerkesztősége számtalan egyéb segédletet, útmutatót, rész-, belső szabályzatot használ, behasonlít a különféle nyilvántartásokba, katalógusokba, bibliográfiákba stb.

A fent említett szabványok közül lényegében csak az MSZ 3424/1 tartalmaz több ponton alternatívát, bár természetesen egyetlen szabványt sem lehet mereven, „gondolkodás” nélkül alkalmazni. A 3423/2 3.1.5. pontja teljes elismerése (és alkalmazása!) mellett is nyilvánvaló, hogy pl. *Petőfi Sándor Arany Lacinak* címmel megjelent gyermekverseinek nem lehet társszerzője az 1986-ban alkotó *Kovács Péter* illusztrátor, de közreműködői melléktételt feltétlenül fog kapni. (Egyébként a Móra Kiadó gyermekkönyveinél, képekönkönyveinél általában az illusztrátor a mű szellemi tartalmáért a szövegíróval egyenrangú alkotóként felelős.)

Az MNB szerkesztőségében a dokumentumok leírása, szakozása és számítógépes feldolgozásra való előkészítése (kódolása) egyidejű és azonos munkafolyamat. Amikor kitöltik az adatlapot (hagyományosan: címléírnak), minősítik és ennek megfelelően kódolják az adatokat. Ugyanis minden adatelemet, amelyet valamilyen oknál fogva eltérően kell kezelni egy másik adatelemtől, egyértelműen meg kell jelölni, azonosítani, azaz kódolni kell.

Például az „X Y versei” adatelemről el kell dönteni, hogy alcímnek vagy szerzőségi közlésnek minősítjük, ugyanis az első esetben szóköz kettőspont szóköz: (:) az adatelemet megelőző központosítás, a másodikban pedig szóköz dőlt vonal szóköz (/).

Döntés: „X Y versei” alcím, s ennek megfelelően kódolandó, ugyanis az MSZ 3424/1 szerinti bibliográfiai leírás meglehetősen kötött sorrendje adta lehetőségeken belül minél előbb, minél „hamarabb” ésszerű megadni a kiadványról a szükséges információt!

Az adott adatelem minősítése, kódolása alapján számítógépes program választja ki a különféle outputokban (MNB füzetek, ÜK cédula, Magyar könyvészet, OSZK cédula, különféle nyilvántartások, listák stb.) kiirandó adatelemek körét, biztosítja a megfelelő sorrendet, tipografizálást és a központosítást. A program már az adatok felvitelére, az

input számítógépes feldolgozása során ellenőrzi, hogy felvettek-e az adott kiadványról minden kötelező adatelemet, s ezt a kiíratási sorrendnek megfelelően kódolták-e stb.

Lássuk most már, hogy milyen is egy ilyen számítógépes adatbázislap (1. ábra) (másik példánkat, a Kardos György emlékkönyvét, azért nem közöljük itt, mert terjedelme 6 teljes leprellő oldal).

1. ábra

```

MNE BIBLIOGRAFIA: ADATBAZIS 86/07/28 642. LAP
3,4963 564 250 1 ,3,2,1

ALLAPOT: 3 FD: 860505 JD: 860728 JS: 004 FT: 00 AH: 000 AT: 000
KF: 86 03771 KJ: KK: KH:

000 0 0 0 #dx#h#jkötött#k140,- Ft#z963 564 200 8
001 0 0 0 #d963 564 200 S#jfűzött#k90,- Ft
030 0 0 0 #ad
050 0 0 0 #am754/a
050 0 1 0 #a1905
100 0 0 0 #a860422#bhu#eW#hb
101 0 0 0 #a1986#c1986
102 0 0 0 #ahun#c#fre#fhun
110 0 0 0 #k9
111 0 0 0 #aj
200 0 0 0 #a_Az _izlés fizioiogiája#hirta Brillat-Savarin#iford. Ambrus Zoltán
és Ambrus Gizella
220 0 0 0 #aEp.#bMűzsák#c[1986]
221 0 0 0 #a[Ep.]#bMűzsák Ny.
230 0 0 0 #a303 p.#c24 cm
321 0 0 0 #tAz 1912-ben Singer és Wolfner által kiadott mű reprintje
520 0 0 0 #a_La _physiologie du goût#omagyar
600 0 0 0 #aE41.5
64
600 0 1 0 #a094/099.07
09
700 0 0 0 #gBrillat-Savarin,#hAntheime
700 0 0 1 #gSavarin,#hAntheime#nBrillat-
711 0 0 0 #gAmbrus#hZoltán#k1861-1932#xford.
711 0 1 0 #gAmbrus#hGizella#xford.

```

Ez a laikus számára első pillantásra szinte összefüggéstelen adathalmaznak tűnhet, ám a számítógép az ilyen bármikor visszakereshető és javítható adatlapokból mindig a felhasználási célnak megfelelő program szerint állítja össze és rakja sorba az illető célra szükséges adatokat. Az ÚK számára a 2. és 3. ábrán látható módon, ami aztán nyomtatásban az ÚK-ban és a nyomtatott katalóguscédulákon, a 4. és 5. ábrán látható formában jelent meg, a Magyar Nemzeti Bibliográfia, Könyvek Bibliográfiája pedig a 6. és 7. ábrán látható módon közölte őket.

2. ábra

m754/a

~~Brillat-Savarin~~, Anthelme

Az ízlés fiziológiája / írta Brillat-Savarin. - Bp. Múzsák, [1986]. - 303 p. ; 24 cm

Eredeti cím: La physiologie du goût. - Az 1912-ben Singer és Wolfner által kiadott mű reprintje

ISBN 963 564 200 8 [!ISBN 963 564 250 4X] kötött 140,- Ft

ISBN 963 564 200 8 fűzött 90,- Ft

641.5

094/099.07

Ut.: Savarin, Anthelme Brillat- → Brillat-Savarin, Anthelme

3. ábra

i5726

In memoriam Kardos György / [a kötetet ... Hegedős Mária és Sebestyén Lajos gond.]. - [Bp.] : Magvető, 1986. - 195 p., [1] t.fol. : ill. ; 25 cm

ISBN 963 14 0906 6 kötött 50,- Ft

*Kardos György (1918-1985)

655.4/.5(493):929Kardos Gy.

894.511-822

Mt.: Hegedős Mária (sajtó alá rend.). - Sebestyén Lajos (1926-) (sajtó alá rend.)

4. ábra

641

B 89

861411

Brillat-Savarin, Anthelme (1755-1826)

Az ízlés fiziológiája / írta Brillat-Savarin. — Bp. — Múzsák, [1986.] — 303 p. ; 24 cm

Eredeti cím: La physiologie du goût. — Az 1912-ben Singer és Wolfner által kiadott mű reprintje.

ISBN 963 564 200 8 fűzött : 90,- Ft

641.5

094/099.07

*Gasztronómia**Szakácskönyv*

Ut.: Savarin, Anthelme Brillat- → Brillat-Savarin, Anthelme

B

5. ábra

- 655
I 52 861433
In memoriam Kardos György / [a kötetet ... Hegedős Mária és Sebestyén Lajos gond.]. — [Bp.] : Magvető, 1986. — 195 p., [1] t.fol. : ill. ; 25 cm
ISBN 963 14 0906 6 kötött : 50,— Ft
*Kardos György (1918—1985)
655.4/.5(439) Kardos György
894.511—822
929[655.4/.5](439)Kardos
Mt.: Hegedős Mária (sajtó alá rend.). — Sebestyén Lajos (1926) (sajtó alá rend.)
B
Az Ünnepi könyvhét kiadványa!

6. ábra

3771.
Brillat-Savarin, Anthelme
La physiologie du goût (magyar)
Az ízlés fiziológiája / írta Brillat-Savarin ; ford.
Ambrus Zoltán és Ambrus Gizella. — Bp. : Műzsák,
[1986]. — 303 p. ; 24 cm
Eredeti cím: La physiologie du goût. — Az 1912-ben Singer és Wolfner által kiadott mű reprintje
ISBN 963 564 200 8 [!ISBN 963 564 250 4*] kötött :
140,- Ft
ISBN 963 564 200 8 fűzött : 90,- Ft
641.5
094/099.07

7. ábra

655

Nyomdászat. Könyvkiadás. Könyvkereskedelem

→ 02; 09; 67/68

3540.

**In memoriam Kardos György / [a kötetet ...
Hegedős Mária és Sebestyén Lajos gond.] ; [írta
Kálnoky László et al.] – [Bp.] : Magvető, 1986. – 195
p., [1] t.fol. : ill. ; 25 cm
ISBN 963 14 0906 6 kötött : 50,- Ft
Kardos György (1918–1985)
655.4/.5(493):929Kardos Gy.
894.511 – 822**

Tartalom:

1. Ágyúlövés helyett / Csurka István (1934-). – p. 7-9.
 2. Koszorúm Kardos György sírjára / Pálffy Györgyné. – p. 10-12.
 3. Kardos György emlékére / Huszár Tibor (1930-). – p. 43-44.
 4. Egy katona irodalmár / Nemeskürty István (1925-). – p. 45-48.
 5. Kardos Györgyről két tételben / Gyurkó László (1930-). – p. 50-58.
 6. Beszélgetések Kardos Györggyel / Kolozsvári Grandpierre Emil (1907-). – p. 59-62.
 7. Volt egyszer egy korszak / Szinetár Miklós (1932-). – p. 63.
 8. Ének az aluljáróban / Moldova György (1934-). – p. 64-77.
 9. In memoriam: Kardos György / Dobai Péter (1944-). – p. 83-89.
 10. Csak mondom, mondom a magamét / Kardos G. György (1925-). – p. 90-92.
 11. Előfordatás / Ördögh Szilveszter (1948-). – p. 93-103.
 12. Közel hajolva / Bor Ambrus (1921-). – p. 107-114.
 13. Levél, odaát / Szabó Magda (1917-). – p. 115 – 120.
 14. Jegyzetek Kardos Györgyről / Illés Endre (1902-). – p. 121 – 122.
 15. A főúr mondja... / Galsai Pongrác (1927-). – p. 123 – 131.
 16. Ég az idő / Simonffy András (1941-). – p. 133 – 141.
 17. Egy meghíusult beszélgetés emlékére / Szűcs Julianna, P. (1946-). – p. 142-143.
 18. Társzerzőm / Hernádi Gyula (1926-). – p. 144-150.
 19. Kardos György egy filmregény szinopszisát olvassa / Köntös-Szabó Zoltán (1940-). – p. 153-158.
 20. A kezdet / Jancsó Miklós (1921-). – p. 159-161.
 21. „Halála előtt senki sem jellemezhető” / Szalay Károly (1929-). – p. 162 – 164.
 22. Mementó / Agárdi Péter (1946-). – p. 167 – 169.
 23. A magvető / Tóth Gyula (1928-). – p. 170 – 174.
 24. Rendhagyó varázsa / Vitányi Iván (1925-). – p. 176 – 177.
 25. Egy kiadó életműve / Vészi Endre (1916-). – p. 178 – 179.
 26. Kardos Györgyről / Sánta Ferenc (1927-). – p. 180 – 182.
 27. Emlékeztető / Szécsi Margit (1928-). – p. 183 – 184.
 28. Kardos György életműve / Sükösd Mihály (1933-). – p. 185 – 190.
 29. A Kardos-jelenség / Berend T. Iván (1930-). – p. 191 – 192.
- A szépirodalmi művek szerzői:
30. Kálnoky László (1912-1985). – 31. Ágh István (1938-). – 32. Csajka Gábor Cyprian (1954-). – 33. Tandori Dezső (1938-). – 34. Keszthelyi Rezső (1933-). – 35. Mátyás Ferenc (1911-). – 36. Parancs János (1937-). – 37. Bella István (1940-). – 38. Csorba Győző (1916-)

A háromféle változat összehasonlításából a különbségek első látásra kitűnnek, s szinte önmagukért beszélnek. A címleírások számítógépes változata nem tartalmazza a Cutter-számokat, a minősítő jeleket, a tételszámot és a tárgyszavakat, ezeket az ŰK szerkesztősége, illetve a tételszámot a Könyvtárellátó adja. Módosítja az ŰK szerkesztősége az ETO számokat is. Az MNB számára készült változat, mely fenti adatokat nem tartalmazza, sokkal részletesebb, elemzőbb feltárást ad. Úgy tűnik, az egyetlen alapeírás alapján előálítható rugalmas, sok célú felhasználás előnyei mindennek alapján teljesen világosak.

Hogyan viszonyul ezek után egymáshoz a szabvány, valamint az MNB, illetve az ŰK számára készült leírás? Az MSZ 3424/1 szerint a leírásra megválasztott adatelemek köre szerint a leírás lehet teljes vagy egyszerűsített. Ez nem is jelent problémát, így az ŰK céduláira nem iratjuk ki például a kiadvány idegen nyelvű kivonataira, a példányszámra stb. vonatkozó megjegyzést, vagy az eredeti címet, mint a besorolási tétel besorolási adatát (ez csak megjegyzésben szerepel). A szabvány szerint viszont egyszerűsített leírásban csak a magyarból fordított könyvek eredeti címének közlése kötelező. Mivel az ŰK idegen nyelvű kiadványt csak elvéve közöl (főleg nyelvkönyveket), külföldi szerzők magyarrá fordított művei esetén pedig eddig is felvette az eredeti címet, joggal igényelte ezután is. A szerzői (közreműködői) funkciót jelölő kifejezések rövidítését azonban csak az egyszerűsített leírásban engedi meg a szabvány, s általában az adatelem leírásának módja szerint tesz engedményeket ([et. al.] és [stb.]). Fölösleges luxus lett volna olyan programot iratni a gépre, amely például az „illusztráció”, „illusztrált”, „illusztrálta”, „illusztrátor” szavakból a jelek egyenkénti vizsgálatával, „ill.”-t „csinál” az egyszerűsített leírás számára, nem is beszélve az előre nem látott variációkról.

A közművelődési könyvtárosok legfőbb érve az új bibliográfiai leírás ellen az volt, hogy ezzel jelentősen megnő a bibliográfiai tétel hossza. Tekintettel arra, hogy az ŰK a komplex tartalmi ismérveket – általában az ismérvek permutációjával – több különálló jelzetben is kifejezi, az MNB „engedett”, maximálisan törekedett a leírasi rész rövidítésére, Budapest helyett Bp.-t ír, vállalva annak ódiumát, hogy nem felel meg a teljes leírás számára előírt követelményeknek. Az egyszeri feldolgozás – többszöri felhasználás nyilvánvaló alapelve szerint adattartalmi megfeleltetést a különféle szolgáltatásokban nemcsak gazdasági okokból nem engedhetünk meg. Vagyis a gyakorlati munka során úgy alakult, hogy az MNB nem teljes, az ŰK nem egyszerűsített leírásokat közöl.

Egyetlen gondolat erejéig térjünk vissza a rövidítésekre. Ez az a szabvány, amely az utóbbi 10 évben a legtöbbit, illetve a legtöbbször változott. Az ésszerű változtatásokba az MNB – persze lehetőleg kumulációs határokkal – mindig „belement”, ha azok csak a gyakorlatát, a leírásban alkalmazott megoldásait érintették, (ezeket nagyvonalúan nevezhetjük szépséghibáknak is), de a besorolási adatokban, a katalógusszerkesztésben szerepet játszó változtatásoknál „kivárt”!

Nyilvánvaló, hogy a jövő csak a központi szolgáltatások és a gépesítés további együttes fejlesztését hozhatja. Mit jelent ez az Új Könyvek szempontjából?

Mindenekelőtt már folyamatban van az ÚK előállításának fényszedésre való átállítása. Ez távlatilag lehetővé tenné azt is, hogy a címleírásokat, illetve a nyomtatott katalóguscédulák teljes tartalmát közvetlenül, gépről gépre lehessen átvinni, így végérvényesen megszüntetve a hibák egyik bosszantó forrását, a szedésnél szinte kiküszöbölhetetlen sajtóhibákat. Régi terv, hogy az ÚK fokról fokra egyre több levonatról fog ideiglenes címleírást és ismertetést közölni, lehetővé téve ezzel az előrendelést, a rendelés biztos teljesítését és a szállítás jelentős meggyorsítását. Az ehhez szükséges számítógépes feltételek megteremtése a Könyvértnél már előrehaladott stádiumban van. Feltehetőleg az OSZK-ban is sor kerül számítógépes fejlesztésre – egyes fejleményeket talán ma még nem is láthatunk előre.

Hogy aztán a jövőben is lesznek-e az ÚK leírásaira panaszok és bennük hibák? Minden bizonnyal – ez már a dolgok természetében rejlik. De az ÚK és az MNB szerkesztősége mindent megtesz, hogy számuk állandóan csökkenjen. Reméljük, ez sikerülni is fog.

*Nagy pillanat az információtudományban # 237 Arlin Marc Hitt
felfedezi az almező-elvásztót!
(az American Libraries 1986. 6. sz. humorából)*

A SZABVÁNYKÉSZÍTŐ FELELŐSSÉGE

BERKE BARNABÁSNÉ

Szeretném ez egyszer arra kérni az olvasót, fogadjon el e lap hasábjain megszokott komoly „szakmai publikáció” helyett egy személyes, bevallottan elfogult beszámolót szabványaink tíz évéről, a szabványkészítőknek – beleértve e cikk íróját is – a mai magyar könyvtári életben vállalt felelősségéről. Olyan kérdésekről, gondokról szándékozom beszélni, amelyeket sok könyvtáros kolléga megfogalmazott és el is mondott különféle fórumokon, de mivel az igazi címzettet nehéz volt megtalálni, ha egyáltalán lehetett, kérdéseik kissé a levegőben hangoztak el. Hivatalos választ rájuk magam sem adhatok, de remélem sikerül néhány miéltre felelettel vagy legalábbis magyarázattal szolgálni, s egyúttal segíteni a feszültségek feloldásában.

Szabványügyek terén egynémely minőségemben érintett, másokban illetékes vagyok – ez sokáig ambivalens érzéseket keltett bennem; most, hogy már majdnem „be van fejezve a nagy mű”, a leíró katalógusok megújításához szükséges szabványok együttese készzen áll, valamelyest lehiggadtam. Az ambivalenciát az okozta, hogy viszonylag rövid idő alatt a szabványok tanulójából, megismerőjéből készítőjük, majd oktatójuk is lettem. Az első szerepről mindössze annyit, hogy a másik kettő elkezdésével, majd állandó, kötelezőnek érzett vállalásával a tanulás nem szűnt meg, csak „fokozódott”.

A szabványmunkába a 70-es évek végén kapcsolódtam be; már nem voltam zöldfülű, de még tapasztalt róka sem. Rövidesen rá kellett jönnöm, hogy a szabványkészítés nehéz szellemi és testi munka – képzeljenek csak el egy-egy, néha nyolc órán keresztül tartó szabványtárgyalást, ahol mindössze három-négy oldalnyi szöveget sikerül mondatonként tető alá hozni, hogy majd a következő tárgyaláson kiderüljön, nyomós érvek és újabb szempontok felbukkanása miatt az egészet újra kell fogalmazni. Az évek meggyőztek róla: csak az igazán eltökéltek, az ügyben elkötelezett szakmabeliek vállalnak tartós részvételt a szabványosításban.

A Magyar Szabványügyi Hivatal felvállalta a legújabb nemzetközi tendenciáknak megfelelő, azaz ISBD alapú magyar bibliográfiai szabványoknak a megjelentetését. E feladat megoldásához olyan szakembereket kellett találnia és felkérnie, akik komoly dokumentumismerettel, feldolgozó tapasztalattal, a magyar gyakorlat valamint a nagy nemzeti és nemzetközi rendszerek ismeretével és a szükséges nyelvtudással rendelkeznek. Valljuk be, az ilyen kvalitású könyvtárosok, ha többen vannak is, mint akiket személy szerint együttesen fel tudnánk sorolni, nem mind váltak szabványkészítőkké. Ennek nyilván sok oka lehet, mint például a hivatali elfoglaltság, a munka természetének fent említett nehézsége, a befejezés sokszor reménytelennek tűnő volta. Nem tudom, kit mi motivált, tény azonban, hogy a Szabványügyi Hivatalnak azt a törekvését, hogy a munkába a nagy

feldolgozói múlttal, jó szakemberekkel rendelkező könyvtárak széles körét vonja be, nem koronázta siker. A szabványkészítők, az erre vállalkozók – minden egyéni törekvés, a ki-sajátítás legcsekélyebb szándéka nélkül – kevés kivétellel az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai közül kerültek ki. Az alapszabványok, mint a

könyvek és az időszaki kiadványok bibliográfiai leírása, továbbá a bibliográfiai leírás besorolási adatai személynevek, testületi nevek, címek és földrajzi nevek,

a bibliográfiai tételek betűrendbe sorolásának szabályai és szinte valamennyi, a katalógizáláshoz szükséges kiegészítő szabvány javaslatainak kidolgozói az OSZK munkatársai voltak.

Jómagam – a katalógusszerkesztési szabványok javaslatainak készítője – kivételnek számítottam, mert 1984-ig az Országos Műszaki Könyvtár képviselőjeként vettem részt a szabványbizottság munkájában. Végül én is az OSZK hajójába szálltam, amiben nem kis szerepet játszott a bizottságban végzett közös munka.

A katalógizálás, a könyvtári feldolgozás megújításához szükséges szabályzatok kidolgozása és megjelentetése jó tíz évet vett igénybe. Az „alapszabvány”-nak tartott MSZ 3424/1 „Bibliográfiai leírás. Könyvek”, 1978-ban jelent meg. Mivel úgy tűnt, ez jelenti majd a katalógizálás forradalmát, azonnal megindultak a használatának elsajátítására rendezett tanfolyamok. Az oroszlanrészt e téren a Könyvtártudományi és Módszertani Központ vállalta az OSZK-ban; több száz könyvtárost képezett ki az új bibliográfiai leírás tudományára, majd a második fordulóban e tárgy tanítására. Az oktatók számára már akkor is nyilvánvaló volt, hogy egyedül a bibliográfiai leírással semmi újat elkezdni nem lehet. A tisztességes tételnek, ha csak a katalógus számára kötelező adatokkal számolunk, tartalmaznia kell megfelelő formában a besorolási adatokat (személyneveket, testületi neveket, címeket, földrajzi neveket), s valahonnan azt is meg kell tudni, milyen műhöz milyen besorolási adatokat válasszunk. Ha mindez sikerült, hogyan rendezzük katalógussá szép céduláinkat? Egyáltalán, tisztázni kell, mitől lesz katalógus a katalógus, funkciójában és szerkesztésében megfelelő eszköz az adott könyvtár feltáró és tájékoztató munkájához. És akkor még csak egyetlen dokumentumtípusról, a könyvekről beszéltem, holott köztudott, hogy az állomány sok más dokumentumtípusból (időszaki kiadvány, szabvány, szabadalom, kutatási jelentés, disszertáció, szakfordítás, stb.) tevődik össze; ezeket is azonos elvek alapján kellene feldolgozni ahhoz, hogy beépíthetők legyenek a gyűjtemény egészét tükröző katalógusrendszerbe.

Így tehát azoknak a könyvtárosoknak, akik abban a reményben vágtak bele az MSZ 3424/1 elsajátításába, hogy ennek birtokában nekiláthatnak a katalógusreformnak, csalódniuk kellett. Jónéhány szabvány, s nem kevés befektetés szükségeltetik, látták be, – de hol vannak mindezek a szabványok? – kérdezték azonnal. Miért nem lehetett egyszerre elkészíteni őket, egy kötetben megjelentetni valamennyit, s csak azután megzavarni a lelkeket?

Jogosak voltak-e ezek a kérdések? – teszem fel most én is a kérdést. S ahhoz, hogy válaszolhassak, vissza kell térnem először a szabványkészítéshez, majd az oktatáshoz s végül az alkalmazáshoz, a gyakorlati munkához.

Könnyen belátható, hogy ha ugyanazzal a 8–10 munkatárssal kellett a Szabványügyi Hivatalnak a javaslatokat kidolgoztatnia, mint akikkel a KMK a megjelent szab-

ványokat oktatta, akikkel az OSZK bibliográfiai és könyvforgalmi főosztálya a nemzeti bibliográfiákban a gyakorlatban is alkalmazta, akkor mindez nem is történhetett másképpen. Tegyük még hozzá, hogy a szerzői és oktatói munkára nagyrészt nem munkaidejüket fordították az említett vállalkozók, lévén szinte kivétel nélkül munkahelyük vezető munkatársai. A honoráriumról csak annyit: bármilyen nyugalmas könyvtári bér munkával (referálás, korrektúra, gépelés, betűrendezés, adatlapkitöltés) a többszörösét lehet megkeresni annak ami a szabványok készítéséért vagy oktatásáért a pénztárnál felvehető; de ez csak amolyan színpadi „félre” megjegyzés. A lényeg az, hogy nem lehetett rövidebb idő alatt valamennyi vállalt feladatnak – főállásnak, javaslatkészítésnek, tanításnak – maradéktalanul eleget tenni. Hol azért pihent az éppen soron lévő javaslat az asztalon, mert az előző szabványt tanítottuk, hol azért, mert a hivatali teendő volt túl sok ahhoz, hogy el lehetett volna mélyedni benne.

Tanuló könyvtáros kollégáinknak sokszor hangoztatott véleménye szerint jobb lett volna egyszerre kézbe adni a szabványokat. Nekem, visszatekintve úgy tűnik, a felsorolt okok miatti kényszerűen hosszú idő és lassú átmenet nem ártott igazán senkinek. Vagy csak a „minden rosszban megtalálni a jót” gondolata mondatja ezt velem? Nem hiszem.

Bár a szabványoknak kötelező hatálybalépési idejük van, legtöbb nagykönyvtárunk józan ésszel bevárta, amíg összejött a szükséges készlet, s a közben eltelt időt felkészülésre szánta. Feldolgozó munkatársaik részt vettek a tanfolyamokon, próbakatalógusokat állítottak fel, házi szabályzatokat dolgoztak ki és vitattak meg szakmai körökben; mindezzel sokkal kockázatmentesebbé tették az átállást.

Közművelődési könyvtáraink hamarabb kapták az „áldást”, azaz, az új szabványok alapján készült központi cédulákat a magyar könyvekről, mint ahogyan maguk a szabványok megjelentek. Nem is győzték faggatni az oktatókat, mi miért van úgy, ahogyan van. A Magyar Nemzeti Bibliográfia természetesen elsőként vezette be az új előírásokat és alapelveket, ezekre alapozva egész számítógépes rendszerét. Majd a próbaidő leteltével erre épült az „Új könyvek” és a központi cédulaszolgáltatás. Örölnünk kell hogy szolgáltatásaival nem várta be valamennyi szabvány megjelenését, mert ha ezt tette volna, ma sem lenne európai színvonalú, rövid átfutási idejű, határidőre biztosan megjelenő nemzeti bibliográfiánk. A gyermekbetegségek elmúltak; ma már az a paradox helyzet, hogy a legújabbban megjelent szabványok egy-egy részletelőírását, például a főtételek és melléktételek jelölését az „Új könyvek”-ben kéri számon a tanfolyamok hallgatói.

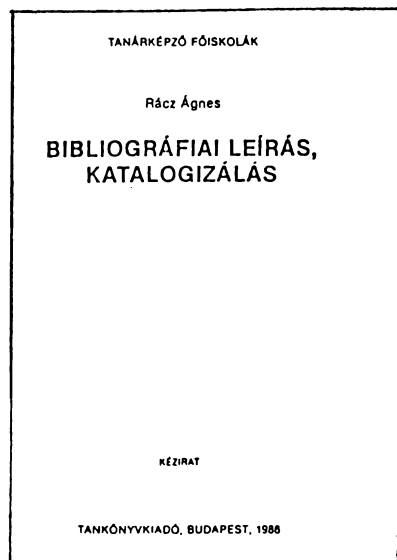
A szabványkészítő szemszögéből nézve a lassabb haladás legnagyobb hasznát abban látom, hogy tanítás közben sokat lehetett tanulni. A szabályrendszer a gyakorlat számára készült, s ha abban nem állja ki a próbát, használhatatlan papírhalmaz csupán. Kisebb változtatásokra, módosításokra minden bizonnyal rászorulnak még e művek, de az egész épület nem fog összedőlni, ez az a szabványkészítői felelősség, amit a magam részéről vállalom.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, s ezt sosem mulasztom el oktatás közben, hogy a szabványok számos megoldást tesznek lehetővé az alkalmazóknak. Minden könyvtárnak szüksége van arra, hogy kidolgozza saját házi szabályzatát, amelyben gyűjteményének méretét és összetételét, olvasóinak körét és katalógushasználati szokásait, a feldolgozói létszámot és a könyvtárban adott technikai lehetőségeket figyelembe véve alapozza meg leg-

fontosabb nyilvántartó és tájékoztató eszközét, – katalógusát. Természetes, hogy mindehhez jó, ha a szabványok mellett – azoknál könnyebben emészthető, emberibb nyelven írott, lehetőleg összefoglaló és nem lapokból álló, útmutatást is adó – segédeszköz áll rendelkezésre. A KMK már megjelentetett jónéhány, s napok alatt hiánycikké vált segédkönyvet, tankönyvet, útmutatót és példatárát. (Ezek szerzői jórészt szabványkészítői, oktatói minőségükben ismertek.) Már előkészületben van a várva-várt összefoglaló mű is: katalógizálási kézikönyv összeállításába fogtak a pihenni nem tudó és nem akaró szerzők.

Hogy el ne felejtsem! Az is elhangzott könyvtáros ajkáról, s a szaksajtóban is napvilágot látott, hogy több cikket, magyarázó, érvelő tanulmányt kellett volna publikálniuk a szabványok készítőinek, főleg az alkalmazók kételyeinek eloszlatására, problémáik megválaszolására. Nos, nekem nem sok időm maradt erre, bár belátom, fontos lett volna. Tőlem most is csak ennyire futotta.

RÁCZ Ágnes: **Bibliográfiai leírás, katalógizálás.**
Bp. Tankönyvkiadó, 1986. 326.p.

Berke Barnabásné cikkében említést tett a kézirat leadásakor már készülöben lévő összefoglaló műről, a várva-várt katalógizálási kézikönyvről. Reméljük, hamarosan beszámolhatunk a megjelenéséről is. Örömmel jelenthetjük, hogy az új főiskolai jegyzet viszont már meg is jelent. A *Bibliográfiai leírás, katalógizálás* c. tankönyv átdolgozott, bővített változata Rácz Ágnes lapunkban korábban már ismertetett *Dokumentumleírás és katalógusépítés* (Bp. SZOT Központi Iskola, 1983. 247 p.) c. munkájának (ld. Könyvtári Figyelő, 1985. 31.évf. 4.sz. 445–446.p.). A jegyzet fejezetei: – A katalógizálás jelentősége és szerepe a könyvtárakban – A katalógizálás egységesítésének főbb állomásai, nemzetközi és hazai szabályozásai

– A bibliográfiai leírás fogalma és általános szabályai – A könyvek bibliográfiai leírása – A bibliográfiai leírás besorolási adatainak megválasztása a könyveknél – A leíró katalógus szerkesztése – Az időszak kiadványok bibliográfiai leírása és besorolási adatai – A kartográfiai anyagok bibliográfiai leírása – Az audiovizuális anyagok bibliográfiai leírása – Katalógustípusok, katalógusrendszerek – A feldolgozó munka folyamata – A hagyományos és az új katalógizálási gyakorlat összehasonlítása.

A könyv függelékében: A bibliográfiai leírás szabályainak áttekintése dokumentumtípusonként – Átírási táblázatok – Szabályzatok, segédletek találhatók.

A jegyzet hozzáférhető az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban.

(A szerk.)

JÖTT! LÁTOTT! GYŐZÖTT!(?) Szubjektív szabványtörténeti szemle

PINTÉR LÁSZLÓ

A hályogkovács magabiztosságával vállaltam a megbízást: írni a bibliográfiai leírás szabványainak Magyarországon történt bevezetéséről, múltjáról, jelenéről. A keveset tudók önteltségével fogtam munkához, úgy gondoltam, van olyan kapcsolat a témával, hogy könnyen készítek egy összefoglalót.

Most már látom, milyen szerzteágazó, nehéz kérdés ez. Szerencsémre csak most, mert az idevágó irodalom – remélem – lényegi részének átnézése után, már nehezebben vállalkoznék erre az írásra. Szerencsémre, mert, ha nem vállalkozom, nem néztem volna át az irodalmat. Remélem, pontosan vissza tudom adni az olvasottak lényegét, így talán ezeknek a soroknak az olvasói is szerencsések lesznek, valamivel tisztábban látnak ebben a mindennapjainkat alaposan összekuszáló történetben.

Mert miről is van szó? Az *MSZ 3424–52 Könyvtári címleírási szabályok* (Érv. 1953. július 1.) Bp. 1952. szabvány (új kiadása: *MSZ 3424–60* változatlan címen és tartalommal) 30 évig volt érvényben. Felső, közép és alapfokon oktatták, a tanultak hosszú évek gyakorlatában rögzültek, s mindenféle szintű és rangú betűrendes katalógusokban, nagy színvonalbeli különbségeket mutatva ugyan, mégis egységes szemléletet alakítottak ki. Ez a szemlélet, s az alkalmazás közben kialakult állapot változott meg napjainkban Magyarországon (is). A változás folytatódik, hiszen még korántsem teljes a szabványok köre (elég csak a hangzó dokumentumokra gondolni).

Nos, ekkora mértékű, horderejű intézkedések megítélése, bemutatása nyilvánvalóan meghaladja képességemet, „bennfentességem” sem oly mértékű, hogy minden a változás körüli mozzanattal tisztában lehetnék, a folyamatot csak kívülről, a gyakorló könyvtáros szemszögéből láthatom, láthattam, ezért fordultam a szakirodalomhoz, annak ellenére, hogy nyugodtan egyetérthetünk *Fügedi Péterné* megállapításával, amelyet a *Könyvtári Figyelő* később még sokszor említésre kerülő 1979. évi 1. számában olvashatunk: „A katalógizálás elméleti, gyakorlati problémáiról szóló cikkek fehér hollónak számítanak a hazai könyvtári szakirodalomban. . .” (25.p.) E mondat igazsága, ez a „szűkirodalmúság” talán éppen egyik fő oka a bevezetés nyomán hirtelen kirobbant vitáknak, írásbőszségnek. Ha a magyar könyvtáros társadalom időben és részletes ismertetések kap, talán kisebb lett volna az ellenkezés, kevesebb lett volna a rossz szájjz. Másrésztől az is igaz persze, hogy *Szelle Béla* és *Horváth Magda* tankönyvei, *Domanovszky Ákos* hűvösen pontos és alapos írásai, *Csúry István* szangvinikus hevületű vitacikkei, *Fügedi Péterné* és *Varga Il-dikó*, vagy akár *Vajda Erik* és *Kuruc Imréné* hol pontosan érvelő, hol kissé ledorongolva támadó válaszai nem kíváncsítottak besteller-listára a polémia fénykorában sem. Azt mondhatnók: egyik oldalról alultájékoztató, másiktól meg érdektelenség mutatkozik. E furcsa

kettősség eredménye aztán a hirtelen föllobbanó vita az első új szabvány, az *MSZ3424/1* – 78 bevezetése után. Ne menjünk előre, tartsunk kronologikus rendet, amely ennek a történeti tárgyalásmódnak megfelel, ráadásul másfajta, elméleti felosztásra is lehetőséget ad.

Nemzetközi és magyar előzmények 1961-ig

Az előzményeket legpontosabban Szelle Béla és Domanovszky Ákos foglalja össze. Szelle Béla: „A századfordulón létrejön két katalogizálási rendszer, (P.I., A.L.A. Rules)* amelyek hatása messze túl terjed a nemzeti határokon. A nemzetközi egység bizonyos fokú megvalósítása következett be a követők két táborában. Nyilvánvaló, hogy a fejlődés új szakaszát az egységes nemzetközi katalogizálási szabályzat megteremtése (az osztályozás nemzetközi szabályzata már a századfordulón kialakult!) jelenti. A második világháború után kialakult helyzet kedvezett a nemzetközi egység kiépítésére irányuló törekvéseknek. Maga a gondolat már fél évszázada felmerült. James C. M. *Hanson* a levéltárosok és könyvtárosok brüsszeli kongresszusán 1910-ben azt javasolta, hogy az A.L.A. szabályzat alapján foglalkozzanak a problémával. A javaslat a német könyvtárosok részéről azonnal (azóta is!) ellenkezést váltott ki . . . A két világháború között eltelt évtizedek egyetlen eredménye az első könyvtári és bibliográfiai világtalálkozó (Róma, 1929) a katalóguscédula formátumában történt megegyezés volt . . . A második világháború utáni években az egységesítésre irányuló törekvés új lendületet kapott. A nemzetközi egység megvalósítása azonban eleve két nehézségbe ütközött.

1. A kétségen kívül korszerűbb elvi alapokon nyugvó angol-amerikai eljárást a német rendszer hívei nem kívánják alkalmazni.

2. A továbbfejlesztés alapjául kínáló A.L.A. szabályzat több vonatkozásban nem áll azon a színvonalon, hogy alapját képezhetné nemzetközi szabályzatnak.”¹

Domanovszky Ákos: „Az utóbbi években a könyvtári címléírás szabályai a könyvtárosok érdeklődésének előterébe léptek. A szakfolyóiratok világszerte egyre több címléírási kérdésekkel foglalkozó cikket közölnek, a címléírási szabályzatok reflektorfénybe kerültek, és miután évtizedekig látszólag a legnagyobb meglepedésre teljesítették szolgálatukat, most nemcsak sűrűsödnek, hanem többségbe is jutnak a hangok, melyek szerint e szabályzatok nem megfelelőek, fontos alapelveik elhibáztak, revíziójuk nemcsak elkerülhetetlen, hanem halaszthatatlan is. Különösen sokszor halljuk ezt a testületi szerzős címléírás szabályzásával kapcsolatban. Az amerikai könyvtárosok koncentrikus támadást intéznek e szabályozásnak, ha nem is alapgondolata, de majdnem minden fontosabb konkrét szabálya ellen. Másrészt viszont a Porosz Instrukciók körüli revíziós törekvések során egyre gyakrabban hallani a testületi szerzős címléírással kacérló német hangokat”.² A magyar helyzetre vonatkozóan: „Ausztia, Lengyelország, Magyarország, Bulgária katalogizálási gyakorlata évtizedeken keresztül a Porosz Instrukcióra épült. Magyarországon az OKBK (Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ) 1924-ben dolgozta ki az első egységes katalogizálási szabályzatot. (A központi címjegyzék katalogizálási szabályai. Bp. 1928.), mely a Porosz Instrukcióhoz képest az anonim művek leírásában mutatott eltérést

* P.I. = Porosz Instrukció, A.L.A. Rules = ALA-(American Library Association) – szabályzat.

a mechanikus címrendszo bevezetésével. Javított kiadása (A címfelvétel szabályai. Kiad. az OKBK. Bp. 1944.) már a testületi szerzöt is alkalmazta. Az MSZ 3424–52 Könyvtári címléirási szabályok 1953. július 1. Bp. 1952. szabvány szintén a mechanikus címrendszo és a testületi szerzö felhasználását írja elő.”³

Nemzetközi helyzet: „A címléirási szabályok nemzetközi egységesítésére irányuló törekvés a háború befejezése óta jelentkezik. Az indítóok kézenfekvő: a tudományok és a technika viharos fejlődése, és a fokozódó együttműködés tudományos téren parancsolóan megkövetelik mindenkitől a gyors tájékozódást a világ legtávolabbi sarkában elért új eredményekről, és ezzel egyre jobban előtérbe tolják a gyors nemzetközi bibliográfiai szolgáltatások és ezek előfeltételei megteremtésének követelményét . . . az IFLA . . . az elvi vita területéről a cselékvés terére tolja át az ügyet. A Szövetség tanácsa 1954. évi zágrábi ülésén egy munkaközösséget hozott létre, amelyet . . . azzal bízott meg, hogy 1955 november 30-ig tegyen jelentést a szerzö nélküli és a testületi szerzös művek főfelvételeinek megszerkesztésénél követendő elveket illetőleg.”⁴ „A munkabizottság a kényes kérdéseket kompromisszumos eljárással próbálta megoldani. A vitás kérdések egy részénél két engedélyezett lehetőség között szabad választást tesz lehetővé a főlap rendszavát illetőleg, de kötelezővé teszi a nem választott rendszónak a melléklap rendszavaként való alkalmazását. Az IFLA tanácsa 1957-ben elhatározta, hogy világkonferenciát hív össze. Ennek előkészítésére 1959-ben Londonban munkaértekezletet tartottak, melynek alapját 15 tanulmány képezte, köztük olyan szerzöké, mint *Lubetzky* és *Ranganathan*. A tervezett világkonferenciára 1961 őszén került sor. A konferencia . . . a katalógus célját illetőleg *Lubetzky* koncepcióját fogja kiindulási alapnak tekinteni (1. a művek identifikálása; 2. ugyanazon mű valamennyi kiadásának, fordításának, valamint ugyanazon szerzö valamennyi művének egy helyen való egyesítése), a katalógus szerkezetére vonatkozólag pedig a főlap, melléklap, utalólap megkülönböztetést alkalmazni akarja.”⁵ Más megközelítésben: „A (párizsi) konferencia célja: megegyezés a leíró katalógus rendszavainak megválasztására és formájára vonatkozó alapvető elveket (értsd: alapvető szabályokat) illetőleg. Ezt a célt a konferencia két tételből kiindulva törekedjék elérni: 1. A katalógus célja: egyrészt megtalálhatóvá tenni a konkrét könyvet magán a könyvön szereplő neve vagy pedig a könyvön megadott cím alatt, másrészt pedig egy helyen egyesíteni ugyanannak a műnek valamennyi kiadását és fordítását, valamint ugyanannak a szerzönek valamennyi művét; 2. A katalógus minden egyes tételről készült főlapból és szükség szerinti melléklapokból és utalásokból tevődik össze . . . A katalógus első feladatának megformulázása . . . magában foglalja azt a kivételt nem ismerő követelést, hogy a könyv adataitól eltérő főfelvétel esetén föltétlenül kell készíteni a könyv adatain felépülő melléklapot is. Azt a kérdést viszont, hogy a főlap rendszavát az irodalmi mű vagy pedig a konkrét könyv alapján kell-e megválasztani, vagyis, hogy a katalógus két feladata közül melyiket illeti az elsőség, az ismertetett két tétel már nem dönti el . . . nyitva akarja tartani a munkabizottság javaslataiban megjelölt kiskaput: az alternatív rendszöt, a fő- és melléklap megcserélésének engedményét.”⁶ Bármilyen hosszú is, kénytelenek vagyunk foglalkozni a konferenciával még tovább, mert az idézésre kerülő problémák fontos és máig élő kérdesei a katalogizálási gyakorlatnak és elméletnek. Határozottan ki kell jelenteni, – hiszen ez jelen dolgozat célja és értelme, – hogy az alábbi kérdéseknek semmi köze nincs az ISBD alapú bibliog-

ráfiai leírások szabályzataihoz, az MSZ 3424/1–78 kritikájához, mert az ezekkel a kérdésekkel nem foglalkozik, hanem csak egy váz, melyből – az alábbi A–F pontokban ismertett kérdések megoldása után – kitűnő katalógus jöhet létre. De csakis utána! Tehát már a londoni jelentés⁷ a következő problémákat sorolja fel mint megvitatandókat.

„A. A főlap funkciója a katalógus két feladatának szemszögéből.

B. A főlap rendszavának megválasztása: 1. a névtelenül megjelent, de ismert szerzőjű műveknél; 2. a sokszerzős műveknél, különös tekintettel a.) a többes szerzőség különböző formáira (társ szerzőség, elkülönülő részmunkák, gyűjtemények) és b.) arra az esetre, ha a szerzők száma meghalad egy bizonyos számot (pl. hármat).

C. Az egyéni szerzőket illetően megvizsgálendő 1. a több nevet használt vagy több néven ismert szerzők esetében a rendszóul választandó név kérdése; 2. a változó nyelvi formákban előforduló neveknél használandó névforma kérdése; 3. a rendszóul használandó név-elem kérdése, a.) az európai eredetű összetett és prefixumos neveknél és b.) a nem európai neveknél.

D. A testületi szerzőséget illetően megvitatandó 1., hogy helyezzünk-e el katalóguslapokat a testületi szerzők neve alatt, és ha igen, milyen körülmények között; 2. megvitatandó az alárendelt testületek nevének a.) önálló címfejként és b.) a fölöttes testület neve mellett alcímfejként való használata; és végül 3. a földrajzi nevek rendszóként való használata nem területiális jellegű testületek (államok, tartományok, városok stb.) esetében.

E. A címszavakat illetően megvizsgálendő 1. a címváltoztató anonimák rendszavának és 2. a címváltoztató sorozatok és periodikák rendszavának a kérdése.

F. Bizonyos kiadványfajtákat illetően megvizsgálendő a formai címfej, ill. al-címfej használata.”⁸

Kérem, minden könyvtáros, ki kényszerűségből vagy érdeklődésből végigrágja magát ez idézethalmazon, tegye szívére a kezét, s vallja meg:

1) Van-e ezeknek a kérdéseknek közülük az ISBD alapú magyar leírási szabványokhoz? (MSZ 3424)?

2) Megoldották-e ezeket a kérdéseket az ún. „alkalmazási” szabványok (MSZ 3401, 3423 és 3440, 3493, vagy az MSZ-KGST 1362)?

3) Szabad-e az ISBD-t felelőssé tenni a hazai katalógusok rendjének megváltoztatásáért?

4) Mi az oka az ellenkezésnek az ISBD-vel szemben?

5) Merrel lehet a kivezető út?

Az én válaszaim e kérdésekre a következők:

1) Nincs! Az ISBD alapú leírás helyett bármi más alkalmazható lenne, ha az az ISBD-hez hasonló minőségű változat volna: az ilyen alapon készült leírás beépülhet jó és rossz katalógusba egyaránt, az A–F-ben felsorolt kérdéseket önmagában semmilyen leírási váz nem oldaná meg.

2) Ezek a kérdések nem megoldottak, a megoldásukra hivatott alkalmazási szabványok egyszerűen más megoldást adnak a kérdésekre, mint az egységes szövegbe foglalt MSZ 3424–60.

3) Nem! Alkalmazásának szabványként leírható lett volna az MSZ 3424–60 beso-

rolási adatokat szabályozó része szó szerint is. Ebben az esetben a magyar betűrendes leíró katalógusok semmit nem változtak volna tartalmukat illetően, csak a leírás külalakja lett volna áttekinthetőbb és egyszerűbb.

4) Az, ami miatt ezt az 1961-ig tartó folyamatot összegezni igyekeztem: vagyis az ISBD alapon készült szabványt kezdettől fogva és következetesen összekeverték vagy éppen „csak” egybecsúsztatták az A–F kérdések megoldására hivatott szabványokkal, így aztán ezek hibáit – kevés hozzászóló kivételével – amason kérték számon. Ez majd a későbbiekből kiderül. Világosan kell látnunk, hogy az ISBD csak azért kerülhetett a támadások pergőtüzébe egy oldalról és egy eufórikus fogadtatásba más oldalról, mert az alkalmazását sürgetők, a nemzetközi katalogizálási gyakorlatot–elméletet ismerők, fenti szétválasztást tudták – erre egyébként az irodalom is bizonyítékot ad – s ismerték az ISBD előnyeit is, míg ezt így, ilyen formában, a leendő használóknak nem adták tudtára, a leírás és szerkesztés problémáit egybeolvasztották. Ez még olyan nagynevű könyvtárosokat is megzavart mint Csúry vagy Vajda. Vagyis: mivel a változások az ISBD-vel kezdődtek, s a párizsi konferencia végül nem hozta meg a kívánt eredményt A–F pontok tisztázásában, a könyvtárosok a változás és a megoldatlan kérdések miatt érzett fölháborodásukban az első jövevényen „verték el a port”. Régi szokás: a rossz hír vivőjét megbüntetik, esetleg le is bunkózzák.

5) Az általam felfedezni vélt kivezető útról később!

1962–1978. Az ISBD csendes hazai honosítása

Visszakanyarodva a párizsi konferenciához, annak eredményeiről Domanovszky Ákos ír,⁹ s ez az írás alapul szolgál később Csúry Istvánnak, aki zászlóvivője volt az ISBD-ellenzők „táborának”. (Az ő cikkei, tanulmányai 1979-től jelennek meg, ezért azokkal majd ott kell foglalkozni.) Itt most csak annyit jegyeznek meg, hogy Domanovszky egy másik, viszonylag korai, 1966-os „megnyilatkozásán” kívül¹⁰ 1962 és 1979 között a magyar könyvtári szaksajtóban a katalógusokkal és a leírással foglalkozó tanulmány, amely nagyhatású, előremutató lett volna, nem jelent meg.

Csendes hazai bevezetés – ez jellemző erre a 16 évre. A párizsi elvek bekerültek a tankönyvekbe (3 alapelvként), a „vihar” a testületi szerző körül ült, mindenki dolgozott a maga módján. A korszak – záró – nyitó- konferencia és részvevői már új dolgokon törték a fejüket, s magyar figyelők sem ültek tétlenül. Eredmény: 1973-ban a nagyobb magyar könyvtárak feldolgozó osztályai megkapták az MSZ 3424/1 T/72. XI. szabványtervezetet.¹¹ Az összes további tévedés valószínű alapja az a tervezet, amely igazán (és úgy látszik kitörölhetetlenül) összemossa az ISBD alapú leírást és az alkalmazási szabványokat avval, hogy egységes szerkezetben – az MSZ 3424–60-hoz hasonlóan – közli őket. Nézzük miről van szó: „A magyar könyvtári címleírási szabvány revíziójára a Magyar Szabványügyi Hivatal 1967-ben bizottságot szervezett. Az MSZ 3424 módosítására problémakörönként írásbeli javaslatok készültek. Az egyes szabályokra vonatkozó viták előtt a bizottság az alábbi általános elvekben állapodott meg:

1. A címleírás, illetve a leíró katalógusok alapfeladatait illetően a párizsi konferencián elfogadott ajánlások irányadóak.

2. A címleírasi szabványok revízióját a nemzetközi egységesítési törekvésekkel összhangban kell megoldani. A szabványok kialakításához figyelembe kell venni mind a nemzetközi, mind pedig a nemzetközi hatású nemzeti szabályzatokat is.

3. A nemzetközi egységhez való alkalmazkodás mellett kötelességünk a hazai legjobb katalogizálási hagyományok megőrzése és a hazai gyakorlat egységének biztosítása is. Tehát az MSZ 3424-ben már érvényesített elvének megfelelően, mind a tudományos, mind a közművelődési könyvtárak gyakorlatát egységesen kell szabályozni.

4. A szabályzatban érvényesíteni kell a számítógépes technika alkalmazásának szempontjait is.

5. Az új szabvány felépítésében szabványsorozat legyen és a különböző dokumentumtípusok szabványosításáról külön-külön szabványlapok kiadásával kell gondoskodni.

6. Az egyes dokumentumtípusok sajátos címleírasi problémái mellett kívánatos lenne a katalógusok különböző szintjeinek (teljes, egyszerűsített, csoportos, elemző) szabályozása is. (Ez később pontosan teljesül is. P. L.) A konkrét javaslatok megvitatásával közel két évig foglalkozott a bizottság . . . A szövegezés munkáját nemcsak az anyag mérete és bonyolultsága nehezítette meg, hanem az a körülmény is, hogy párhuzamosan folyamatban voltak a párizsi konferenciát követő és az előbbieken ismertetett újabb nemzetközi szabályozási munkák is, ezek eredményei pedig általában csak késéssel voltak hozzáférhetők. Így például a címleírás szövegét szabályozó ISBD csak 1971-ben jelent meg és csak 1973 tavaszán kaptuk kézhez”.¹²

A magyar címleírasi szabvány revízióját tehát nem az ISBD miatt kezdték meg, hiszen a „címleírás szövegét szabályozó ISBD csak 1971-ben jelent meg és csak 1972 tavaszán kaptuk kézhez”, hanem a párizsi konferencia ajánlásainak feltétel nélküli adaptálása volt a cél, az ISBD csupán később került bele a képbe. Így lesz teljes az összecsúszás, így lesz bizonytalan a támadások iránya, célja, hiszen ha a változtatás célja sem egészen tisztázott, akkor a változtatások ellen szóló érvek sem lehetnek pontosak! A szabványbizottság a későbbiekben persze rájön arra, hogy bár előbb voltak a párizsi ajánlások, utóbb az ISBD, mégis ezzel kell előbb foglalkozni, azért, mert ez a váz amelyre az ajánlásokat rá lehet húzni. Ezért aztán ezt az 1972-es tervezetet egy tollvonással elintézi majd a szaksajtó. Mielőtt e tollvonáshoz jutnánk, azért annyit elmondanék: a tervezet 1–13. oldala foglalkozik az ISBD-vel, a többi a később besorolási szabványokként megjelent előírásokat közli, a párizsi ajánlások után szabadon.

Az a bizonyos „tollvonás” Fügedinétől ered: „Míg az MSZ 3424 1972-es (hatályon kívül helyezett) tervezete az ISBD/M 1971-es változatát vehette csak figyelembe, az új magyar szabvány már az ISBD/M első szabványos kiadásán alapul.”¹³ De ne szaladjunk előre! Vessünk a nemzetközi szabályozásra egy pillantást! *Szilvássy Zoltánné* írja: „Az ISBD(G) koncepciójának a szélesebb szakmai nyilvánosság előtti ismertetésére egyébként először Magyarországon került sor, annak az előadásnak a keretében, amelyet Michael Gorman a Bibliographic Standards Office (British Library, London) vezetője tartott Budapesten 1976. január 8-án. A bibliográfiai leírás nemzetközi szabályozásának munkálatai hosszú évekre nyúlnak vissza. Michael Gorman 1966–67-ben megbízást kapott az Unesco-tól és az IFLA-tól egy tanulmány készítésére, amelynek célja a legkülönbözőbb eredetű

és szerkesztésű nemzeti bibliográfiákban előforduló közös adatelemek elemzése volt. E felmérés eredménye alapján vázolta fel Gorman javaslatában a szabványos bibliográfiai leírás lehetőségét. Így vette kezdetét az IFLA keretén belül a konkrét ISBD (International Standard Bibliographic Description)-program.¹⁴ Tehát a magyar szabványbizottság akkor ült össze, amikor az ISBD program kidolgozására az IFLA és az Unesco még csak megbízást ad ki Gorman úrnak. Mint ki nagy felfedezést tesz egyre hajtogatom: ugye, nincs köze az ISBD-nek az MSZ 3401, 3440 stb. alkalmazási szabványokhoz? Vagy annyira igyekszünk, hogy még az IFLA-Unesco gondolatát is kitaláljuk? Az ISBD(M) tömörített szövegével Horváth Magda fordításában ismerkedhetünk meg. „(Az IFLA Katalógizálási Bizottságának tervezete, amelyet az ISO/TC—46WG6 elé terjesztett Washingtonban, 1974 november 14–15-én tartott értekezleten.”¹⁵ E szöveg 4. bekezdése: „. . . Az ISBD(M) alkalmazásával létrejött leírást rendszerint nem önállóan használják, hanem az legtöbbször csupán része a katalógus, vagy más bibliográfiai jegyzék tételeinek. A tételek rendezésére szolgáló rendhatározó tényezők (fej stb.) kívül esnek az ISBD(M) hatályán, ezekkel a szabvány nem foglalkozik.”¹⁶ A tömörített szöveghez Fügediné fűzi a magyar hozzászólást: „Az ISBD(M) rövidített változata igen jó tömörítése a szövegnek, ugyanakkor világos, egyértelmű, szerkezete logikus, jól áttekinthető.”¹⁷ Ez így igaz, de arról nem esik szó, hogy közben mi lett a magyar szabványtervezettel? Arról megint csak azok tudnak, akikhez az új tervet megküldik.¹⁸ Ez már ISBD(M) adaptáció a javából semmi besorolási adat. „. . . különös tekintettel az információs, és ezen belül könyvtári célokra elengedhetetlen nemzetközi információcserére — a magyar szabvány lényeges elemeiben nem térhet el az egyébként is bevált ISBD/M-től.”¹⁹ Tekintettel arra, hogy a nemzetközi előzményekről szó esett (nem véletlenül idézgettem!) megkézdezném: hol is vált be 1977-re az ISBD? Elkezdték alkalmazni, de ki tudja: bevált-e, mint ahogyan egy mondatnál hátrébb megerősíti a szabvány még egyszer: „. . . mivel ezek az alapelvek beváltak . . . nincs mód arra, hogy eltérjünk a nemzetközi szabályzattól.” Ez egyértelmű szöveg. Jön is az új szabvány, az első a sorban, az MSZ 3424/1–78. Jóváhagyva! 1978. ápr. 21 Hatályba lép: 1980. I. 1. És meg is szólal a szakajtó. A megjelenéssel majdnem egyidőben, kicsit talán utána. Bizonytalanságom onnan ered: nem tudom mikor jelent meg pontosan az évben a Könyvtári Figyelő 2. vagy a Könyvtáros 4. száma, melyekben erről tájékozódhatunk. Ahogyan az egyvonalban állás a fobicban lesnek számít, úgy bizony itt az egyidejűség szintén hiba! Sokkal előbb-jobb lett volna! A tervezetek nem juthattak — nem is jutottak —el mindenhová! Fügediné a következőket írja: „1977-ben a szocialista országok nemzeti bibliográfiai szakértőinek tanácskozása az ISBD/M kötelező nemzeti bibliográfiai alkalmazása mellett foglalt állást.”²⁰ Vagyis ez volt a tervezet szigorúságának hátterében! Megtudhatjuk az írásból azt is, hogy az MNB a számítógéptechnika alkalmazásával egyidejűleg vezeti be az új szabványt az 1978/8. füzetből, s hogy alkalmazzák már a svédek, dánok, hollandok. Franciaország és a Szovjetunió pedig egyenesen országos szabványként jelentette meg hiteles fordítását,²¹ sőt a japán és perzsa nyelvterületen is kacérkodnak vele. Hát bizony, erről a vonatról nem szabad lekésni. De félre a tréfát! Lesznek még itt komoly dolgok. Addig is megtudhatjuk a Könyvtári Figyelőből hogy a magyar szabvány nem fordítás, hanem adaptálás (többkötetes könyvek leírását részletezi, megengedi az eredeti írásrendszer átírását, egyszerűbbé teszi az adatok közlését, szabályozza a sorozat-

tok leírását, szabályozza az analitikus leírást stb.), valamint néhány műhelytitokról (terminológiai viták stb.) is föllebben a fátyol. Összességében korrekt ismertetés – bár két-három, öt évvel előbb esett volna meg, mondjuk az 1972-es tervezet utószava helyett –. Ezen fölül a következőket írja: „A szabványtervezet kidolgozásában illetve megvitatásában minden könyvtártípus képviseltette magát . . . A katalogizálók többsége egyetértett a nemzetközi szabályzatokhoz való igazodás szükségességével, gyakran hangzottatott aggály volt azonban, hogy az új szabvány alkalmazása megbontja a könyvtári katalógusok egységességét. Azt nem kívánjuk vitatni, hogy ez az egységesség mennyiben valószínű, és mennyiben fikció csupán. Fontosabb érvnek érezzük, hogy a *katalógusok szerkesztését elsősorban a besorolási adatok megválasztása és alakja, nem pedig a leírás szövegében használt jelek, vagy impresszumadatok sorrendje határozza meg, így az ISBD/M-re alapozott új szabvány bevezetése nem teszi szükségessé a katalógusok lezárását, új katalógusok megkezdését.*”^{2 2}

A szöveghez három dolgot érzek szükségesnek hozzáfűzni:

1. Ha a 77-es tervezet úgy fogalmaz, ahogyan, akkor mit lehetett megvitatni?
 2. Az a bizonyos egységesség- a közművelődési könyvtárakban- megvolt, mert az Új Könyvek 1964-től egységes leírást hozott! (Más kérdés, hogy abból milyen katalógust szerkesztettek! Most én csak az alap – a katalógustétel – egységéről beszélek.)

3. Az idézet általam *kurzíválással* kiemelt részét kellett volna terjeszteni a könyvtárosok között. Ennek kellett volna – ma közkedvelt szóval – szlogennek lenni. Ha ezt időben tudatosítják, nem csak két helyen írják le (a másikról később), pontosan megfogalmazzák, akkor biztosan elemi erejű lett volna a tiltakozás a besorolási adatok megváltoztatása ellen. De hát amikor ez a mondat a Könyvtárosig és könyvtárosokig eljutott, már késő volt.

1979-től napjainkig. A nagy változások kora

1979-ben az említett első új szabvány és az ismertetések nyomán^{2 3} megjelenik Csűry István vitacikke,^{2 4} amelyben a szerző rendkívül nagy felhevültséggel, mindenki felé és mindennel vitába száll. Domanovszkyt megrója, mert nem tiltakozott erélyesen a párizsi konferencián, elveri a port a testületi szerzőn, nagy apparátust vonultat föl az olvasók keresési szokásait ismertetendő, azt bizonygatva, hogy a szerző primátusát valami veszély fenyegeti (a leírásban igen!), elveti az ALA utánzását és az ISBD-t, kiáll mindenféle változtatás ellen. Ezzel aztán a válaszadóknak ad is rengeteg támadási felületet, hiszen olyan ellen hadakozik, amit úgyis be kell vezetni (ISBD alapú leírás), s ehhez keveri azt, ami majd a besorolási szabványok ügye lesz. Azoké, melyeket az MNB az 1978/18-as füzetből, a nemzetközi irányelvek fordításai és talán az 1972-es tervezet alapján, már használni kényszerül, hiszen ISBD leírású tételeit valami szerint – a még nem létező besorolási szabványok preconcepcionált változata szerint? – rendeznie kell. Ráadásul a vita Vajda Erik váratlan kijelentései miatt – a főlap melléklap viszonya – ki is siklik, evvel kénytelen még foglalkozni Domanovszky és Varga Ildikó is válaszcikkeikben. A vita odáig fajult, hogy Csűry válaszában „vagylagos címe” (hogy a terminológiát használjam) már azt kérdi, hogy

egyáltalán „ki, mit mondott?”²⁵ Domanovszky cikkéből²⁶ csak azért nem idézek, mert pompás írás, akit érdekel a vita, elejétől végéig olvassa el. Kiigazítja Csűrty is és Vajdát is, olyan stílusban, amelyet a magyar könyvtári irodalomban valószínű csak ő tudott. Idézek viszont Varga Ildikótól: „Az, hogy az ISBD-n sok az angolszász vonás (bár csak egyet neveznek meg a vitázó felek), és kevés a magyar, egyáltalán nem meglepő. Így van ez a tudomány sok területén, a könnyűzenéről nem is beszélve. Ámde miért „sputnik” a sputnyik angolul? Mert az orosz nyelvterületen született. A tanulság: aki hamarabb hozza létre a jobbat, annak előnye van azzal szemben, aki a még jobbat szeretné – de nem csinálja.”²⁷ Hát kérem, ez is szlogen lehetne . . . S mindez azért mondható el, mert a vitázók – Csűrty is – mindenfelé vágnak, minden változás ellen tiltakoznak. Ahelyett, hogy az ösztűz a besorolási szabványok megváltoztatása ellen irányulna. No de, ha a változtatások iránya homályos, vagy egy-két közhely magyarázza azokat (számítógép, nemzetközi alkalmazás-alkalmazkodás), akkor a tiltakozás is csak találmányra csapkodhat . . . ” Miért vagyok az új szabvány feltétlen híve? Mert mióta megtanultam (megtanultam!) azóta nem tudok eligazodni a régiben. Az új szabvány ugyanis logikusabb, kevésbé támaszkodik a leíró tudására, figyelmére; kevesebb szakmai tudást követel meg a katalógus használójától is, mivel egyértelműen rögzített helye és jól meghatározott értelme van minden adatszoportnak és adatelemnek, kiterjeszthető más dokumentumtípus leírására is, nemzetközi alapelvekre épül és gépi feldolgozásra is alkalmas.”²⁸ Minden szkeptikus megjegyzésem ellenére – vagy éppen azokkal együtt is – egyetértek Varga Ildikóval. Kivéve az utolsó fél mondatot. „Paul Fasana már 1975 őszén metsző gúnnyal tiltakozik az ellen, hogy tendencia lett konfúzus változások mellett azzal érvelni, hogy a bibliográfiai adatok gépi feldolgozása miatt van rájuk szükség. Félreértések elkerülésére: az Egyesült Államokban felléptetett különféle, egymással nem egyszer inkompatibilis előírások a „szabványosítási” divatja ellen érvel-háborog, nem önmagában az ISBD-t minősíti konfúzus változtatásnak. (Paul Fasana: *Serials Data Control-Cuppert Problems and Prospect*=*Journal of Library Automation*, March 1976.) Úgy vélem nálunk háromféle dolog történik. A szabvány elfogadása nehéz, hosszas tájékoztató munkával jár, ami közben bocsánatos bűn, ha az egyik újat a másik újjal talán tévesen összekapcsoló hallgató számára az előadó inkább a szabvány részleteit s nem a gépesítés-ISBD viszonyt precizírozza. Kevésbé bocsánatos bűn a szabvány melletti meggyőző érvelés helyett ráhagyni a hallgatóra, hogy az automatizálás miatt így is úgy is el kell fogadnia. Végül szégyelleni-való, de előfordul, hogy a hallgatót nagyvonalúan félretájékoztató, durva egyszerűsítéssel az automatizálás az új szabvány (egyik) okaként szerepel.”²⁹

Itt be is fejezhetném az írást: véleményem szerint ez a magyar szabványosítás története dióhéjban. Az egész hosszú fejtegetés helyett ez a pár sor is megjelenhetne. Nem tettem mást, csak ennek illusztrálására gyűjtöttem adatokat (ezért is adtam az alcímet!). Az a gyakorló katalóguskészítő vesse rám az első követ, aki hasonló cikket nem hasonló végeredménnyel írta meg. De hát földadatom az új szabványok bevezetésének történetét összefoglalni, tovább kell mennem.

A szűk körben terjesztett MSZ 3424 T/77.V./ magyarázó feljegyzései ugyancsak tisztázzák, amit Fügediné és az ISBD tömörített szövege is (ez is későn van, és még rá-

adásul keveseknek hozzáférhető) jelez: „A besorolás céljaira szolgáló adatelem megválasztásával, közlésmódjával és egyéb kérdéseivel kapcsolatos szabályokat, illetve ezek változatait az alkalmazási szabványok tartalmazzák . . . Javasoljuk, hogy a tervezet olvasói, véleményezői ezt a körülményt is vegyék figyelembe és ne kérjék számon a tervezettől az említett besorolási (címfaj rendszó) elemeket.”³⁰ Szegény Csúry az egybemosások miatt mindent az ISBD-től kér számon, a válaszadók bele is fullasztják „részlet” tévedéseibe, részletkérdésekbe, mások meg a szabványtervezet bevezetőit olvasva (a könyvtárosok nagy része meg miről sem tudva, sajnos) hallgat. Ez érthető az előzmények után, melyeknek fényében bárki válaszolhat Varga Ildikónak: „. . . csodálkozom, miért a hazai bevezetés küszöbén robbant ki ez a vita, ahelyett, hogy öt vagy akár tíz éve kezdődött volna.”³² Én is felteszem hát a költői kérdést: ugyan milyen formában és hogyan robbanhatott volna ki vita, ha az előzmények olyanok amilyenekkel megismerkedtünk?

Hogy tovább léphessünk, megint Varga Ildikót kell idézni: „Ez a kérdés egyik feléről miként épül a katalógus? A másik feléről, vagyis, hogy miként lehet használni az új szabványok szerinti cédulákból álló katalógust: jobban-e, mint a régivel vagy rosszabbul, valóban megválaszolhatatlan. Egyrészt mert még nincs ilyen katalógusunk (hát akkor honnan vették a tervezet összeállítói, hogy az alapelvek beváltak? P. L.), másrészt mert amilyen most van, annak használatát sem vizsgálták, legalábbis egyesek ezt állítják.”³² Nos, ez így remélhetően teljesen világos. Az egyik kérdés valóban az: miként épül a katalógus? A másik kérdés – a mi vizsgálódásunk szempontjából – nem az: hogyan használják, hanem az: miből készül, miként? A katalógus használata (használhatósága) ettől függ! Miként-miből? Jó katalógus készülhet – készült is sok – a régi szabványok alapján leírt tételekből is. Rossz készülhet az ISBD alapú, új besorolási adatok szerint összeállított tételekből is. Attól függ a „mit”, „miként” használom föl? A kőbaltával is lehetett eredményesen ölni, a lézerfegyver is csődöt mondhat. A „miből”-t a besorolási szabványok határozzák meg. Mint előrevetítem már: ezek nem hoznak semmi újat a régivel szemben, csak mások.

Eleget tesznek a párizsi elveknek – csakúgy, mint a régi – vagy az egységesített cím és a „Művek” fiktív cím bevezetésével még szét is szakítják a hazai gyakorlatot, hiszen ezeket a közművelődési könyvtárak nem használják-, gyakorlatilag a mechanikus címrendszót is engedélyezik, és a végletekig belebonyolódnak – elődjükhöz hasonlóan – a testületi rendszó testületileg elfogadott gubancába. Csak a testületek nevét most nem úgy kell leírni mint régen. Az egyéni szerzős neveknél nincs „gond”: nem hoz alapvetően újat a régihez, csak sok konkrét esetben – mást. Most meg úgy tűnik, én kiabálom a változtatás után? Igen! Ha már változtatni kell, akkor a hibás alapelvek eltörlésével változtassuk meg a gyakorlatot, ne néhány (nem is olyan kevés) gyakorlati tétel megváltoztatása mellett hagyjuk meg a régi-rossz-elveket. Ami elvi változást is jelent az új hazai szabvány, és ami elvi változást ugyan nem hoz, de a többihez viszonyítva nagy átalakulást okoz, az a besorolási szabvány. A tételszerkesztés nem okoz különösebb megrázkódtatást, nagyjából a régivel egyezik (mikor-mi lesz a főap meg határozási szabványt is érintsük – bocsánat: terminológiai változás – hogy a főap meg határozási szabványt is érintsük – főlap-főtétel, melléklap-melléktétel. Kérem, ne ez nem 100%-ig igaz esetleg, akkor az egészből ne ezt az egy részletkérdést ragadják majd ki, ha kritizálni akarják írásomat! Ez már az 1979-es vitát is kisklatta, kishíján!) Szóval – az ISBD-hez csapva jön csóstitül az új

szabványok sora, melyek azt határozzák meg miből épül majd a katalógus? De milyen hosszú ideig jönnek! De mennyien vannak! 21 db 1978–1985-ig!

A könyvtár képes-e ebből a sok szabványból (oldalanként jelenleg 4,– Ft) szükség szerint vásárolni? Mikor lesz teljes? (mert ugye hiányoznak még az állóképek, hangfelvételek, mikrofilm lapok, mozgóképek, régi könyvek, kartográfiai anyagok, nem publikált úti jelentések stb. bibliográfiai leírásának vagy görög, héber, japán stb. betűk átírásának szabványai. Ezekhez csak útmutatók léteznek és nemzetközi ajánlások, de magyar szabvány nem!) Mikor lesz változatlan? (Új, javított kiadás is készül.) Mikor lesz kiadható egy kötetben? (Nyilván, ha teljes és változatlan lesz! De akkor újra a kérdés: mikor lesz teljes és változatlan?) Miért kellett apránként bevezetni? Miért kellett megjelenés előtt már az elképzelt szabvány szerint dolgozni? Mikor lesz jó egyetemi és főiskolai, alap- és középfokú tankönyve? Csúrynek, a változatlanság őrének és a számítógépes hozzászólónak igaza volt: a változtatás szele mindent elsöpört. Mit tesznek a szabványalkotók? A KMK? Az egyetem? A felső-közép-alapfokú oktatás? Lelkesen propagálják az újat. Szerencsére tartítják is! KMK tanfolyamok sorban: legjobb a könyvek leírásáé. (Szelle Béla kitűnően interpretálja az új szabványt is. Nem lehet, nem megérteni, nem elfogadni.) A hangzó dokumentumok leírásáé gyengébb (nincs szabvány!), az időszaki dokumentumoké is az, (változik az új szabvány is!). Van aztán besorolási, betűrendbe sorolási és oktatásra (könyvtárosi alap- és középfokú tanfolyamon) jogosító tanfolyam is. Varga Ildikó sorozatot ír „Mi legyen a katalógusokkal?” címmel a Könyvtárosban.³² Varga Ildikó – e témáról előadásokat is tart. Szóval teljes: gözzel folyik a propaganda és a tanítás. Mindenki magol. Vita nincs (illetve néhány tanfolyami órán és konferencián, némi . . .) Magoljuk a szabványokat melyektől Csúry István – sajnos hiába és rosszul – annyira óvott minket, s amelyek – már, itt-ott tettem rá célzást, többre ehelyt nincs lehetőség – semmit, vagy nagyon keveset oldnak meg az elején idézett A–F pontokból. Mint mondtam, csak mások: Központi Statisztikai Hivatal helyett most van Magyarország. Központi Statisztikai Hivatal. Ez az egy változás például hány változtatást jelent a mi 200 ezer dokumentummal „bírkózó” katalógusunkban és át lehet rajta vezetni a változásokat? Jut eszembe: mi van a nagy tudományos könyvtárak katalógusaival? Talán még olyan is van, amelyik nem foglalkozik a kérdéssel?

No, addig jutottunk a szabványosításban. És most jött a gyakorlat. Az Új Könyvek és a könyvtárak. „Az Új Könyvek 1981-es, szabadlapos évfolyamának első negyedéve lezárult. A mostani 8. számmal azonban nemcsak az újabb negyedév indul útjára – de – úrhajózási műszóval élve – berobban a második indítómű is: a recenziók élén immár a gépi úton előállított, a Magyar Nemzeti Bibliográfia munkatársai által programozott, az új szabvány szerinti, azaz az új változat nélküli bibliográfiai leírások állnak . . . A nyomtatott katalóguscédulák, miként eddig, most is a hagyományos leírásokat fogják tartalmazni, az új típusú leírás 1982-től válik majd általánossá . . . Minden reformnak, minden változtatásnak ára van. Az új leírások nemcsak abban fognak eltérni, ami feltétlenül szükséges (a szabvány és a gépi előállítás diktálta módosítások), hanem pl. a szakozás tekintetében is . . . Előfordulhat, sőt nagyon is alószínű, hogy a mostani és ezután következő számszámok, ETO számok eltérnek az eddigektől: természetes, hiszen más műhelyben készülnek. Változatlan lesz viszont a tárgyszó-katalógus alapjául szolgáló tárgyszó-kincs, vál-

tozatlanul adjuk (jóllehet a gépi program ezeket az adatokat nem tartalmazza) a Cutter-számot és a raktári jelzeteket.”³⁴ Innentől kezdve mindenki magán tapasztalhatta, mit jelent a szabványok változása. 1981. szeptember 25–26-án Kecskeméten az MKE és az OSZK-KMK tanácskozást rendez időszerű bibliográfiai kérdésekről.³⁵ A problémakörök: mi legyen a katalógusokkal (befagyasztás, átépítés, újjáépítés), változó ETO-számok, főtétel besorolási adatának leírása (cirill nevekre külön tekintettel), egységesített cím, ezen belül is a „Művek” típus, testületi szerzők nevének szabályozatlansága (azóta a megjelent szabvány – bár talán egyértelműbb, mint a régi – sok változtatásával csak növelte a zavart), raktári jel és Cutter-szám hibák. Ehhez még a földrajzi nevek és személynevek szabványainak változásával okozott zavart, és az ún. tárgyi kivetítések körüli nehézségeket – földrajzi név, szerzői név itt is – lehetne hozzátenni, aztán teljes lenne a kép: ezekkel hadakozik ma is a könyvtáros, mert bizony ezek a régítől való eltérések – amelyek az esetek többségében egyszerűen hibák – ma is virulnak és bomlasztják katalógusainkat. A későbbi hozzászólások³⁶ is ezt bizonyítják. Az új szabványok bevezetése nyomán itt tartunk most. Ezért írtam a címben ?-lel a győzött szót! Fügediné, ki-e viták legtapasztaltabb és leghiggadtabb érvelő résztvevője a következő táblázatot adja:

a címléírás

<i>funkciója</i>	<i>módszere</i>	<i>eszköze</i>
a leírt kiadvány azonosítása	a kiadvány közlésének tükrözése	a leírás szövege (a bibliográfiai leírás)
tájékoztatás (egy szerző műveiről, illetve egy mű kiadásairól)	az adatok egységesített alakban való közlése	besorolási adatok

Mivel a két feladat (azonosítás és tájékoztatás P. L.) teljesítésének módszerei egymással ellentétesek, és mivel a katalogizálásnak mindkét feladatot egyidejűleg és egyenértékűen kell teljesítenie, ezért eltérő, de egymást kiegészítő eszközök alkalmazására van szükség. A tájékoztató feladatok ellátását a szerzői (személy- és testületi) neveket, valamint a címeket egységesített alakjukban közlő besorolási adatoknak (címfejeknek), az azonosítási funkció betöltését pedig a kiadvány adataihoz hű bibliográfiai leírásnak kell biztosítani.”³⁷

Ez a „másik hely”, amiről azt írtam előbb, hogy még kifejti a lényeges különbséget. De későn! Hiszen a párizsi konferencia 1961-ben meghatározta már az alapfunkciókat és megszabta a besorolási adatok megválasztására és alakjára vonatkozó alapvető előírásokat³⁸, a koppenhágai katalogizálási konferencia pedig már megvitatta az ISBD-t, a katalógustétel leíró részére vonatkozó nemzetközi szabványt. Vagyis, tisztázta a különbségeket és azonosságokat. Ez a magyar szabványosítás gyakorlatában úgy jelentkezett: az 1972-es terv éppen csak érinti az ISBD-t, az 1977-es csak ISBD, egy utalással a különbségekre és szigorú utasítással a sérthetatlenségre, 1978-ban megjelenik az ISBD alapú leírás

szabvány, s csak ekkor jön Fügediné idézett két magyarázata, de közben már készülnek is ám az alkalmazási és kiegészítő szabványok, a változások szükségességét az ISBD-re és a számítógépre fogva, s 1979-ben már kezdenek is megjelenni. Végül is, a késlekedő, vagy pontatlan magyarázatok, az utasítgatásos rendszer érdektelenné teszi a könyvtárosokat („úgyis be kell vezetni . . .”), s a tiltakozók (Csűry) sem láthatnak tisztán, hiszen az egész szabványügy még nem „tisztá”. Így alakulhatott ki a jelenlegi helyzet: ha a katalógizálási szabványokat egységként fogom föl, akkor azok egyik része jött, látott és győzött (könyvek ISBD alapú leírása), másik része – besorolási adatok – jött, látott, de még nem győzött, mert ezek változásai borították föl az eddigi rendet, s nem pedig az ISBD (ezt ugyancsak Fügediné világítja meg legelősebben), harmadik része meg még nem is jött (nem könyv anyagok leírása, más írásrendszerek átírása). Vagyis más oldalról: katalógusunk az azonosításnak (az MSZ 3424/1–8 esetében) kitűnően megfelel, a tájékoztatásnak meg . . . hát ezekről (3440/1–5, meg 3423 és 3401 és 3493 és 3423/1–2) jobb egyelőre nem beszélni. (Ezen szabványok alkalmazását az ÚK 82/1-es számától figyelem a mai napig, s listámat, mely a vélt vagy valós hibákat, a régi katalógustól való értelmetlen, főleges eltéréseket tartalmazza, bárkinek szívesen rendelkezésére bocsájtom!) Tehát a besorolási és alkalmazási szabványok nem győztek még, „csak” bevezettek és alkalmaztatnak. S mivel ezek a szabványosításnak oly jelentős részei maga a szabványosítás sem győzhetett még.

Hol itt a kiút? Ez volt az elején megválaszolatlan kérdésem. Véleményem szerint:

1. Mielőbb be kell fejezni teljesen a szabványosítást.
2. Amíg ez nem történik meg a könyvtárosok utólagos kérdéseire olyan választ kell adni, mint Fügediné tette³⁹, s nem olyat, mint Kurucné, aki jobbára csak kioktat, ledorongol, visszautasít.⁴⁰
3. A teljesen kész szabványokat egy kötetbe gyűjtve is ki kell adni, minél előbb!
4. Változtatni hosszú ideig – még kis mértékben sem – nem szabad ezeken, legyenek akár milyenek is!
5. Jó volna az MSZ 3424–60 párhuzamos részeit az MSZ 3440-nel és a többi új szabvánnyal összevetni, s az eltéréseket csokorba gyűjtve, katalógusszerkesztési javaslatokkal ellátva hasznosításra felajánlani. Ez főként kis könyvtáraknál lenne áldásos, ahol ezekre az eltérésekre különben fel sem figyelnek. (1982-ben talákoztam olyan boldog könyvtárossal, aki a változásokról még nem is hallott, csak azt mondta: olyan furcsák ezek az új katalóguscédulák!) Amolyan konkordancia-szótár volna ez a dolog, amely egyben tisztázhatná azt is: van-e lényeges eltérés az első oldalakon felsorolt párizsi A–F feladatokra való megfelelésben a régi és az új szabvány között. (Nem véletlenül idéztem azokat.) Ha van: melyik javára? S ha a mérleg nyelve erősen az új felé billen, visszavonom néhány kifogásomat.
6. Végül – minden kifogás, fönntartás stb. ellenére – a már kész szabványok fölött nem kell vitatkozni. Bevezetésük a tiltakozások jó szelét a könyvtárosok hajójának vitorlájából kifogta, s most már úgyis késő. Vitatkozás helyett következetes alkalmazást kívánok. Mert e téren is, sajnos vannak még hibák.

Hát ennyi . . . idáig jutottam(tunk). Köszönöm türelmüket, mert hát a valóságban biztosan nem is a szabványokkal van baj, hanem az én értelmezésemmel. Éljen hát a szabványosítás! No és az alkalmazók?

Fügedinével egyetértek abban, hogy e témáról még sokat kell beszélni, írni. Nem értek viszont egyet abban, hogy érzelemmentesen kell írni, beszélni, ugyanis nehéz érzelemmentesen írni arról, amit (akit) szeretünk.⁴¹

JEGYZETEK

1. *SZELLE* Béla. *Katalogizálástörténet. – 2.r. Könyvnyomtatás kora. – 3. változatlan utánnomlás. – Bp. : Tankönyvkiadó, 1977. – 83–85.p.*
2. *DOMANOVSKY* Ákos. *A könyvtári címléírás és a testületi szerző. – Bp., 1959. – (A Budapesti Egyetemi Könyvtár kiadványai ; 9.) 3.p.*
3. *SZELLE* Béla. i.m. 81–82.p.
4. *DOMANOVSKY* Ákos. *A nemzetközi katalogizálási konferencia előmunkálataihoz. – Bp., 1960. – (A Budapesti Egyetemi Könyvtár Kiadványai ; 14.). – Különlenyomat a Magyar Könyvszemle 1960. évi 3. számából. – [3] p.*
5. *SZELLE* Béla. i.m. 88.p.
6. *DOMANOVSKY* Ákos. *A nemzetközi katalogizálási konferencia előmunkálataihoz. i.m. 12.p.*
7. *Report IFLA International Cataloging Conference, Preliminary meeting, London, July 19th–25th. Ism. Domanovszky, ld. 6. jegyzet.*
8. *Ld. 6. jegyzet. 12–13.p.*
9. *DOMANOVSKY* Ákos. *A párizsi katalogizálási konferencia szabályzat-tervezete. – Bp., 1962. (A Budapesti Egyetemi Könyvtár kiadványai ; 18.) 14 p.*
10. *DOMANOVSKY* Ákos. *A leíró katalogizálás tárgyai. – Bp., 1966. – (Könyv. Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei 3. kötetéből)*
11. *MSZ 3424/1 T/72. XI. – Szabványtervezet. – Bp. 1973 február. 229 p.*
12. *Ld. 11. jegyzet 226.p.*
13. *FÜGEDI* Péterné. *A bibliográfiai leírás nemzetközi szabványosítása és az új magyar szabvány = Könyvtári Figyelő, 24.évf. 1978. 2.sz. 117–124.p.*
14. *SZILVÁSSY* Zoltánné. *A könyvtári dokumentumtípusok bibliográfiai leírását szolgáló egységes keretszerkezet: az ISBD(G) = Könyvtári Figyelő, 22.évf. 1976. 3.sz. 240–245.p.*
15. *Nemzetközileg egységes bibliográfiai leírás a monografikus kiadványok számára. Ford.: Horváth Magda = Könyvtári Figyelő, 21.évf. 1975. 5.sz. 481–487.p. (Tömörített szöveg).*
16. *u.o. 481.p.*
17. *FÜGEDI* Péterné. *Magyar hozzászólás az ISBD(M)-hez = Könyvtári Figyelő, 21.évf. 1975. 5.sz. 487–492.p.*
18. *MSZ 3424 T/77.V./ Bibliográfiai leírás szabályai. Könyvek. Bp. 1977. Előadó: Kuruc Imréné*
19. *u.o. 2.p.*
20. *Ld. 13. jegyzet*
21. *Magyarul: ISBD/M A könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása. Bp. OSZK-KMK, 1977. – V, 62 p.*
22. *Ld. 13. jegyzet*

23. Az MSZ 3424/1–78-at ismerteti még Fügediné a Könyvtárosban is. A címleírás új szabályozása címen = 28.évf. 1978. 4.sz. 190–195.p.
24. CSÚRY István: Olvasók és könyvtárosok katalógushasználati szokásairól = Könyvtári Figyelő, 25.évf. 1979. 1.sz. 13–24.p.
25. A vita további cikkei:
 a) FÜGEDI Péterné: Válasz Csúry Istvánnak = Könyvtári Figyelő, 25.évf. 1979. 1.sz. 25–29.p.
 b) VAJDA Erik: A bibliográfiai-katalogizálási szabványok megváltoztatásának jogosultsága és elvei = Könyvtári Figyelő, 25.évf. 1979. 1.sz. 30–39.p.
 c) CSÚRY István: A ISBD disputa nyertesei és vesztesei, avagy ki, mit mondott? = Könyvtári Figyelő 25.évf. 1979. 4.sz. 380–384.p.
 d) DOMANOVSKY Ákos: Megjegyzések egy vitához = Könyvtári Figyelő 25.évf. 1979. 4.sz. 372–384.p.
 e) VARGA Ildikó: Vihar után = Könyvtári Figyelő, 25.évf. 1979. 6.sz. 557–559.p.
 f) BEN CZÉNE SZÖLLŐSY Éva: Számítógépes szemmel az ISBD-ről: Szeljegyzet a szabványosítási vitához = Könyvtári Figyelő, 26.évf. 1980. 1.sz. 52–57.p.
26. Ld. 25. jegyzet d) pontját
27. Ld. 25. jegyzet e) pontját
28. u.o.
29. Ld. 25. jegyzet f) pontját
30. Ld. 18. jegyzet 3–4.p.
31. Ld. 25. jegyzet
32. Ld. 25. jegyzet e) pontját
33. VARGA Ildikó. Mi legyen a katalógusokkal? = Könyvtáros, 31.évf. 1981. 2.sz. 81–83.p.; 3.sz. 145–148.p.; 7.sz. 414–416; 11.sz. 652–656.p.
34. Új Könyvek. 810566 tételszám előtti (8.sz.) előszava.
35. PÁL Tiborné: Utószó a Kecskeméti bibliográfiai tanácskozáshoz = Könyvtáros, 32.évf. 1982. 3.sz. 132–134.p.
36. a) BARKI Katalin. Szabványokról, katalógusokról a feldolgozó könyvtáros szemével = Könyvtáros, 34.évf. 1984. 11.sz. 646–648.p.
 b) FREISINGER Jenő. Szabványokról, katalógusokról az olvasók érdekében = Könyvtáros, 35.évf. 1985. 4.sz. 215–217.p.
 c) PINTÉR László. Az új címleírás és a nemzetközi gyakorlat = Könyvtáros, 34.évf. 1984. 12.sz. 723–726.p.
37. Ld. 23. jegyzet.
38. A közművelődési könyvtárosok VARGA Ildikó: a leíró katalógusok továbbépítése c. útmutatóból (Bp.: 1982.) tájékozódhatnak némileg. De: figyeljük meg a kiadási évszámot, megint a „leszhatár”
39. FÜGEDI Péterné. A személynevekre vonatkozó szabványhoz = Könyvtáros, 35.évf. 1985. 2.sz. 72–78.p.
40. KURUC Irméné. Mi a helyzet a könyvtári feldolgozási szabványokkal? = Könyvtáros, 35. évf. 1985. 4.sz. 209–215.p.
41. Ld. 39. jegyzet utolsó sorait.

KIS MAGYAR SZABVÁNYTÖRTÉNET – MÁSKÉPP

FÜGEDI PÉTERNÉ–KURUC IMRÉNÉ

Az 1952 óta eltelt évtizedeknek az egykori problémákat feledtető távolából sokak számára a leíró katalogizálás jól bevált szabályzatának tűnik az egykori szabvány. E nosztalgia jegyében *Pintér* László nem kevesebbet állít, mint azt, hogy a besorolási adatokra vonatkozó új szabványok nem hoztak semmi újat, a katalogizálás lényegi problémáit nem oldották meg, csak a részleteket illetően jelentettek változásokat és alkalmazásuk a régi katalógustól értelmetlen, fölösleges eltéréseket jelent.

Tény, hogy az először MNOSZ 3424–52-ként, majd a néhány példával felfrissített, az időszaki kiadványok esetében azonban valóban átdolgozott MSZ 3424–60-ként újra megjelentetett szabvány kidolgozásában az érdemek a dominánsak. Mindenekelőtt:

- a szabvány intézkedett a leíró katalógus különféle típusú tételeinek (akkori terminológiával: a főlapnak, a melléklapoknak és az utalóknak) a készítéséről;
- a könyveken és az időszaki kiadványokon kívül közölte a zeneművek, térképek, aprónyomtatványok, szabadalmak, szabványok és reprodukciók feldolgozásának legfontosabb szabályait is;
- jól eligazított a szerzőség értelmezésének leggyakoribb eseteiben és ehhez kapcsolódóan szabályozta a cím alatti leírás kritériumait is (az addigi erős német könyvtári hatástól való elszakadás jeleként érdemei közt szokás említeni a testületi szerzőség bevezetését is);
- a szabvány tartalmazta a személy- és testületi nevek, sőt részben a földrajzi nevek egységesített alakjának megválasztására vonatkozó alapvető tudnivalókat is.

Mivel a szerteágazó problémátömeg megoldására egyetlen szabvány született, nem véletlenül használtuk a fentiekben a megszorító jelzőket, az MSZ 3424–60 a katalogizálásnak valóban csak a leglényegesebbnek vélt szabályaira terjedhetett ki. Meglehetősen egyértelmű, hogy célja nem a nagykönyvtárak sok tapasztalatot hasznosító, részletesen kimunkált gyakorlatának megváltoztatása, netán házi szabályzatuk helyettesítése volt (jellemzőnek vélem, hogy a szabvány alkalmazása az OSZK-ban olyan jellegű változtatásokat jelentett, mint pl. a rejtett bibliográfiákra vonatkozó megjegyzés bevezetése). Az MSZ 3424–60 elsősorban az újonnan létesülő, illetve átszervezett kis- és középönyvtárak katalógusainak kialakításához volt gyorssegély, az indító segédlet. Másképp fogalmazva: a szabvány viszonylag zökkenőmentes bevezetésének az volt az oka, hogy a nagykönyvtárak saját szabályzatuk kivonatának tekintették (vagy alkalmazását eleve elhárították), az új könyvtárak többsége pedig a nulláról indult, így sok segítséget jelentett a számukra. Természetesen akadtak sem ide, sem oda nem sorolható intézmények, és hogy mégis az akkori szabvány „jött, látott és győzött”, abban szerepe volt az erősen centralizált irányítási

rendszernek és a nyilvános kritikára nem éppen serkentő közhangulatnak is. Elmondható, hogy a gyérszámú bírálat csupán az ellentmondások, megfogalmazásbeli pontatlanságok, hibás példák kimutatására korlátozódott.¹

Bár a magunk részéről ismételten megpróbáltunk kitérni az MSZ 3424–60 bírálatára elől, Pintér Lászlónak már említett sommás ítélete most tartózkodásunk feladására kényszerít. Előljáróban annyit: a változtatások mértéke, jellege szempontjából lényegtelennek tartjuk az MSZ 3424–60 megfogalmazásbeli pontatlanságait, ezek mégoly hatásos idézgetésére nem vállalkozunk. Tapasztalatból tudjuk, hogy egy-egy szabály szabatos megfogalmazása milyen nehéz (szép anyanyelvünk néha nem is olyan hajlékony), és hogy egy kimerítő tárgyalássorozat végén nem okvetlenül a legjobb megfogalmazás, hanem a fizikailag legjobb állóképességű résztvevő szövegváltozata kerül be a szabványba. Az alábbiakban mindössze arra keresünk választ, hogy: az MSZ 3424–60 konkrét előírásai az e szabványban megjelölt célkitűzésekkel összhangban vannak-e; a konkrét részszabályok ellentmondásmentesek-e; a párizsi katalogizálási konferencia ajánlásai jelentenek-e új elveket, vagy legalább olyan új általános szabályokat, amelyek az újraszabályozást indokolttá tették.

Az MSZ 3424–60 első szakasza a szabályok négy célját sorolja fel. Közülük az a/p pontban megjelölt (a katalógusok egységesítése, a központosítás előfeltételeinek megteremtése) nem a leíró katalogizálás specifikuma, az egységesítés mindenféle szabványosításra általánosan jellemző törekvés. Az utolsóként említett feladat teljesítése csak kis mértékben (a terjedelemtől adandó általános információként) tartozik a leíró katalogizálás körébe, „a könyv tárgyköréről, ideológiai és szakmai jellegéről” nyilvánvalóan a tárgyi katalógus tájékoztathat csak. A szabvány értékelése szempontjából foglalkoznunk kell azonban a másik két feladattal: közülük az egyik a leírt kiadványok, illetve kiadásaiuk félreérthetetlen megkülönböztethetőségét (c/ pont), a másik pedig a könyveknek a katalógusban való minél könnyebb és gyorsabb megtalálhatóságát jelöli meg célul (b/ pont).

Általában elmondható, hogy a szabvány a leírt kiadvány (illetve kiadás) azonosíthatóságát biztosította, a leírás szövegrésze minden ehhez szükséges adatra kiterjedt, a szabályok csak néhány kivételes esetben ütköztek a funkció teljesítésével. Például ha kiadványnak nem volt címe, e hiányt pótlendő, megengedetté vált, hogy „a katalogizáló a mű tárgyát a mű nyelvén röviden megnevezi” (22. szakasz). Mint a szabvány ide vonatkozó példái illusztrálják, e címadás meglehetősen szubjektív volt. Az azonosíthatóságot végképp lehetetlenné tette, hogy a címadás e sajátos módjára még kötelezően előírt megjegyzés sem utalt, tehát a külső forrásból megállapított cím és a katalogizáló által adott cím közti határ teljesen elmosódott. Hasonlóképp kétségessé tette az azonosíthatóságot a többnyelvű szótáraknál alkalmazandó egyszerűsítés, e szerint függetlenül attól, hogy a címdalra melyik a kiemelten vagy elsőként közölt cím, csak „annak az országnak a nyelvén megadott címet kell leírni, ahol a szótár megjelent” és e szabály alól még a sokszerzős, tehát címük alatt leírt szótáraknál sem tettek kivételt (20. szakasz). Az említetteknel kisebb jelentőségű hiba, de az azonosíthatóság rovására tett engedményként említhető, hogy bár a 8. szakasz a nem a címdalról, illetve nem a könyvből származó adatoknál a kerek-, illetve a szögletes zárójel használatát írta elő, a testületi példákban (két kivétellel) az illetékességi hely neve, mégis mindenféle zárójel nélkül szerepel, és így ha a címből való kiemelést két gondolatjel jelöli csupán, a tényleges cím rekonstruálhatatlan.

Arról nem is szólva, hogy ha a szerző neve a cím nyelvtani szerkezetébe tartozott, de a cím kezdőszavait jelentette, még a kiemelés jelölő két gondolatjel is elmaradt (a 15. szakasz példáiiban).

Ami a keresett könyv leírásának könnyű és gyors megtalálhatóságát illeti, kifogásunk többrendbeli:

- a személynévek egységes alakjának megválasztására vonatkozó szabályok egy része téves;
- a testületi nevek egységesített alakjának megválasztására vonatkozó előírások nemcsak a hatóságok, hanem az „intézetek” (könyvtárak, múzeumok stb) esetében is egy földrajzi nevet minősítenek rendszónak, az egyetemek esetében pedig (az amerikaiak kivételével) az intézmény hivatalos nevét teljesen mellőzik;
- mind a személy-, mind a testületi nevekre vonatkozó rendelkezések hiányosak, így pl. a testületi nevekénél nincs szabály a konferenciák, kiállítások egységesített nevééről, az alárendelt testületeknél követendő eljárásra néhány példából, a nevéket változtató testületek kezelésére pedig az utalókészítés egyik alesetéből (178/d/ pont) következhethetünk csupán;
- az említetteknel súlyosabb probléma, hogy az egységesített név megválasztására ugyan van szabály, sőt az írásmódbeli és egyéb eltérésekről készítendő utalókról is sok intézkedés található, annak a triviális, de elengedhetetlen szabálynak a kimondásával azonban a szabvány adósunk marad, hogy ha a kiadványon lévő név (névalak) az egységesített névtől lényegesen eltér ez előbbiről melléktétel, vagy utaló készítése kötelező;
- ha ehhez hozzáfűzzük, hogy a melléklapokról (melléktételekről) és utalókról szóló előírások egyébként is hiányosak (pl. a 63. szakasz a jogszabályoknál nem írja elő a könyv tényleges címéről a melléktételt), azt kell mondanunk, hogy a szabvány lehetővé tette, hogy a leírás alapján a könyv, illetve kiadása felismerhető legyen, e leírás könnyű és gyors megtalálásához azonban az olvasónak nemcsak a könyv adatait, hanem a katalógizálási szabályokat is ismernie kellett – volna.

A szükséges szabályismeret mértékét egy, az egész szabványt érintő problémával szeretnénk érzékeltetni. A melléklapok (melléktételek) készítésének módjáról intézkedő 171. szakasz a sokszorosítási lehetőséggel rendelkező könyvtárak esetében a kérdést egyszerűen elintézi azzal, hogy „annyi másolatot készítenek, ahány helyre a kérdéses címleírást be kell osztaniuk, kiemelve a rendszót, amely alá a kartont beállítják”. (A besorolásnál figyelembe veendő adatok sorrendjéről sem itt, sem az MSZ 3401-ben nincs említés.) A cédulasokszorosítóval nem rendelkező könyvtárak által melléklapként készítendő rövidített leírásban a melléklap rendszavát a főlap rendszava, ezt a rövid cím, végül a megjelenés helye és éve követi. Ebből következően a leíró katalógusban *egy szerző életművén belül*:

- a címek betűrendjében követték egymást a melléktételek, ha a szerző többmagaival alkotta ugyan a művet, de a kiadványon neve elsőként vagy másodikként szerepelt; továbbá, ha csak egy vagy két társszerzővel közösen alkotott és közülük a könyv őt nevezte meg elsőnek.

- nem a cím, hanem a szerző, illetve az első szerző neve szerint sorolódtak a melléktételek, ha szerzőnk neve a társszerzős kiadványokon csak másodikként vagy harmadikként szerepelt, vagy ha csupán valamilyen minőségű közreműködője volt a könyvnek.

Ehhez sok kommentár nem kell!

Ha már főlapról, melléklapról beszélünk, nem hallgathatunk a szabvány terminológiai bizonytalanságairól sem. (Természetesen nem arról szeretnénk szólni, hogy a főtételek, melléktételek elnevezése a szerencsésebb!) Az, hogy az MSZ 3424–60 a kiadvány – könyv – mű kifejezéseket szinonimákként használta, már sokaknak feltűnt, ennél is zavaróbb volt azonban a „rendszo” kifejezés ellentmondásos alkalmazása. Erre vonatkozóan álljon itt néhány idézet (szövegünkben a kiemelés tölünk) „*A szerző neve lesz a rendszer, minden esetben, ha a könyvben megtalálható, vagy ha az közvetett forrásból megállapítható*”, (12. szakasz). „*Ha a mű nem tünteti fel a szerző nevét, igyekezni kell azt más forrásból . . . megállapítani. Ha ez sikerül, a címléírás rendszava a szerző neve . . .*” (16. szakasz). „*Ha a szerző neve a rendszer, azt mindig teljes alakjában (családi és utónév) kell leírni . . .*” (13. szakasz). Majd hirtelen fordulattal: „*Újkori szerzőnek mindig a családneve a rendszer . . .*” (45. szakasz). „*Tárgyi rendszer mindig a mű címének első szava, eltekintve a névelőktől*” (65. szakasz). „*A főlap rendszava mindig a címléírás kezdőszava*” (6. szakasz) stb., stb. És mindez a bizonytalanság, zavar nem holmi inferioris kérdés körüli, hanem az egyik alapfogalommal kapcsolatos! Idézzük csak fel még egy pillanatra a már említett 171. szakaszt! E szerint a melléklap adatai (a kiemelések ismét tölünk: „*a/ A melléklap rendszava b/ A főlap rendszava c/ Rövid cím . . .*” Milyen is lett volna az a katalógus, amely *tényleg* a szabvány előírásai szerint készül?

Szerencsére a szabvány szövegét soha senki sem alkalmazta szó szerint, a józan ész eleve korrigálta a kirívóbb pontatlanságokat és ennek érdekében sokat tett az oktatás, és mindenekelőtt Horváth Magda kiváló tankönyve.²

Az eddigiekben még nem beszéltünk arról, hogy a „Párizsi Ajánlások” jelentettek-e újat a leíró katalogizálásban, legalábbis a mi egykori katalogizálási szabványunkhoz képest. Pintér László az 1961-es nemzetközi katalogizálási konferenciáról szólva – kissé sajátos módon – nem az ott elfogadott szabályzatból, hanem a konferenciát előkészítő londoni szakértői tanácskozás témajavaslatából indul ki. Ez még nem lenne hiba, ellenkezőleg, érdeklődésünket felcsigázó vállalkozás, a „Párizsi Ajánlások” értékeléséhez jelentős hozzájárulás lenne, ha e kindulást a kitűzött feladatok és az eredmény, tehát az elfogadott szabályzat összevetése követné. E helyett azonban váratlan fordulattal megállapítja, hogy az MSZ 3424/1 e problémákra nem adott megoldást, mivel a kidolgozásához alapul vett ISDB/M-nek a besorolási adatok problémái nem tartoztak feladatkörébe. Úgy véli, hogy a magyar ISDB/M alkalmazási szabványaként a régi MSZ 3424–60 „akár szó szerint” is megfelelt volna, és hogy a helyette kidolgozott alkalmazási szabványok a Londonban felvetett problémákat nem oldották meg. Eleve kétkem, hogy a londoni nemzetközi szakértői tanácskozáson felvetett problémákat a magyar szabvány keretében kellett volna tisztázni, bizonyos, hogy ennek fóruma a párizsi nemzetközi katalogizálási konferencia volt, mi az „Ajánlásokat” vagy elvethettük, vagy elfogadhattuk (fenntartásokkal, vagy ilyenek

nélkül). A némileg is objektivitásra törekvő vizsgálódásnak magukból az „Ajánlásokból” kell kiindulna. A szabályzat tárgyát rögtön az első mondat így határozta meg: „Az alábbi szabályok csak a címfej és a rendsző megválasztására és formájára vonatkoznak, azaz azokra a legfontosabb elemekre, amelyek a címleírások rendjét meghatározzák a nyomtatott könyvek ama katalógusaiban, ahol a címleírások egyetlen betűrendben sorakoznak a szerző neve, illetve ha ez nem megfelelő, vagy nem kielégítő, a művek címe alatt.” Vagyis kezdetől nem lehetett félreértés afelől, hogy a „Párizsi Ajánlások” a katalógustétel két része közül csakis és kizárólagosan a besorolási adatok, a rendsző, illetve a címfej problémájával foglalkoznak. Lehet, hogy az előzetes várakozásokhoz képest csalódást keltett, hogy az „Ajánlások” a besorolási adatok megválasztását és alakját illetően is csak általános elveket, illetve általános szabályokat tartalmazott. Számunkra az „Ajánlások” egyik legvonzóbb vonása a deduktív módszer lehetőleg következetes alkalmazása volt, a leíró katalógus alapfunkcióinak korszerű meghatározásából kiindulva szabályozta a katalógustételek fajtáit. Annak érdekében, hogy a kiadvány mind a kiadványon szereplő szerzői név, illetve cím szerint, mind a különböző kiadások változó alakjaihoz képest egységesített formában is megtalálható legyen, mindkét névalak (cím) szerinti nyilvántartást kötelezővé tették (5.1 és 5.2). Tény, hogy mindazok, akik a párizsi katalogizálási konferenciától a testületi szerzőség eltörlését, vagy legalább visszaszorítását remélték, a konferencián kisebbségbe kerültek (végeképp nem érthető, hogy Pintér László – miután önmaga és remélhetőleg mások számára is – tisztázta az ISBD funkcióit, a testületi „gubanc” kibogozását, miért kéri mégis az ISBD/M-től számon). Ha e kérdés megítélése nem is változott lényegesen, Pintér Lászlóval ellentétben úgy véljük, hogy az „Ajánlások” sok újat tartalmaztak az MSZ 3424–60-hoz képest. Arról, hogy a régi magyar szabvány a vállalt azonosítási feladatot sem teljesítette maradéktalanul, már szóltunk, ezért az alábbiakban csak a leíró katalógus tájékoztató funkcióinak teljesítéséhez kapcsolódó kérdésekre térünk ki. Nevezetesen:

1. Míg a „Párizsi Ajánlások” az egy szerző műveiről nyújtandó tájékoztatás érdekében a testületek közreadói (nem szerzői) funkciója esetében is előírta a melléktétel készítését (9.2.), az MSZ 3424–60 az ilyen típusú melléklapokról a könyvek esetében egyáltalán nem, a periodikumok esetében pedig csak ajánlásként intézkedett (103. szakasz).
2. Míg a „Párizsi Ajánlások” a címet nagyon lényeges visszakeresési adatnak minősíti, és mind az egyéni, mind a testületi szerző neve alatt leírt kiadványoknál szorgalmazza a cím szerinti melléktételek készítését (11.22 és 11.23), addig a régi magyar szabványban analóg előírással csak kivételképp találkozunk.
3. Az időszaki kiadványok és sorozatok címváltozása esetén a „Párizsi Ajánlások” új főtétel készítését írja elő (11.5), a magyar szabvány ide vonatkozó része e lehetőség mellett megengedi vagy az első vagy az utolsó cím alatti összevont tétel készítését is. (118. és 86. szakasz). Új az „Ajánlásokban” a lényegtelen címváltozás fogalma is, a magyar szabvány az alternatívák közti választásnál a mennyiséget (a megjelent kiadványok többségének címét) tekintette mérvadónak.
4. A személynevek egységesített alakjának, ezen belül a több szóból álló nevek rendszőelemének megválasztásában az „Ajánlások” 12. pontja a személy nemzeti hovatartozását (állampolgárságát, nyelvhasználatát) minősítette döntőnek. Ennek

az elvnek az alkalmazása a magyar szabványnak a kettősnevekre, névelőzékes nevekre, asszonynevekre, nemesi nevekre vonatkozó előírásait radikálisan megváltoztatta.

5. A testületek egységesített neve az „Ajánlások” szerint az a név, amelyet a testület kiadványaiban leggyakrabban használ (9.4.), ha pedig a testület neve saját kiadványain többféle változatban szerepel (pl. teljes név és rövidített név), a testület hivatalos nevét kell előnyben részesíteni (9.41). (E szabály alóli kivételként a hatóságok esetében a rendsző továbbra is az illetékességi terület neve a 9.44 szerint.) Végül az ajánlások jó kiinduló pontot nyújtottak az alárendelt testületek egységesített nevével kapcsolatos problémák megoldásához is.
6. Talán a legtöbbit emlegetett különbség, hogy az Ajánlások új mozzanatként, következetesen előírják az egységesített cím alkalmazását is. (11.3).
7. Végül, mivel az egy szerző összes műveiről, illetve az egy mű összes kiadásairól nyújtandó tájékoztatásnak csak egyik feltétele az egységesítés, másik feltétele az azonos nevű személyek, illetve testületek megkülönböztetése, a mi addigi gyakorlatunkhoz képest új volt az „Ajánlások” erre vonatkozó előírása is (8.22).

Tegyük hozzá ehhez, hogy a felsoroltak csak az általános szabályok közti eltéréseket jelentették, az Ajánlásokhoz való igazodás konzekvenciáiban, a részletek kidolgozásában további változtatásokat, a megszokotthoz képest valóban „mást” jelentett.

A Pintér László cikkében sokat emlegetett 1972-es Tervezet előkészítésekor úgy tűnt, hogy az MSZ 3424–60-nak a „Párizsi Ajánlásokhoz” igazodó átdolgozásával, a hiányzó intézkedések pótlásával a magyar katalogizálási szabvány korszerűsíthető.

Az 1972-es Tervezet már a „Párizsi Ajánlások” kellő ismeretében született, de kidolgozásakor a részszabályokhoz szükséges információk (elsősorban a személynevek és az anonímák címeinek egységesített alakjára vonatkozó IFLA-segédletek) még nem álltak rendelkezésre, az ISBD-k pedig az előkészítés stádiumában voltak. Részben ezért, részben a Tervezet hiányosságai, következtelenségei, továbbá szerkezeti felépítése miatt a Magyar Szabványügyi Hivatalhoz számos kritika érkezett. Okulva az 1960-as elstetett revízió tapasztalataiból, az ISBD-k elkészülte előtt nem látszott időszerűnek a katalogizálási szabvány átdolgozása.

Mi történt azonban a magyar szabványosításban 1972-től 1978-ig? *Vajda Erik* 1975-ben elkészítette „*A könyvtári és tájékoztatói (dokumentációs) szabványosítás távlati munkaterve 1975–80*”, című anyagot, amelyet az MSZH Könyvtári és dokumentációs szabványbizottsága 1975. július 9-i és 15-i ülésén megvitatott. E terv 85 oldalon egyéb szabványok mellett részletesen tartalmazza már a katalogizálási szabványokra vonatkozóan azokat az elképzeléseket, amelyek azóta megvalósultak olymódon, ahogyan e terv tartalmazta. S kik voltak a vita résztvevői? Csak a hétagú elnökséget soroljuk fel: *Barta Gábor, Fügedi Péterné, Lázár Péter, Papp István, Sárdy Péter, Sebestyén Géza, Vajda Erik*. A 13 főből álló szakértői bizottságban volt például *Csúry István, Polzovits Iván*. A bizottság kétnapos vita után elfogadta a könyvtári szabványosítás távlati tervét.

A szabványosítási terv már tükrözte azt, ami a nemzetközi szabályozás tendenciáiból megállapítható volt. A bibliográfiai leírással kapcsolatos szabványok esetében a dokumentumtípusonkénti rendezés tűnt célszerűnek (kapcsolódva az ISBD-hez) és hasonló volt

a helyzet a leendő alkalmazási szabványok (a besorolási adatok megválasztására vonatkozó szabványok) esetében is. Ugyanakkor a célszerűség (az a körülmény, hogy személynév, testületi név, földrajzi név, illetve címtípusú besorolási adat bármely dokumentumtípusnál előfordulhat) emellett szólt hogy az ide vonatkozó szabványok külön szabványsorozatban jelenjenek meg. A bizottság egy része elsőrendű feladatnak tartotta az MSZ 2155–55 sűrűs átđolgozását is. Mivel azonban az új feldolgozási szabványok kidolgozása előtt a fogalomkészlet feltérképezése, az új szakkifejezések megállapítása, a meghatározások megfogalmazása irreálisnak látszott; olyan döntés született, hogy az új definíciókat menet közben, az egyes új szabványokhoz kapcsolódóan kell kidolgozni és az új terminológiai szabvány kibocsátásának szükségességét a katalogizálási szabványok elkészülte után kell újólág megvizsgálni. Nem elvi, hanem gyakorlati szempontok határozták meg a szabványok ((szabványlapok) kidolgozásának sorrendjét. Egyszerűen abból indultunk ki, hogy a példánál nem eshetünk a „filius ante patrem” csapdájába, tehát csak olyan példákat közölhetünk, amelyekhez a szabályok már rendelkezésre állnak. Ezért elsőként a bibliográfiai leírásokra vonatkozó szabványok (az MSZ 3424-es szabványsorozat) kidolgozását tűztük napirendre. A könyvekkel foglalkozó MSZ 3424/1–78 megjelenése után, a további dokumentumtípusok ISBD-inek adaptációival párhuzamosan kezdődött meg a besorolási adatok egységesített alakjára vonatkozó szabványsorozat (az MSZ 3440) elkészítése, és csak ezután kerülhetett sor a szoros értelemben vett alkalmazási szabványok (MSZ 3423) kimunkálására. Így míg a bibliográfiai leírás szabványainak példáiban a besorolási adatok elhagyhatók voltak, az MSZ 3440 szabványlapjaiban pedig elégséges volt csak az egységesített alakok (és az utalókként közlendők) feltüntetése, az MSZ 3423-ban már mód volt teljes tételekkel való illusztrálására is. A szabványok kidolgozásának sorrendjében másodlagosan ugyan, de szerepet játszott az alapul vett nemzetközi szabályozás üteme és végül a szabványjavaslat kidolgozására alkalmas szakértő személye is.

Mielőtt a szabványok kidolgozásának eljárását ismertetnénk, (ezt az MSZ 3424/1–78 példáján mutatjuk be), szeretnénk a szabványosítás ügymenetéről is pár szót szólni. A Magyar Szabványügyi Hivatalnak (a továbbiakban: MSZH) nemcsak az új szabványok kibocsátása, hanem a meglévők szinten tartása, felülvizsgálata is feladata. E felülvizsgálat alapján a szabvány vagy változtatás nélkül korszerűnek minősül, vagy átđolgozást igényel. Ilyen felülvizsgálatra került sor, mint azt már említettük, az MSZ 3424–60 esetében az 1970-es évek elején.

A szabványosítási eljárás a szabványosítási feladat felmerülésével, majd annak az MSZH szabványosítási tervébe való felvételével kezdődik. A kidolgozási eljárás a szabványjavaslat elkészítésével, valamint a szakbizottság összetételének meghatározásával folytatódik. A szakbizottság tagjai az adott szakterület legjobb tartott szakértői, akik közül kerül ki a szabványjavaslat készítője. A szabványjavaslat elkészítésével bárki megbízható, aki mind a szakmában, mind a szabványosításban való jártassága, ismeretei és felkészültsége alapján erre alkalmas. A szabványjavaslatot vitatja meg a szakbizottság, az elnök irányításával. A vita során a szabványjavaslat kisebb-nagyobb méretű átđolgozásával jön létre a szabványtervezet kézírata. A különböző katalogizálási szabványtervezetek javaslattevői az alábbiak voltak:

MSZ 3424/1, MSZ 3440/1, 2, 3, 5 *Fügedi Péterné*; MSZ 3424/2 *Kovács Ilona, Nagy Zsoltné, Szilvássy Zoltánné*; MSZ 3424/3 *Ottovay László*; MSZ 3424/4 *Kuruc Imréné*;

MSZ 3424/5 *Balázsné Veredy Katalin*; MSZ 3424/6 *Kovács Katalin*; MSZ 3424/7 *Varga Ildikó*; MSZ 3424/8, MSZ 3423/1, MSZ 3423/2, MSZ 3493 *Berke Barnabásné*; MSZ 3440/4 *Zsembery Anikó*, *Varga Ildikó*; MSZ 3423/3 *Nagy Zsoltné*; MSZ 3401 *Sipos Márta*.

A fenti szabványok kidolgozásakor a szakbizottsági tagoknak kb. 2/3-a volt állandó.

Az adott szabványtól függően egészítettük ki a szakbizottságot a témához legjobban értőkkel (félreértések elkerülése végett: ez a szakbizottság nem azonos a korábban már említett szabványbizottsággal). Az elnöki tiszteket két szabvány kivételével Vajda Erik töltötte be.

Az MSZ 3424/1-es szabvány tervezete másfél év alatt 18 tárgyalásból álló tárgyalás-sorozat eredményeként, az elhangzott észrevételek figyelembevételével készült el. A téma fontossága és az érdekelt felek nagy száma miatt az MSZH, az általános hazai szabványosítási gyakorlattól eltérően ezt tervezetként is megjelentette. A *Szabványügyi Közlöny* 1977. 12. számában meghirdették a szabványtervezetet, amely az MSZH-tól díjmentesen igényelhető és a felszólalásokat az MSZH-hoz egy példányban, 3 hónapon belül kellett benyújtani.

A tervezet 250 példányban jelent meg, amelyből 25-öt a szakbizottság tagjai kaptak meg, a többi pedig a meghirdetés révén állt az érdeklődők rendelkezésére. Tehát valójában a szabványtervezet Pintér állításával szemben nem „szűk körben terjesztett” volt. Könyvtárosaink éltek egyébként a hozzászólás lehetőségével. Ezek alapján készült el a hozzászólási jegyzőkönyv, amelyben minden beérkezett észrevétel, a szabványtervezet szövege szerint csoportosítva megjelent, a javaslattevőnek és a szakelőadónak az egyes észrevételekre adott válaszával együtt. Ezt valamennyi hozzászóló megkapta, akik még egy lehetőséget kaptak arra, hogy írásban már közölt érveiket elmondják az ún. felszólalási tárgyalás keretében 1977 novemberében. Ezek után került sor a szabványtervezet szabványkéziratként való előterjesztésére és jóváhagyására.

A megjelent szabványokról, kidolgozásuk nemzetközi háttéréről részben a javaslattevők, részben az alakulásukkal gyakorlatban foglalkozó szakértők, a szabványokat ismertető tanfolyamon oktatók többször írtak már. Ezeket az ismertetéseket Pintér László általában korrektnek minősíti, de a cikkeket későn írottaknak tartja, és a hazai katalógizáló társadalom „alultájékozottságának” okát valamiféle információ-visszatartásban látja. Igaz, a szabványokról (és nem is mindegyikről) csak a szabványok elkészülte után jelentek meg az írások, egyszerűen azért, mert hiteles ismertetés csak a már elkészültről, jóváhagyottról szólhat. Az, hogy a *Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom* (KDSZ) folyamatosan közölte a nemzetközi szabályzatokra és az új nemzeti (nyelvterületi) szabályzatokra vonatkozó cikkek adatait (sőt referátumait), és hogy a KDSZ alapján a cédu-laformájú gyorstájékoztató bármely könyvtár (szakértő) számára megrendelhető volt, aligha vitatható. Ezt azonban önmagában nem éreztük elégségesnek, és ha cikkek írására nem is futotta erőnkől (ez esetben a többszámot az összes javaslattevő nevében használhatjuk), arra törekedtünk, hogy az új szabványokhoz alapul veendő dokumentumok magyarul (lehetőleg jegyzetekkel vagy előszóval, kommentárral kiegészítve) még az új szabványok megjelenése előtt, a beleszólás, a véleményezés stádiumában minden érdeklődő számára rendelkezésre álljanak. Mégpedig:

- a „Párizsi Ajánlások” magyar fordítása, magyarázó jegyzetekkel megjelent a konferenciát követő évben³,
- a rövidített ISBD/M⁴ és a rövidített ISBD/S⁵ magyar szövege a magyar állásfoglalással 1975-ben jelent meg;
- az ISBD/M teljes szövegének – magyar előszóval kiegészített – hiteles magyar fordítását a KMK 1977-ben (de még az MSZ 3424/1–78 tervezetének megjelenése előtt) adta ki.⁶

A magyar előszó nemcsak az ISBD-k főbb jellemzőit és a nemzeti bevezetésükre akkor rendelkezésre álló jellemző adatokat ismertette, hanem foglalkozott a Könyvtári és Dokumentációs Szabványbizottság 1975-ös döntésével, a magyar szabványosítás új programjával és annak nemzetközi hátterével is.

Vagyis: az új szabványok közül elsőként kiadott MSZ 3424/1–78 tervezetének megjelenése előtt a szakszerű (és az intézményi érdekeket képviselő) vélemény⁷ kialakításhoz minden szükséges információ az érdeklődők számára rendelkezésre állt – magyarul és könnyen hozzáférhetően. Az együttgondolkodás elősegítése végett az MKE szervezésében e témáról több előadás hangzott el és így került sor a kérdés legilletékesebb szakértőjének, M. Gormannak budapesti meghívására és előadásának megrendezésére is. Amikor pedig az MSZ 3424/1–78 tanfolyami oktatása megkezdődött a KMK-ban, e tanfolyamok mind egyiken előadások hangzottak el az MSZ 3440-es szabványsorozat előkészületeiről is.

Pintér Lászlónak az ISBD-k és a gépesítés viszonyát kommentáló gondolatsora torzító. Az MSZ 3424/1–78 kidolgozójaként nem állítottam, hgy az ISBD-k alkalmazása a katalogizálás gépesítésének elengedhetetlen feltétele, vagy hogy az ISBD a különböző rendszerek inkompatibilitását megszüntető csodaszer. Az azonban igenis gyakran elismertelt meggyőződés, hogy:

- ha a fogalmakat egyértelműen és azonos módon definiáljuk (mint ezt az ISBD-k teszik), akkor ez lényegesen elősegíti mind az emberek (könyvtárosok), mind az ember és a gép, mind pedig a gépi rendszerek közötti kommunikációt;
- ha a leírás (sőt a tétel) nem egy struktúrátlan adathalmaz, hanem adatelemeire bontott, és ezek az elemek (jóllehet csak bizonyos korlátokkal) fel is ismerhetők, ez megkönnyíti feldolgozásukat;
- ha az adatelemek nem izoláltak, hanem logikai összetartozásuk alapján csoportosítva vannak, ez további előnyöket jelent a bonyolultabb, hierarchikus felépítésű rekordokhoz való felhasználásban.

Lényegében ezek a meggondolások vezettek a besorolási adatok esetében is az adatelemekre bontáshoz és az adatelemek vizuális eszközökkel (tipografizálással, jelhasználat) való megkülönböztetéséhez is.

A kiút kereséséről

„Mielőbb be kell fejezni teljesen a szabványosítást” – írja Pintér László. Gondoljuk, hogy a katalogizálási szabványokat érti ez alatt, hiszen a könyvtári és dokumentációs

szabványok ennél sokkal szélesebb kört ölelnek fel. (Jelenleg 99 könyvtári és dokumentációs szabvány van, ebből 19 a katalogizálási szabvány.) A szabványosítási feladat nem alapvetően elhatározás kérdése, hanem az élet a könyvtári gyakorlat által megkövetelt szükségszerűségből adódó feladat. Ugyancsak hiányolja Pintér László az állóképek, hangfelvételek stb. leírási szabványait. Ilyen dokumentumok leírásával a korábbi szabványok nem foglalkoztak, hiszen ezek a dokumentumtípusok csak elvétve voltak jelen a könyvtárak állományában. Örömmel közölhetjük, hogy a hangfelvételek és a térképek bibliográfiai leírási szabványainak kidolgozása folyamatban van.

A most megalkotott szabványok kisebb korszerűsítésére, finomítására sor fog kerülni a gyakorlati alkalmazásuk során szerzett tapasztalatok alapján, a már említett rendszeres felülvizsgálat keretében, de ezek a változások nem érintik a rendszer lényegét.

„A teljesen kész szabványokat egykötetbe gyűjtve ki kell adni minél előbb.” – írja Pintér László. Ezzel egyetértünk és most már hírt adhatunk arról, hogy a katalogizálási szabványok kötetbe szerkesztésén dolgozunk, remélhetőleg 1987 első negyedében nyomdába kerül a könyvtári és dokumentációs szabványgyűjtemény első kötete, amely e szabványokat fogja tartalmazni. Jövőre várhatóan elkészül a második kötet, amely a transliterációs szabványt, valamint a bibliográfiai leírásban használt tipikus szavak rövidítéseit, időszaki kiadványok címrövidítését stb., tehát a kapcsolódó szabványokat tartalmazza.

Az új és a régi bibliográfiai feldolgozási szabványt összehasonlító „konkordancia szótár” összeállításának hasznosságával mélységesen egyetértünk (egy ilyen fejezettel a készülőben lévő kézikönyv kiegészíthető lenne). Kevésbé értünk egyet azzal, hogy a már kész szabványok felett felesleges vitatkozni. A szabványok új kiadásainál az inkonzekvenciák javításához, a félreérthetően megfogalmazott szabályok pontosításához, végül a szabványok következetes alkalmazásához épp a szabványok tartalmára vonatkozó észrevételek jelentenének segítséget. A hetvenes évek első felében a *Könyvtári és Dokumentációs Szakbizottság* akkori irányítói, *Sebestyén Géza* és *Lázár Péter* egy nemzetközi szabványosítási szemle tanulmány készítése során vették számba a szabványok kidolgozásával megbízható új erőket. Valami hasonló, a szabványosítással foglalkozó szakértői gárda felfrissítését jelentő járulékos eredményt remélünk a szabványok érdemi elemzésétől mi is.

Legvégül: ha az új szabványok sokkoló hatásúak voltak, és ennek oka – mint ezt bizonyítottuk – nem a késedelmes tájékoztatás, sőt információvisszatartás volt (a Pintér László említette másik okot, az érdektelenséget szintén nincs okunk feltételezni), akkor valószínűsíthetően baj van az információk intézményes fogadásával. A kivezető út egyik lényeges feltételének tartjuk a katalogizálói munka rangjának emelését is. Ha a katalogizálói munkájának nem szerves része a saját munkájához szükséges szakirodalomban való rendszeres, lehetőleg naprakész tájékozódás, minden szabályzatfordítás, kommentár, cikk csak pusztába kiáltott (sóhajtott) szó marad.

JEGYZETEK

1. Példaként említhető: *SARKADY* Ida: megjegyzések a címleírási szabványhoz. In.: A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve. 1953. 239–256.p.
2. *HORVÁTH* Magda: A címleírás alapjai. Bp., KMK, 1961.
3. A Párizsi Nemzetközi Katalogizálási Konferencia. A konferencia által elfogadott címleírási szabályok. Ford. M[olnár] Á[gnés]. In: Könyvtári Figyelő, 8.évf. 1962. 1.sz. 2–8.p.
4. Nemzetközileg egységes bibliográfiai leírás a monografikus kiadványok számára. Tömörített szöveg. Ford. Horváth Magda. + Fügedi Péterné: Magyar hozzászólás az ISBD/M-hez. In: Könyvtári Figyelő, 21.évf. 1975. 5.sz. 481–492.p.
5. Nemzetközileg egységes bibliográfiai leírás az időszaki kiadványok és sorozatok számára. Tömörített szöveg. Az ISBD/S rövidített változata. Ford. Horváth Magda. In: Könyvtári Figyelő, 21.évf. 1975. 6.sz. 591–600.p.
6. ISBD/M: a könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása. Ford. Horváth Magda. Bp., KMK, 1977. (Fügedi Péternének a magyar kiadáshoz írott előszavával.)
7. Az intézményi állásfoglalásra (egyetlen) példaként: *KOVÁCS* Ilona – *BACZONI* Tamásné: Az International Standard Bibliographic Description (ISBD) és az MSZ 3424 összehasonlító elemzése. Bp., OSZK, 1972.

INGYENES MIKROSZÁMÍTÓGÉP-HASZNÁLAT a New York Public Library-ben. A könyvtár 81 fiókkönyvtára közül már 24-et láttak el Apple IIe mikroszámítógépekkel, amelyekhez színes monitorok, nyomtatók és több mint 100 féle programcsomag áll ingyenesen a használók rendelkezésére. A könyvtárosok szerint a gépeket leginkább szövegszerkesztésre, BASIC vagy Logo nyelvű programozásra és oktatási célú játékokra használják. (N. I.)

RÓLUNK ÍRTÁK. . . . „A nagy könyvtárakról sok művelt ember is csak azt tudja, hogy vannak – járni nemigen mer oda (legfeljebb egy-egy fiókjába regényt kölcsönözni), használni meg még az sem tudja igazán, akit a könyvtárosok modora el nem riaszt.” (Németh László: Ha én miniszter lennék. = Valóság. 1986. 6.sz. 8.p.) (K. D.)

SZABVÁNYOS GONDOLATOK

NAGY ZSOLTNÉ

Nem lenne célszerű a könyvtári munkák között fontossági sorrendet vagy valamilyen minőségi rangsort felállítani. Mégis, minden könyvtárban rangja van a feldolgozó munkakörnek. Mindegy, hogy címleírásnak, feldolgozásnak, vagy katalogizálásnak nevezük, az tény, hogy e munka során a könyvtárba már bekerült dokumentumokról

- bibliográfiai leírást kell készíteni,
- a bibliográfiai leírást besorolási adattal (adatokkal) kell ellátni (vagy a bibliográfiai leíráson belül meg kell különböztetni a besorolási adatot), hogy katalogustélt kapjunk,
- a katalogustételekből pedig meg kell szerkeszteni a katalogust, amely ennek az összefüggő munkafolyamatnak a célja és eredménye.

A katalogus központi szerepét hangsúlyozva ült össze a párizsi Nemzetközi Katalogizálási Konferencia 1961-ben, „hogy megállapodjék a rendszóra, illetve a címfejre vonatkozó címleírási szabályoknak az egész világon egységesen alkalmazandó rendszerét illetőleg.”¹

A konferencia nem foglalkozott tehát a bibliográfiai leírás szabályozásával, adott viszont ajánlásokat a leíró katalogusra, a katalogustételekre és a címfejre, olyan ajánlásokat, amelyeket meg lehet valósítani – bármilyen típusú leírás is a katalogustétel alapja.

Pintér László cikkét (a továbbiakban: cikk) többször végigolvasva kiderül, hogy neki is ez a véleménye. Nem szeretnék vitatkozni azzal a megállapításával, hogy ez a könyvtár-társadalom köztudatában nem vált világossá. Valószínűleg van e téren ezt bizonyító tapasztalata, bár azoknak a cikkeknek a többsége, amelyekre irodalomjegyzékében hivatkozik, éppen megvilágítja, de legalábbis megvilágítani szándékozza ezt a kérdést. Az viszont megtévesztő lehet, hogy már az 1961-ig tartó időszakot tárgyaló fejezetben azt olvashatjuk, hogy „az ISBD alapon készült szabványt kezdettől fogva és következetesen összekeverték vagy éppen „csak” egybecsúsztták az A–F kérdések megoldására hivatott szabványokkal” (636.p.). Éppen ezért – bár a cikk is tényként közli más helyen – nem árt többször elismételni, hogy az ISBD program csak Michael *Gorman* 1968-ra elkészített felmérése és jelentése után alakult ki, tehát a bibliográfiai leírás szabályozására csak a 70-es évek elejétől lehetett hatással.

Ez a hatás valóban érvényesül az MSZ 3424/1 T/72.XI./szabványtervezetben² (a továbbiakban: Tervezet), amiről meggyőződésem szerint a könyvtárosok egy része e cikkből értesül, hiszen nem szabvány volt, csak tervezet, és „1973-ban a nagyobb magyar könyvtárak feldolgozó osztályai” (636.p.) kapták meg. Mivel egy példányt én is őrzök belőle, hadd idézzem a Tervezet fejében közölt felhívást: „Ez a tervezet a készülő szabvány véle-

ményezésére szolgál. Az észrevételeket a Magyar Szabványügyi Hivatalhoz . . . kell benyújtani.”

Tehát a Tervezet készítői elsősorban szakmai véleményeket vártak a végleges szabványjavaslat elkészítéséhez, semmiképpen sem gondolhattak arra, hogy bármelyik könyvtár most ennek alapján fogja megreformálni katalógusait. A Tervezetből egyébként nem lett szabvány, 1975-ben visszavonták. Meg kell tehát kérdőjelezni a cikk alábbi megállapítását: „Az összes további tévedés valószínű alapja ez a tervezet, amely igazán és úgy látszik kitörölhetetlenül összemosza az ISBD alapú leírást és az alkalmazási szabványokat avval, hogy egységes szerkezetben – az MSZ 3424–60-hoz hasonlóan – közli őket.” (636.p.)

Ha tehát most ilyen nagy nyilvánosságot kapott a Tervezet, feltétlenül meg kell vizsgítani néhány fogalmat, amely valóban félreértésre adhat okot. A ma érvényes szabványokban már nem találkozunk a „cíMLEÍRÁS” kifejezéssel, de a Tervezet címében és a cikkben is idézett Magyarázatlanban, valamint ettől függetlenül a cikkben többször is előfordul. A cíMLEÍRÁST súlyos hiba lenne azonosítani a „bibliográfiai leírás”-sal, Pintér László cikke – ha nem is teszi ezt, de – nem tisztázza a pontatlanságot. Feltétlenül szükséges tehát a két fogalom közti különbséget tudatosítani és hangsúlyozni, nehogy a továbbiakban azok is bizonytalanok váljanak ezen a téren, akik a KMK által szervezett alap- és továbbképző tanfolyamokon tapasztalataim szerint már egészen jól eligazodnak a terminológiában.

Kiindulásképpen célszerű a ma érvényes fogalom meghatározást idézni, amelyet először az MSZ 3424/1–78³ ad meg: „*Bibliográfiai leírás*: meghatározott szabályok szerinti egységes szerkezetben, formában és sorrendben leírt (rögzített) adatok összessége, amely a könyv azonosítására, nyilvántartásba vételére és a róla szóló általános tájékoztatásra szolgál.”

A fogalom meghatározás pontosságán lehet vitatkozni, ez megtörtént és megtörténik minden lehetséges szakmai fórumon, a szabványbizottsági üléseken különösen. Tény az, hogy a meghatározás „nyilvántartásba vételére” kifejezése megtévesztő, mert nem zárja ki egyértelműen a besorolási adatokat. Igaz ugyan, hogy nem is tesz említést a besorolási adatokról, ez az egész bibliográfiai leírás szabványsorozat szelleméből következik. Sehol, a szabványsorozat egyetlen tagjának fogalom meghatározásai között nem szerepel maga a besorolási adat fogalma sem, éppen azért, mert ez nem tárgya egyik említett szabványnak sem.

A cíMLEÍRÁSBA, mint munkafolyamatba viszont annak idején beleértettük a besorolási adatok megállapítását, s a cíMLEÍRÁS, mint a munkafolyamat eredménye tartalmazta a besorolási adatokat is, azaz maga volt a katalóguscédula. Az MSZ 3424–60⁴ egyértelműen a cíMLEÍRÁS részének tekinti a rendsző megválasztását, sőt a szabvány jelentős része a rendszőre vonatkozó szabályokkal foglalkozik. Mindez a ma érvényes könyvtári szabványokban külön szabványsorozat⁵ feladata.

Mint munkafolyamat, a besorolási adatok megválasztása és feltüntetése a katalógus- vagy bibliográfiai tételben egészen közel áll a bibliográfiai leírás munkafolyamatához, vagy nem is választható el tőle. Éppen ezért számomra rendkívül célszerűnek, előre megtervezettnek tűnik, hogy a két szabványsorozat legfontosabb (egymásra épülő) tagjai egy-

mást kiegészítve jelentek meg. Hiszen még nem volt hatályos az MSZ 3424/1–78 amikor már megjelent az MSZ 3440/2–79, az MSZ 3440/5–79, majd rövidesen az MSZ 3440/1–79⁶. Ez utóbbiban megtalálhatók mindazon fogalmak meghatározásai, amelyek szükségessé ahhoz, hogy megértsük: az MSZ 3424–60 szerinti *címleírás* a 80-as évektől *bibliográfiai leírást + besorolási adatokat* jelent. A mindennapi könyvtárosi munkában ez úgy jelentkezik, hogy a katalóguscédula, ami addig címleírást tartalmazott (és egy-két adatot ezen kívül: jelzet, szákszám stb.), mostantól (1979-től) bibliográfiai tételt jelent, amelynek leglényegesebb része a besorolási adat, hiszen ezt minden bibliográfiai tétel (az utaló is) tartalmazza. Mint a fogalommeghatározás (1.5) Megjegyzésében olvashatjuk: „A bibliográfia tétel a besorolási adaton kívül bibliográfiai leírást, illetve utalást, valamint – szükség szerint – ezeken kívüli besorolási adatokat, illetve egyéb adatokat tartalmaz.”

Ha volt félreértés tehát 6–7 évvel ezelőtt, amit el kell hinnünk Pintér Lászlónak, most ahelyett, hogy a meg nem értésre irányítjuk a figyelmet, inkább arra kellene helyeznünk a hangsúlyt, hogy – ma már világosan értve az 1979-ben már igazán egyértelműen megfogalmazott elveket – ezeket a félreértéseket közösen eloszlassuk. S bár a cikkben is idézett szakirodalomból⁷ inkább egymás félreértése derül ki, most jó az alkalom, hogy a két fogalom közötti különbséget kihangsúlyozzuk úgy, ahogy annak idején ezt *Domanovszky* Ákos tette.

Az MSZ 3424/1–78 „szabvány a könyvek szokványos típusú katalogizálási szabályzatának két főrésze közül – írja Domanovszky – az egyiknek a funkcióját látja el: rögzíti a könyvek címleírása tartalmának és formájának szabályait, kivéve azonban a címleírás besorolási elemeire vonatkozókat, vagyis azokat, amelyeket a hagyományos katalogizálási szabályzatok másik főrésze szokott magába foglalni. A „bibliográfiai leírás” terminusnak tehát, amelyet eddig a „címleírás” szó szinonimájaként is használhattunk, új jelentést ad, és ez: a besorolási elemekkel még el nem látott címleírás . . . azt minden félreértés elkerülése végett föltétlenül hangsúlyozni és tudatosítani kell, hogy itt egy azelőtt sem ismeretlen terminusunk az eddigtől eltérő, új jelentést kapott.”⁸ Természetesen az itt leírtak nemcsak a könyvekre, hanem minden dokumentumtípusra érvényesek.

A két fogalom tisztázása tehát 1979-ben is megtörtént. Ennek ellenére sem lehet megcáfolni a szerzőnek azt a véleményét, hogy „elemi erejű” volt a „tiltakozás a besorolási adatok megváltoztatása ellen”, s a könyvtárosok nem láttak tisztán a „leírás és a szerkesztés” kérdésében; mert a szakirodalomból ez ugyan nem derül ki, de az sem, hogy kezdettől kialakult volna egy egységes szemlélet. Ez azonban egyetlen változtatás esetén sem szokott azonnal megtörténni.

Úgy érzem azonban, ha a cikkben szükséges volt több oldalon keresztül idézetekkel ismertetni a nemzetközi és a magyar előzményeket 1961-ig, amik voltaképpen tények és semmiféle vitára, félreértésre nem adhatnak okot, feltétlenül az lett volna az etikus, ha az ilyen típusú megállapításokat, mint például: „Ez még olyan nagy nevű könyvtárosokat is megzavart, mint *Csűry* vagy *Vajda*” (636.p.) is idézettel támasztotta volna alá a szerző. Ezt nem tette, s most engedtessek meg nekem, aki többedmagammal nagy tisztelője voltam Csűry Istvánnak s vagyok most is az emlékének, hogy a szerző által is hivatkozott tanulmányokból vett idézetekkel óvjak meg másokat újabb félreértésektől. Csűry István

cikkében például ezt írja: „Ha azt akarjuk, hogy a *bibliográfiai leírás, címfejadás* (kiemelés: NZs) elvi és formai szabályozása ne voluntarista módon, spekulatív elképzelésekből származtatva jöjjön létre, . . . egy átfogó és rendszeres kutatás módszerének alapjává [kell] tenni.” Majd később az ISBD szabványsorozatról: „És ha *kiegészül* (kiemelés: NZs) a címfejszabvánnyal, az sem lesz egyéb a „Párizsi Alapelvek” valamilyen revideált változatánál . . .”⁹ Ebből a két idézetből is kiderül, hogy a szakmai igényesség követelése mellett ő igazán tisztában volt a szabványok tárgyával, hatályával, ami már csak azért is természetes, mert cikke írásakor 6–7 év telt el az ISBD/M megjelenése óta, de az ISBD/M magyar fordítását is olvashatta a szakma a *Könyvtári Figyelő* 1975. évi 5. számában, amelyből Pintér László is idézi a kétségeket eloszlató szöveget: „Az ISBD/M alkalmazásával létrejött leírást rendszerint nem önállóan használják, hanem az legtöbbször csupán része a katalógus vagy más bibliográfiai jegyzék tételeinek. A tételek rendezésére szolgáló rendhatározó tényezők (fej, stb.) kívül esnek az ISBD/M hatályán, ezekkel a szabvány nem foglalkozik.” (638.p.) Tehát már *1975-ben* tisztázódott az, amit az 1979-es vitacikkek újból tisztáztak, s ami mostantól fogva remélhetőleg nem jelent többé problémát.

Ami pedig Csűry István cikkének jelen témánkra vonatkozó részeit illeti, ezekről Domanovszky Ákos mondta ki a végső szót: „. . . újra elolvastam Csűry cikkét – azt hittem, hogy előszörre figyelmetlenül olvastam. De hiába – másodszor sem találtam benne annak nyomát, hogy ő attól, amit most már bibliográfiai leírásnak hívunk, kérné számon az egyedi művekre vonatkozó információt.”¹⁰ Akik ismertük Csűry Istvánt, tudjuk, hogy ő nem tartotta magát tévedhetetlennek, én sem akarom ezt tenni, de ebben az esetben nem ő volt az, aki valamit félreértett.

Pintér László végeredményben a besorolási adatok megváltoztatását rója fel a hazai szabványosításnak, s ezt kéri számon a szakirodalmon is: „Ahelyett, hogy az ossztűz a besorolási szabványok ellen irányulna” (640.p.). Minden elismerésem az övé azért az ügyszere tetért és szakmai igényességért, amivel hazai katalógusaink rendjének érdekében komoly erőfeszítéseket tesz, de nem vagyok benne biztos, hogy az MSZ 3424–60 alapján olyan egységes katalógushálózat épült volna ki, amelyet nem érdemes megreformálni (erről remélhetőleg mások is nyilatkozni fognak). Ugyancsak minden elismerésem az övé azért a komoly munkáért, amit arra fordított, hogy képet adjon a katogizálással kapcsolatos hazai szabványosításról, ugyanakkor nem értem, hogyan jutott arra a következtetésre, ami a „Jelentés”¹¹ megvitandó (A–F) problémáival kapcsolatos kérdéseire adott válaszaiból derül ki. (Csak így zárójelben jegyzem meg, hogy nem tudom, érdemes volt-e ebből a párizsi konferenciát előkészítő dokumentumból idézni, hogy a szerző feltehesse gondolatébresztő kérdéseit, hiszen ma már magát a konferenciát is az idő távlatából értékelhetjük.) Mivel ezek a kérdések hangsúlyt kapnak a cikkben, a rájuk adott válaszok pedig azt sugallják, mintha a magyar szabványosítás máig nem oldott volna meg lényeges feladatokat, a magam részéről megpróbálom én is a válaszadást. Mind a kérdéseit, mind a válaszait a szerző azután teszi fel, hogy idézte a „Jelentés” A–F problémáit (635.p.), ezért ezeket én nem ismételtem meg, csupán a kérdések és válaszok sorszámára hivatkozom.

Az 1. és a 3. kérdésre ugyanúgy nemleges a válaszom, mint a szerzőé: tehát az ISBD alapú leírási szabványokhoz az A–F javaslatoknak semmi közük sincs és nem is szabad az ISBD-t felelőssé tenni a hazai katalógusok rendjének megváltoztatásáért, azzal a kiegészíté-

szítéssel, hogy ezeket a kérdéseket nem kellett volna feltenni (márcsak azért sem, mert mint előbb is hangsúlyoztam, az ISBD ezekkel a kérdésekkel nem foglalkozik).

A 2. kérdésre az a válaszom, hogy *igen*, a problémákat megoldják a már megjelent és a készülő vagy tervezett szabványok – természetesen akkor és csakis akkor, ha az egyes könyvtárak, bibliográfiák a szabványokhoz döntvénytár jellegű házi szabályzatot készítenek. Vegyük sorra ezzel kapcsolatban az A–F pontot:

A. A főlap funkciójára vonatkozóan rendelkezik az MSZ 3423 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése szabványsorozat.¹² Az 1. tagja, az Általános előírások szabványlap részletesen ismerteti a leíró katalógusok funkcióit (2. fejezet), és a 3.2 és 3.3 szakaszokban a főtételről, mint minden dokumentumról kötelezően készítendő tételről rendelkezik. A szabványsorozat 2. és 3. tagja a könyvek és az időszaki kiadványok esetében tételesen részletezi, hogy a főtételnek, illetve első besorolási adatának mi a szerepe a leíró katalógus funkcióinak teljesítésében.

B. A főlap rendszavának megválasztása – mai terminológiával: a főtétel első besorolási adatának, illetve egyes esetekben a Párizsi Ajánlások intencióinak megfelelően, a melléktételek első besorolási adatának megválasztása. Ez a tárgya az MSZ 3423/2 és az MSZ 3423/3 szabványnak, amelyek készítése során a bizottság tagjai külön ellenőrizték, hogy ezeknek a típusoknak a szabályozása ne maradjon ki.

C. Az egyéni szerzők nevének szabályozása az MSZ 3440/2 szabvány feladata – ezt meg is oldotta. Egyébként az egységesített nevek közül ez az, amihez ma már magyarul is használható nemzetközi segédlet jelent meg, nem beszélve *Fügedi Péterné* összefoglalóról e témában.¹³

D. A testületi szerzőséggel kapcsolatban az 1. kérdésre az MSZ 3423/2 szabvány ad választ (3.2 fejezetének címe: A testület neve, mint a főtétel első besorolási adata). A 2. kérdésre az MSZ 3440/3 szabvány előírásai és ehhez kapcsolódóan a már említett MSZ 3423/2 „alkalmazási” szabvány ad megoldást, míg a 3. kérdéshez e szabvány mellett az MSZ 3440/5 szabványt is használnunk kell.

E. Címekre vonatkozóan az MSZ 3440/4 szabvány rendelkezik, s ennek előírásait kiegészítik az MSZ 3423/2 és az MSZ 3423/3 szabványok előírásai.

F. Bár egyértelmű megfogalmazások céljából segítség lenne egy terminológiai összevetés, úgy gondolom, hogy a főtételek mellett kötelezően vagy fakultatívan készítendő melléktételek megoldják a „címfej” és az „alcímfej” használatának problémáját – ezt az MSZ 3423 szabványsorozat szabályozza.

A szerzőnek a 4. kérdésére adott válaszával már foglalkoztam, amikor az elvi kiindulást kerestem.

Az 5. kérdésre a szerző cikke végén a „kiútra” vonatkozóan adja meg elképzeléseit. Csak a kifejezéssel nem értek egyet: nem kiútról van szerintem szó, csupán egy megkezdett, nehéz – néha ellentmondásokkal teli – munkáról, ami a befejezéshez közeledik: a katalógusépítéssel kapcsolatos sokrétű magyar szabványok elkészítéséről, s ezek gyűjtéményes kiadásáról. Nálam hivatottabbak írnak arról, hogy a szabványosítás milyen stádiumban van jelenleg, én most az *időszaki kiadványokkal kapcsolatos szabványokra*, azok hazai használatára szeretném röviden a figyelmet irányítani. Mint ahogy erről mindig is szó volt, az egyes szabványsorozatokon belül a főbb dokumentumtípusokra külön szab-

ványok készültek (készülnek). Az MSZ 3424/2 *Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok* szabvány 1982-re készült el. A Könyvtári Figyelő 1983. évi 1. számában részletes cikk¹⁴ jelent meg a szabványok keletkezésének körülményeiről, hazai és nemzetközi előzményeiről, sőt röviden arról is, hogy mi a különbség az ISBD/S¹⁵ és az MSZ 3424/2 előírásai között – mindezt felesleges lenne elismételni.

A bibliográfiai leírást kiegészítő besorolási adatokra ugyanaz a szabványsorozat vonatkozik, mint a könyvek esetében; 1983-ban megjelent e szabványsorozat időrendben utolsó tagja is, az MSZ 3440/3, ezévből pedig az MSZH kiadta hosszas előkészítő munka eredményeképpen az MSZ 3440/4¹⁶ 2. javított kiadását. Az új szabványkiadás lényeges pozitív módosításokat tartalmaz, különösen az időszaki kiadványok címekre vonatkozóan. Szerencsés tervezés következtében e szabvány előkészületi munkái egybeestek az időszaki kiadványok tételeszerkesztési szabványával, így az MSZ 3423/3 *Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése. Időszaki kiadványok* szabvány teljes egészében összhangban van az MSZ 3440/4 szabvánnyal. Az MSZ 3423/3 ez év elején jelent meg és 1987-től lép hatályba. Mind a bibliográfiai leírás, mind a besorolási adatok megállapítása és feltüntetésének során szükség van egyéb, kiegészítő szabványokra, amelyek minden dokumentumtípus feldolgozása során alkalmazandók, ezeket *Kuruc* Imréné mint kapcsolódó szabványokat sorolja fel a Könyvtárosban írt cikkében.¹⁷

Néhány szó a jelen és a közeljövő szabványosítási munkáiról. Elkészült az MSZ 3404 *A magyar időszaki kiadványok címrövidítése* szabvány 2. kiadásának javaslata, tehát ez a szabvány is rövidesen meg fog jelenni. Alkalmazására elsősorban az *analitikus* leírások készítésénél van szükség. Az időszaki kiadványok cikkei ISBD szerinti bibliográfiai leírásának szabványával kapcsolatban ez évben kezdődnek el az előkészítő megbeszélések, tehát a szabvány jóváhagyása 1987 végére, megjelenése 1988 elejére várható. Késői (de remélhetőleg reális) időpont ez ahhoz képest, hogy a szakma mennyire hiányolja ezt a szabványt, mint ahogy azt a résztvevők ki is nyilvánították 1983. szeptember 21-én a Magyar Könyvtárosok Egyesülete bibliográfiai bizottságának ülésén. Mivel e téma legjelesebb képviselői voltak jelen, mint az MSZH által felkért javaslattevő azzal a kéréssel fordultam a bizottsághoz, hogy a szabvány koncepciójának kialakítását elősegítendő, küldjenek el az MSZH-hoz néhány javaslatot, meglévő szabályzatot vagy mintakollekciót analitikus leírásaikból. Nem elítélően jegyzem meg, de tény, hogy egyetlen reagálás sem érkezett. Szó sincs arról, hogy ez lenne a szabvány késésének oka, de ennek kapcsán érdemes azon elgondolkozni, hogy amikor sürgetjük a szabványok megjelenését, a róluk szóló tájékoztatást, a vitákat, az érveket stb., akkor, bár ezek valóban nagyon fontosak, de gondoljuk át, hogy kinek-kinek a napi munkáktól megterhelten milyen kevés ideje jut a feladatok elméleti megalapozására. Sajnos! A jelek szerint így vannak ezzel külföldi kollegáink is, mert az analitikus leírás szabványával kapcsolatban most már évek óta nem született végső döntés az IFLA illetékes munkacsoportjában. Mivel a bibliográfiai leírásokkal kapcsolatos magyar szabványokat eddig a megfelelő ISBD figyelembevételével készítettük, ebben az esetben is célszerű várni, amíg el nem fogadják az International standard bibliographic description for component parts (ISBD/CP) végső változatát. Ez – értesülesem szerint – 1986-ra várható. Hogy hogyan alkalmazzák az új szabványokat az időszaki kiadványok feldolgozásában, arról nagyon nehéz lenne átfogó képet adni. Reméljük, hogy az egyes könyvtárak gyakorlatáról hasznos cikkeket olvashatunk majd.

A magyar sajtóbibliográfia¹⁸ 1976-tól kezdve, tehát elsőként vagy az elsők között az országban, ISBD elvek szerinti bibliográfiai leírásokat tartalmaz. Ennek tapasztalatai, problémái nem érintik közvetlenül a katalógusszerkesztési kérdéseket. Tételszerkesztési szabvány hiányában a bibliográfia a főcímek betűrendjében közölte a tételeket, az 1986-os tárgyévű kötettől kezdve természetesen alkalmazni fogja az MSZ 3423/3 szabványt.

Végül szeretnék bízni abban, hogy a most kialakuló gondolatcsere szakmailag is, emberileg is hasznos lesz nemcsak a cikkekkel, írásbeli véleményekkel jelentkezők, de az összes érdeklődő könyvtáros számára.

JEGYZETEK

1. A Párizsi Nemzetközi Katalógizálási Konferencia (1961. október 9–18.) = Könyvtári Figyelő. 8.évf. 1962. 1.sz. 1–8.p. Idézet: az 1. oldalról.
2. MSZ 3424/1 T/72.XI./ Könyvtári címleírási szabályok. Könyvek címleírása (Tervezet)
3. MSZ 3424/1–78 Bibliográfiai leírás. Könyvek
4. MSZ 3424–60 Könyvtári címleírási szabályok (az MSZ 3424–52 helyett)
5. MSZ 3440/1–79 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Fogalommeghatározások.
MSZ 3440/2–79 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Személyek nevei
MSZ 3440/3–83 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Testületek nevei
MSZ 3440/4–86 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Címek (az MSZ 3440/4–81 helyett)
MSZ 3440/5–79 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Földrajzi nevek
6. Lásd az 5.sz. jegyzetet
7. *FÜGEDI Péterné*: A bibliográfiai leírás nemzetközi szabványosítása és az új magyar szabvány. = Könyvtári Figyelő. 24.évf. 1978. 2.sz. 117–125.p.
CSÚRY István: Olvasók és könyvtárosok katalógushasználati szokásairól. = Könyvtári Figyelő 25.évf. 1979. 1.sz. 13–24.p.
FÜGEDI Péterné: Válasz Csúry Istvánnak. = Könyvtári Figyelő. 25.évf. 1979. 1.sz. 25–29.p.
VAJDA Erik: A bibliográfiai-katalógizálási szabványok megváltoztatásának jogosultsága és elvei. = Könyvtári Figyelő. 25.évf. 1979. 1.sz. 30–40.p.
DOMANOVSKY Ákos: Megjegyzések egy vitához. = Könyvtári Figyelő. 25.évf. 1979. 4.sz. 372–379.p.
CSÚRY István: Az ISBD disputa nyertesei és vesztesei avagy ki mit mondott. = Könyvtári Figyelő 25.évf. 1979. 4.sz. 380–384.p.
VARGA Ildikó: Vihar után. = Könyvtári Figyelő. 25.évf. 1979. 6.sz. 557–559.p.
8. *DOMANOVSKY Ákos* i.m. Idézet: a 373. oldalról
9. *CSÚRY István*: Olvasók . . . i.m. Idézet: a 15. oldalról
10. *DOMANOVSKY Ákos* i.m. 373. oldalról
11. Report, IFLA International Cataloguing conference, Preliminary meeting, London, July 19th–25th, 1959.
Ism.: Domanovszky Ákos: A nemzetközi katalógizálási konferencia előmunkálataihoz. = Magyar Könyvszemle. 76.évf. 1960. 3.sz. 255–266.p.
12. MSZ 3423/1–83 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése. Általános előírások

- MSZ 3423/2–84 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése. Könyvek
 MSZ 3423/3–86 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése. Időszaki kiadványok
13. A személyek neve mint a katalógusok besorolási adata az egyes nemzetek gyakorlatában / [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. – Bp. : OSZK KMK, 1984. – 219 p. ; 30 cm
 Készült az IFLA gondozásában 1977-ben megjelent Names of persons : national usage for entry in catalogues és az 1980-ban megjelent Supplement to Names of persons c. kiadványok alapján. FÜGEDI Péterné: A személynevekre vonatkozó szabványhoz. = Könyvtáros 35.évf. 1985. 2.sz. 72–78.p.
 14. NAGY Zsoltné: Az időszaki kiadványok bibliográfiai leírásának szabványosítása. = Könyvtári Figyelő. 29.évf. 1983. 1.sz. 25–29.p.
 15. International standard bibliographic description for serials (ISBD/S)
 16. Lásd az 5.sz. jegyzetet
 17. KURUC Imréné: Mi a helyzet a könyvtári feldolgozási szabványokkal. = Könyvtáros 35.évf. 1985. 4.sz. 209–215.p.
 18. Kurrens időszaki kiadványok : a Magyarországon megjelenő időszaki kiadványok bibliográfiája / Országos Széchényi Könyvtár. – 1976–1980. – Bp. : OSZK, 1977–1981. – 30 cm.
 Folytatása: Magyar nemzeti bibliográfia. Időszaki kiadványok bibliográfiája = ISSN 0231–4592 (1981-től)
 ISSN 0134–0247

MIT TEGYÜNK A FELESLEGESSÉ VÁLT KATALÓGUSCÉDULÁKKAL? Az American Libraries 1986. áprilisi száma képes beszámolót közölt arról, hogy egyes amerikai könyvtárak hogyan ünnepelték meg cédulakatalógusuk lezárását az online katalógus elkészültekor. Egy New-England-i könyvtár húzást rendezett: a 28 ezer cédulából álló kölcsönzési nyilvántartásból a versenyben részt vevő gyerekeknek ki kellett találni, hogy a könyvtárvezető melyik könyv céduláját húzza ki. Az illinoisi Gail Borden Public Library gyermekkönyvtárosa cédularakó versenyt rendezett: aki 10 perc alatt a legmagasabb cédulahegyet építi, az nyer. A nyerő torony 33 inch magasra sikerült. Négyen nyertek díjat a „Mit csináljunk Halott Katalóguscéduláinkal?” című vetélkedőben. Ime két javaslat: használjuk fel a világ összes mozgó asztal- és széklábainak kiegyensúlyozására; mentsük ki belőle a lyukakat, mert a könyvtárnak minden plusz helyre nagy szüksége van.” (N. I.)

REFLEXIÓK PINTÉR LÁSZLÓ: JÖTT! LÁTOTT! GYŐZÖTT!(?) SZUBJEKTIV SZABVÁNYTÖRTÉNETI SZEMLÉJÉHEZ

BERKE BARNABÁSNÉ

A szabványkészítő felelőssége című cikkem kéziratának leadása után módomban volt elolvasni Pintér Lászlónak a magyar könyvtári szabványosítás gyakorlatát „leleplező” szubjektív szabványtörténeti szemlét, amely szintén ebben a számban jelenik meg, s szinte kényszerített – gondolom, nemcsak engem – a reagálásra.

Úgy vélem, jó szakdolgozati témája lehetne egy mai könyvtárszakos egyetemi hallgatónak, vagy doktori fokozatra aspiráló könyvtárosnak a „nem szubjektív” szabványtörténet feldolgozása, mert csak ilyen igényű dolgozat ad keretet mindazoknak a szakmai történéseknek, döntéseknek és konzekvenciáiknak az alapos feltérképezésére, összefüggéseik logikus feltárására és összefoglalására, amelyek egy mégoly terjedelmes folyóiratcikkben is csak hiányosan, következőképpen sok félreértésre alkalmat adva summázhatók. Egy ilyen igényű dolgozat alapján lehetne helyes ítéletet kialakítani, ha kell elmarasztalót, ha kell dicsérőt a magyar könyvtári szabványosításról.

Pintér László cikke több olyan elmarasztaló, a szabványosító könyvtárosokat hibáztató megállapítást tartalmaz mint történeti tény – mégha szubjektívet is –, melyek olvastán az a kép alakulhat ki az olvasóban, hogy a gyakorló könyvtárosok közössége a szabványkészítő hatalmasságok manipulációinak esett áldozatul, hogy Pintér László e közösség szószólója, amikor időt s energiát nem kímélve utánajár a dolgoknak, hogy kiderítse az igazságot. Ez esetben azonban az igazság kereséséhez több türelem, nagyobb körültekintés és több tisztelet kívántatott volna az „ellenféllel” szemben, hogy kiderüljön, a szabványokat alkotó kollégák a könyvtáros közösség, a szakmai színvonal emelése, az elméleti tisztánlátás, a nemzetközi információcserébe való bekapcsolódás érdekében dolgoztak oly keményen hosszú éveken át – természetesen nem tévedhetetlenül és hibátlanul. Kiderült volna az is, hogy nem kellett feltétlenül bennfentesnek lennie annak, aki tájékozódni kívánt, hogy nem volt tendencia a problémák szándékos össze- és egybemosása, hogy nem bűn, hanem erény a nemzetközi munkálatok ismerete és a bennük való részvétel stb. stb.

Ha Pintér László minden, általam tévesnek ítélt következtetését meg akarnám ingatni a szakmai közvélemény előtt, meg kellett volna írnom az említett disszertációt; ezt kénytelen vagyok az utókorra bízni. Remélem azonban, hogy a Pintér László cikkére érkező reflexiók együttese sok ponton korrigálja majd szubjektív történetének beállításait, hozzásegítve az olvasót egy realisabb kép kialakításához. Magam most csak azokra a pontokra térek ki, amelyek a szabványkészítő felelősségéről szóló mondanivalóimat egészítik ki – nem a mundér becsületének védelmében.

Pintér László cikkének bevezető soraiban megállapítja: „Az MSZ 3424–52 könyvtári címléírasi szabályok (Érv. 1953. július 1.) Bp. 1952. szabvány (új kiadása MSZ

3424–60 változatlan címen és tartalommal) 30 évig volt érvényben. Felső, közép és alacsony fokokon oktatták, a tanultak hosszú évek gyakorlatában rögzültek, s mindenféle szintű és rangú betűrendes katalógusokban, nagy színvonalbeli különbségeket mutatva ugyan, mégis egységes szemléletet alakítottak ki.” Nos, úgy vélem, az egységes szemlélet kialakítása önmagában nem érény, csak akkor az, ha az alapján létrehozott termék megfelel a vele szemben támasztható követelményeknek, azaz egy leíró katalógus esetében legalább a párizsi katalógizálási konferencián kikristályosodott katalógusfunkcióknak. Az idézett szabvány alapján szerkesztett hazai katalógusok ismeretében, az egységes szemléletről szóló állítás erősen megkérdőjelezhető. Elegendő áttekinteni a szóban forgó korszakban az OSZK Könyvek Központi Katalógusához érkezett bejelentéseket, amelyekből egységes katalógust szerkeszteni emberpróbáló munka volt. Igaz, hogy néhány nagykönyvtárunkban igen magas színvonalon folyt a leíró katalógusok szerkesztése, de ez sokkal inkább a részletesen kimunkált belső katalógusszerkesztési szabályzatoknak s a műhelymunkának volt köszönhető, mint az érvényes címléírasi szabványoknak, s az is tény, hogy e nagykönyvtárak gyakorlata is sok lényeges ponton eltért egymástól. Az új szabványok kidolgozására összehívott szabványbizottsági üléseken zajló viták éppen arról tanúskodtak, hogy nem volt egységes szemlélet, s még kevésbé volt egységes gyakorlat. Az is kiderült, hogy ugyanannak a szakmának jeles képviselői nem mindig beszéltek egy nyelvet, mint-hogy korábban nem fordítottak gondot a szabályozni kívánt terület fogalmainak tisztázására, meghatározására. A korábbi szabványhoz képest óriási minőségi különbséget jelent az új szabványok rendelkező részét megelőző fogalom meghatározás-gyűjtemény, amely majd egybeszerkesztve és a még hiányzó meghatározásokkal kiegészítve valóban megalapozhatja, az új szabványokra támaszkodó feldolgozó munka pedig kialakíthatja az egységes szemléletet és gyakorlatot.

Nem tudom mikor, és miért rögzült Pintér Lászlóban az a meggyőződés, hogy a magyar szabványosítás felelősei rendre állították, terjesztették és tanították. miszerint az ISBD alapú bibliográfiai leírások segítenek hozzá az ún. Párizsi Alapelvekben lefektetett leíró katalógusfunkciók ellátásához, illetve a párizsi konferenciát megelőző munkaértekezlet anyagaiból idézett A–F pontban összefoglalt kérdések megoldásához. Pintér László ezt először kérdés formájában veti fel: „Kérem, minden könyvtáros, ki kényszerűségből vagy érdeklődésből végigrágja magát ez idézethalmazon, tegye szívére a kezét, s vallja meg: 1. Van-e ezeknek a kérdéseknek közülük az ISBD alapú magyar leírási (MSZ 3424) szabványokhoz? 2. Megoldották-e ezeket a kérdéseket az ún. „alkalmazási” szabványok (MSZ 3401, 3423 és 3440, 3493, vagy az MSZ-KGST 1362)? . . .” stb. Remélem, hogy mindazok, akik eme szabványokról szóló cikkeket elolvassák, nem kényszerűségből cselekszenek, s remélem azt is, hogy nem szívükre tett kézzel fognak vallani arról, mit hisznek, mit fogadnak el perdöntő érvnek katalógizálási ügyekben. Ha nemcsak eme cikkekre szánnak időt, hanem arra is, hogy pontról pontra összevetik a régi és az új szabványok rendelkezéseit, és megfeleltetik azokat a párizsi alapelveknek, levonhatják a következtetést, hogy melyik mit teljesít, melyek alapján lehetséges a leíró katalógusokkal szemben támasztott követelményeket kielégíteni.

Jómagam számos, új szabványokat oktató tanfolyam hallgatója, még többnek tanára voltam. Soha, sehol nem hangzott el az, hogy ISBD alapú leírásokból katalógust lehet

szerkeszteni besorolási adatok nélkül. Tantervi anyag volt viszont a régi és az új szabványok összevetése adatelemről adatelemre, s bizonyítása annak, hogy míg a régi leírás egyszerre próbált megfelelni a leírt dokumentum azonosításának és a visszakeresés/tájékoztató feladatainak, addig az új bibliográfiai leírás önmagában csak az azonosítás szerepét tölti be, s a hozzá rendelt besorolási adatok szolgálnak a visszakeresésre. A leírás és a besorolási adatok együttese alkotja a bibliográfiai vagy katalógustételt, s a kötelező mellék- és utalótételekkel szerkeszthetők csak katalógussá. Mindezt pontosan így adták tudtára a leírási szabványok leendő használóinak az oktatók, a jegyzetek, példatárak és tankönyvek, a központi szolgáltatások, a Magyar Nemzeti Bibliográfia.

Pintér László különböző helyekről összegyűjtött idézeteiben – és ez sokszor az idézetek természetrajza – nem kevés ellentmondás rejlik.

A régi és az új szabványok alapos ismerete azonban hozzásegít a válaszhoz. Az alkalmazási szabványok, tehát a besorolási adatokra, a tételszerkesztésre és a rendezésre vonatkozóak együttesen alkalmasak a párizsi konferencia elvei szerinti leíró katalógusok szerkesztésére, méghozzá nemcsak egyetlen dokumentumtípus, a könyvek feldolgozása esetében.* Hogy ezek a szabványok nem hoztak volna újat? A szerkesztés nagyjából a régivel egyezik? De ugyanakkor nem oldják meg a szerkesztés (A–F pont) problémáit? – Soha korábban nem volt ilyen részletes és egységes szabályozás a besorolási adatok formájára, amelynek alapján a tételek következetesen rendezhetők is (lásd: rendszó, egyéb elem, kiegészítő elem). Egyetlen szabályzat sem írta elő az utalótételek kötelező, illetve lehetséges alkalmazását, a testületi közreműködők kötelező besorolásának eseteit stb. stb. Nem volt szabály a besorolási adatok rangsorára, s egyáltalán *nem volt részletes tételszerkesztési szabályzat*.

Pintér László nem gondolhatja komolyan, hogy semmiféle minőségi változást nem hozott és nem hoz ezután sem az alkalmazási szabványok kidolgozása és közreadása, s hogy mindez nem volt szükséges ahhoz, hogy valóban egységes szemlélet és gyakorlat alakulhasson ki a feldolgozó munkában. Éppen ezekben a szabványokban dolgozták ki a javaslattevők és a bizottság munkatársai a Párizsi Ajánlásokat nemzeti szabályzatrendszeré, s adtak az A–F pontban felsorolt követelmények teljesítéséhez is megfelelő eszközöket.

A magyar szabványosítási törekvések és a nemzetközi szabványosítás összefüggéseiről szólva, csak azt fűzöm hozzá, amit alapcikkemben sajnos nem említettem.

A magyar könyvtárosszakma dicsőségeként könyvelhetjük el, hogy néhány képviselője – megint csak azok, akik a hazai szabványosítás élvonalában voltak, és vannak – szakmai és idegennyelvi tudással kellőképpen felvértezve, naprakészen követték a nemzetközi fejlődést, véleményezték a nemzetközi tervezeteket, illetve részt vettek kidolgozásokban, tisztségeket töltöttek be és töltenek be a nemzetközi szervezetekben, elenjárói a nemzetközi és KGST szabványok (normatív-műszaki előírások) összehangolásának. Magyar könyvtárosok rendeztek szabványosítási szemináriumokat az Unesco megbízásából Buda-

* Ide kívánkozik, hogy az MSZH igen logikusan állította össze a szabványosítási programot akkor, amikor úgy döntött, hogy a leírási szabványt kövessék a besorolási adatok szabványai, s azokat a szerkesztésiek. Hogy a kidolgozási idő miatt nyúlt viszonylag hosszúra, azt alapcikkemben leírtam.

pesten fejlődő országok számára és magyar szerző állt az élén az Unesco Általános Információs Programja munkacsoportjának (UNISIST Working Group on Bibliographic Data Interchange), amely összeállította az információkezeléssel kapcsolatos nemzeti és nemzetközi szabványok, szabályzatok, előírások kézikönyvét.* Mindezen eseményekről folyamatosan tájékozódhattak az érdeklődők a szaksajtóból, valamint a Magyar Könyvtárosok Egyesülete rendezvényein.

A magyar szabványosítás ütemére vonatkozóan hadd válaszoljak Vajda Erik szavaival: „a) A szabványosítás „lassú” üteme a követelményekhez képest valóban lassú, de nem lassú, sőt igen gyors a legtöbb ország e területen végzett szabványosító munkájához képest. b) A relative lassú ütemnek nem fő oka, csak *egyik oka* a rendelkezésre álló (és nem a „bevont”) szabványosításra képes *szakemberek szűk köre*, jöllehet e kör bővítése szerfelett kívánatos lenne. A fő ok a szabványosítás összefüggéseiben és az érdekek nem könnyű egyeztetésében rejlik. Az összefüggések igen bonyolultak, kiemelkedik közülük az *összefüggés a nemzetközi szabványosítással*, melynek akaratunktól jelentős mértékben független – haladási üteme szükségképpen meghatározza hazai szabványosításunk ütemét is.” („Hozzászólás a IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia téziseihez a fejlesztés és a szabványosítás egyes kérdéseiben” c. cikkből. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 28.évf. 1981. 10.sz. 433–435.p.)

Végül a könyvtárosokról és a szabványok alkalmazási feltételeiről. Oktatói munkám során „érdektelen” kollégával ritkán találkoztam, tájékozatlannal gyakorta. Kiváló felkészültségű katalogizálók mellett olyanokkal is, akik jóformán alapfokú ismeretekkel sem rendelkeztek. Ma a könyvtárakban – még a nagykönyvtárakban is – kevés az olyan fel dolgozó, katalógusszerkesztő műhely, ahol nem csupán a norma teljesítése a mérce, hanem azzal egyenrangú követelmény a szakmai tájékozottság, a szakirodalom és más könyvtárak munkájának ismerete, az önálló gondolkodás és a rendszeres szakmai eszmecsere. Ehhez a szakmai vezetésnek kellene útmutatást, segítséget és időt nyújtania. Ha majd az igényesség ilyen vonatkozásban is kiterjed, nem lesz ennyire „nehéz” az új szabványok alapján jó katalógust szerkeszteni, s talán felnő majd az a nemzedék, amely képes lesz átvenni a stafétabotot a mostani „kicsit fáradt” szabványkészítőktől.

* UNISIST guide to standards for information handling / prepared by the UNISIST Working Group on Bibliographic Data Interchange ; compiled by Erik Vajda. – Paris ; Unesco, 1980. – 304 p. ISBN 92-3-101833-7

Szabályzatok, segédletek*

Az ISBD-program keretében megjelent szabályzatok:

ISBD (M) : International standard bibliographic description for monographic publications. – 1. standard ed. – London : IFLA Committee on Cataloguing, 1974. – X, 36 p. – ISBN–093043–02–5

ISBD (S) : International standard bibliographic description for serials. – 1. standard ed. – London : IFLA International Office for UBC, 1977. – VII, 61 p. – ISBN 0–903043–13–0

ISBD (NBM) : International standard bibliographic description for non-book materials. – London : IFLA International Office for UBC, 1977. – VIII, 60 p. ISBN 0–903043–12–2

ISBD (CM) : International standard bibliographic description for cartographic materials. – London : IFLA International Office for UBC, 1977. X, 58 p. – ISBN 0–903043–16–5

ISBD (PM) : International standard bibliographic description for printed music. – London : IFLA International Office for UBC. – S, 53 p. – ISBN 0–903043–26–2

ISBD (A) : International standard bibliographic description for older monographic publications (Antiquarian). – London : IFLA International Office for UBC, 1980. – X, 59 p. – ISBN 0–903043–27–0

ISBD (CP) : International standard bibliographic description for component parts (Előkészületben)

ISBD (G) : General international standard bibliographic description : Annotated text. – London : IFLA International Office for UBC, 1977. – X, 24 p. – ISBN 0–9030–43–18–1

Magyar fordításai

az ISBD/M	A könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása 1977-ben,
az ISBD/NBM	A nem-könyv anyagok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása 1980-ban,
az ISBD/CM	A kartográfiai anyagok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása 1981-ben,
az ISBD/PM	A nyomtatott kotta nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása 1983-ben,

* RÁCZ Ágnes: Bibliográfiai leírás, katalogizálás c. jegyzete felhasználásával.

az ISBD/G	A nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás általános szabályai 1979-ben,
az ISBD/A	A régi könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása, és
az ISBD/S	Az időszaki kiadványok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása 1983-ban jelent meg.

Az IFLA által kiadott segédletek

* Names of persons : National usages for entry in catalogues. – 3. ed. – London : IFLA International Office for UBC, 1977. – X, 193 p. – ISBN 0–903043–10–6

List of uniform headings for higher legislative and ministerial bodies in European countries. – 2. ed. rev. – London : IFLA International Office for UBC, 1979. – X, 53 p. – ISBN 0–903043–23–8

African legislative and ministerial bodies : List of uniform headings for higher legislative and ministerial bodies in African countries. – London : IFLA International Office for UBC, 1980. – VII, 37 p. – ISBN 0–93043–25–4

Anonymous classics : A list of uniform headings for European literatures. – London : IFLA International Office for UBC, 1978. – X, 118 p. – ISBN 0–903043–15–7

* List of uniform titles for liturgical works of the Latin rites of the catholic church. – 2. ed. rev. – London : IFLA International Office for UBC, 1981. – X, 17 p. – ISBN 0–903043–35–1

A *-gal megjelölteknek magyar fordításuk is van:

A személyek neve mint a katalógusok besorolási adata az egyes nemzetek gyakorlatában / [. . . szerk. Varga Ildikó]. – Bp. : OSZK-KMK, 1984. – 219 p. ISBN 963 201 191 0

A római katolikus egyház latin szertartású liturgikus művei egységesített címeinek jegyzéke / [szerk. Varga Ildikó]. – Bp. : OSZK-KMK, 1983. – 78 p. – ISBN 963 201 162 7

Az NTMIK normatív–műszaki előírásai:

NTP MCNTI 12–76 Bibliográfiai leírás. Könyvek

NTP MCNTI 13–76 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok

NTP MCNTI 14–76 Bibliográfiai leírás. A műszaki dokumentumok és irodalom speciális fajtái

NTP MCNTI 23–78 Bibliográfiai leírás. Tudományos–műszaki filmek

A témával kapcsolatos magyar szabványok jegyzéke

Bibliográfiai leírás

MSZ 3424/1–78 Bibliográfiai leírás. Könyvek

MSZ 3424/2–82 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok.

- MSZ 3424/3–79 Bibliográfiai leírás. Szabadalmi dokumentumok
 MSZ 3424/4–84 Bibliográfiai leírás. Szabványosítási kiadványok
 MSZ 3424/5–79 Bibliográfiai leírás. Szakfordítások
 MSZ 3424/6–83 Bibliográfiai leírás. Disszertációk és szakdolgozatok
 MSZ 3424/7–84 Bibliográfiai leírás. Kották
 MSZ 3424/8–85 Bibliográfiai leírás. Kutatási és fejlesztési jelentések

A besorolási adatok közlésmódja

- MSZ 3440/1–83 A bibliográfiai leírás besorolási adatai.
 Fogalommeghatározások
 MSZ 3440/2–79 A bibliográfiai leírás besorolási adatai.
 Személyek nevei
 MSZ 3440/3–83 A bibliográfiai leírás besorolási adatai.
 Testületek neve
 MSZ 3440/4–86 A bibliográfiai leírás besorolási adatai.
 Címek
 MSZ 3440/5–79 A bibliográfiai leírás besorolási adatai.
 Földrajzi nevek

A besorolási adatok megválasztása

- MSZ 3423/1–83 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése.
 Általános előírások
 MSZ 3423/2–84 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése.
 Könyvek
 MSZ 3423/3–86 Leíró katalógusok bibliográfiai tételeinek szerkesztése.
 Időszaki kiadványok

Átírás

- MSZ KGST 1362–78 A cirillbetűk transliterációja latin betűkre

Rövidítés

- MSZ 3432–85 Szavak és szókapcsolatok rövidítése a bibliográfiai leírásban

Bibliográfiák és leíró katalógusok szerkesztése

- MSZ 3493–82 Bibliográfiai tételek besorolási szabályai
 MSZ 3401–81 A bibliográfiai tételek betűrendbe sorolásának szabályai. 2. helyesbített kiad. 1982.

KMK-útmutatók egyes dokumentumtípusok bibliográfiai leírásához (a megjelenés időrendjében)

- Varga Ildikó: Mozgóképek bibliográfiai leírása. 1979.
 Varga Ildikó: Hangfelvételek bibliográfiai leírása. 1980.
 Tremkóné Meszleny Mária: Mikrofilmplapok bibliográfiai leírása. 1980.
 Rác Ágnes: Nem publikált útijelentések bibliográfiai leírása. 1981.
 Varga Ildikó: Állóképek bibliográfiai leírása. 1981.

TÁJÉKOZTATÓ

szerzőinknek a Könyvtári Figyelő szerkesztőségéhez benyújtott kéziratok tartalmi és formai követelményeiről

1. Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügyével, jelentős szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó kéziratokat fogad el közlésre.
2. A kéziratokat 2 példányban kettes sorközzel gépelve (30 soros, 60 leütéses oldalon) kérjük beküldeni.
3. Ábrákat, illusztrációkat csak korlátozottan tudunk közölni. Csak jó minőségű, kontúros ábrát vagy fényképet tudunk elfogadni. A táblázatokat és az ábrákat külön lapon szintén két példányban kell mellékelni és helyüket a kéziratban megjelölni.
4. A kéziratok terjedelme tanulmányok esetében ne legyen több egy ívnél (21 oldal); a fordítások, tömörítvények, külföldi könyvtárügyi eseményekről szóló beszámolók 8–10, a könyvismertetések 4–6 oldal terjedelemmél.
5. A tanulmányok rövid 10–15 mondatos tartalmi kivonatát két példányban kérjük csatolni az angol, orosz és német nyelvű tartalmi ismertető elkészítése céljából.
6. Az idézetekkel, hivatkozásokkal kapcsolatban a következőket kérjük: ha a cikk egészében ötnél kevesebb a hivatkozások száma, a forrásokat **lábjegyzetben adják meg**, egyébként a cikk végén **IRODALOM** vagy **JEGYZETEK** címszó alatt sorszám szerint sorolják fel. Szó szerinti idézésnél az idézett mű szerzője, címe kiadója, a kiadás helye, a kiadás éve és az oldalszám jelölendő meg. Folyóíratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat teljes nevét, az évfolyamot, a megjelenés évét, a folyóirat számát és az oldalszámot kérjük megadni.
7. A szerkesztőség joga a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz a szerző hozzájárulása szükséges.
8. A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
9. A kézirat végén kérjük feltüntetni a szerző nevét, munkahelyét, munkahelyi telefonszámát, lakcímét, személyi azonosító számát és azt, hogy a honoráriumot hová kéri átutaltatni.

Kérjük szerzőinket, hogy a fenti szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek szerkesztőségünkbe.

Köszönettel:

A szerkesztőség

Ara: 30,- Ft

NONNATALE FICHERA 1980/9